

"IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION"

international scientific-practical journal

ALMATY, KAZAKHSTAN

ISSN: 3007-8946

15 JANUARY 2025

els.education23@mail.ru

irc-els.com

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION»**

Main editor: G. Shulenbaev

Editorial colleague:

B. Kuspanova
Sh Abyhanova

International editorial board:

R. Stepanov (Russia)
T. Khushruz (Uzbekistan)
A. Azizbek (Uzbekistan)
F. Doflat (Azerbaijan)

International scientific journal «IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION», includes reports of scientists, students, undergraduates and school teachers from different countries (Kazakhstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia, Uzbekistan, China, Turkey, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Turkmenistan, Georgia, Bulgaria, Mongolia). The materials in the collection will be of interest to the scientific community for further integration of science and education.

Международный научный журнал «IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION», включают доклады учёных, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Таджикистан, Азербайджан, Россия, Узбекистан, Китай, Турция, Беларусь, Кыргызстан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Болгария, Монголия). Материалы сборника будут интересны научной общественности для дальнейшей интеграции науки и образования.

15 января 2025 г.
Almaty, Kazakhstan

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-3-12
UDC 37.036.5

THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN GIFTED CHILDREN IN MODERN EDUCATION

KULSHARIPOVA ZARU KASYMOVNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the educational program «Pedagogy and Psychology», Margulan University, Pavlodar, Kazakhstan

SHAVALIYEVA ZULFIYA SHAVALIYEVNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the educational program «Special Pedagogy», Margulan University, Pavlodar, Kazakhstan

KOTOVA NATALYA SERGEEVNA

Teacher of the educational program «Pedagogy and Psychology», Margulan University, Pavlodar, Kazakhstan

SAMALBEKOVA DANA ERBOLATOVNA

Teaching Assistant, Secondary School №10, Ekibastuz, Kazakhstan

---

Annotation. *This article presents the results of research carried out in experimental educational institutions in order to analyze the state of upbringing and education of gifted children.*

Understanding giftedness as a quality implies an emphasis on personal development as the primary goal of teaching and educating gifted children. It is important to keep in mind that internal motivation is a key component of giftedness, and creating conditions for its maintenance and development should be considered as the main task of personal growth.

The article discusses methods and approaches to the development of creative abilities in gifted children in the context of modern educational practices. The importance of creating conditions conducive to internal motivation and personal growth is emphasized. Key aspects such as individualization of learning, the use of project technologies and support from teachers are discussed. In a rapidly changing society, the need for creative individuals is becoming especially urgent, which requires educational institutions to adapt and implement innovative methods of working with gifted children.

Thus, the problem of giftedness is becoming more and more relevant in modern society. This is primarily due to the need for extraordinary creative personalities. The uncertainty of the modern social environment requires from a person not only high activity, but also the ability to non-standard behavior.

Keywords: *creative personality, the problem of giftedness, the creative nature of activity, internal motivation, the specifics of giftedness in childhood.*

Today, most psychologists recognize that the level, qualitative originality and nature of the development of giftedness are the result of a complex interaction of heredity (natural inclinations) and the socio-cultural environment, which is mediated by the child's activities (play, educational). In this context, the child's own activity is of particular importance, as well as the psychological mechanisms of personal self-development that underlie the formation and realization of individual talent [1].

This article presents the results of research conducted in experimental schools in order to study the characteristics of the upbringing and education of gifted children.

Understanding giftedness as a systemic quality involves considering personal development as a fundamental goal of education and upbringing. At the same time, the key aspect is a special internal motivation, the creation of conditions for the maintenance and development of which becomes the central task of personal formation.

In modern conditions, the problem of giftedness is becoming increasingly relevant. This is due to the need of society for an extraordinary creative personality. The instability of the social environment requires from a person not only high activity, but also the ability to think outside the box and behave.

Today, most psychologists recognize that the level, qualitative originality and nature of the development of giftedness are the result of a complex interaction of heredity and the socio-cultural environment mediated by the child's activities. Of particular importance are the child's own activity and the psychological mechanisms of personality self-development that underlie the formation of individual talent [2].

Signs of giftedness are manifested in real activities and are revealed through observation of the nature of actions. A gifted child is characterized by a high level of success — innovation that goes beyond standard requirements, which allows him to discover new techniques and patterns.

The structure of knowledge may vary depending on the level of interest in a particular subject area. The special characteristics of a gifted child's knowledge are most clearly manifested in the sphere of his dominant interests.

The psychological characteristics that accompany giftedness (brilliant memory, phenomenal observation, the ability to make fast calculations) are not always a guarantee of its availability. Such characteristics can only serve as a basis for the assumption of giftedness, but not as an unconditional proof [3,4].

This article presents the results of research conducted in experimental schools in order to study the state of education and training of gifted children.

Understanding giftedness as a systemic quality involves considering personal development as a fundamental goal of teaching and educating gifted children. At the same time, it is important to take into account that the system-forming component of giftedness is a special internal motivation, the creation of conditions for the maintenance and development of which should be considered as the central task of personal development.

Thus, the problem of giftedness is currently becoming more and more urgent. This is primarily due to the need of society for an extraordinary creative personality. The uncertainty of the modern social environment requires not only high human activity, but also his ability to non-standard behavior [5,6].

It should be emphasized that the behavior of a gifted child does not necessarily have to correspond to all of the above characteristics at the same time. Behavioral signs of giftedness (instrumental and special motivational) vary and are often contradictory in their manifestations, since they largely depend on the subject content of the activity and the social context. Nevertheless, even the presence of one of these signs should attract the attention of specialists and orient them to a thorough and long-term analysis of each specific individual case.

The question of the existence of creative giftedness arises in the context of the analysis of giftedness, which inevitably raises the problem of its connection with creativity as a natural result. The widespread concept of "creative giftedness" in the second half of the 20th century is based on a number of initial contradictions in the very nature of abilities and giftedness, which is reflected in paradoxical phenomenology: a person with high abilities is not always creative, while a less trained and even less capable individual can be creative [7].

This allows us to clarify the problem: if skills and special abilities do not determine the creative nature of activity, then what is the essence of "creativity" and the creative potential of a person? The answer to this question can be found through the prism of a special creative talent or a specific mental operation, such as divergent thinking.

It should be noted that the behavior of a gifted child does not necessarily have to manifest itself simultaneously in all these signs. The behavioral characteristics of giftedness, including instrumental and specific motivational aspects, can vary and often contradict each other, since they largely depend on the content of the activity and the social context. Nevertheless, the presence of at least one of these

signs should arouse the interest of specialists and encourage them to carefully and continuously analyze each specific case [8].

The question of the existence of creative giftedness arises in the context of the analysis of giftedness, which inevitably leads to the problem of its connection with creativity as a natural result. The widespread concept of "creative giftedness" in the second half of the 20th century is based on a number of contradictions in the very nature of abilities and giftedness, which is reflected in paradoxical phenomenology: an individual with high abilities does not always show a creative approach, while a less trained and even less capable person can demonstrate creative thinking [9].

This allows us to clarify the problem: if skills and special abilities do not determine the creative nature of the activity, then what is the essence of "creativity" and the creative potential of the individual? The answer to this question can be found through the prism of a special creative talent or specific mental operations, such as divergent thinking.

In the official report of the U.S. State Department of Education, submitted to Congress in 1972, the following definition was proposed, which continues to be used by American specialists: "Gifted and talented students are professionally trained persons with outstanding abilities and high potential for achievement." Children with such characteristics require differentiated curricula that go beyond traditional schooling in order to realize their resources and contribute to the development of society [10].

Among the definitions of the concept of "gifted child", the most successful is the following: "A gifted child is a child who stands out for bright, obvious, sometimes outstanding achievements (or has internal prerequisites for such achievements) in a certain field of activity." Although this definition accurately characterizes the essence of the phenomenon, it leaves it unclear exactly which "bright, obvious" or "outstanding achievements" we are talking about. A well-known specialist in the field of child giftedness N. S. Leites, classifying various pedagogical approaches to this problem, identifies three categories of children who are usually referred to as gifted in socio-pedagogical practice: "children with high IQ; children who have achieved outstanding success in any field of activity; and children with high creativity."

Another expert in the field of psychology of intelligence, M. A. Kholodnaya, argues that six categories should be distinguished: "smart", "brilliant students", "creatives", "competent", "talented" and "wise".

Modern pedagogy distinguishes three categories of gifted children (Table 1):

Table 1 - Classification of various pedagogical approaches to the concept of "giftedness"

№	Group category	Classification of various pedagogical approaches
1.	The first category	is children with high indicators of general giftedness
2.	The second group	is children who have achieved success in certain areas of activity. Their identification is based on "environmentally valid" diagnostic methods and does not present any particular difficulties. gifted young musicians, artists, mathematicians and athletes. These children are more often called talented
3.	The third group	is children who study well at school, which is designated as "academic giftedness".

Thus, giftedness can be defined as individual (cognitive and motivational) personal prerequisites for high achievements in one or more fields. At the same time, the development of abilities is a product of the interaction of internal inclinations and external social factors. Therefore,

it is impossible to define the term "giftedness" unambiguously. You can stick to different points of view or generalize everything and come to your own understanding.

There are the following types of giftedness:

1. General intellectual and academic endowment.
2. Artistic talent.
3. Creative talent.
4. Leadership or social giftedness.
5. Practical giftedness.

In real practice with gifted children, the focus is often on the types of giftedness that have already manifested themselves, which may reflect a narrowly pragmatic approach to the phenomena of child giftedness. Giftedness largely depends on parenting methods. For some teachers, students become excellent students, while for others, half of them study "mediocre". This indicates that the methods and technologies used by the teacher affect the mental giftedness of children.

Differences in giftedness may be due to both the degree of manifestation of signs of giftedness and the assessment of the child's level of achievement. Despite the conventionality, the division of giftedness according to this criterion is carried out on the basis of comparing various indicators with the average age norm of achievement. Taking into account the peculiarities of gifted children and adolescents, when organizing the educational process, it is necessary to provide opportunities for increasing the independence, initiative and responsibility of the student.

Gifted children often strive to independently choose subjects and sections of the curriculum for in-depth study, as well as plan their learning process and determine the frequency of knowledge assessment. It is important to provide them with such opportunities.

Modern pedagogy offers many innovative developments that allow a child to initiate his own learning. However, such training requires the organization of special forms of interaction with adults, especially with teachers. A gifted child needs mentors, making special demands on the level of knowledge and the way of interaction.

The most important characteristic of children with bright giftedness is a special value system, where the most important place is occupied by activities corresponding to the content of giftedness. Most gifted children have a personal attitude to the activities that make up their sphere of interest. Their self-esteem, which characterizes the idea of their abilities, may be high, but sometimes in emotional children it is characterized by inconsistency and instability. Both types of children need psychological support.

Striving for perfection (perfectionism) is also characteristic of this category of gifted children. In general, perfectionism contributes to the achievement of professional excellence.

However, the situation is not always favorable. Many gifted children prefer calm, quiet games such as designing, drawing and reading. These classes take a considerable amount of time, and it can be difficult for them to find mutual understanding with peers who prefer fast outdoor games and do not have the patience to sit still for even ten minutes. As a result, the child begins to feel like a "stranger" and experiences it. It is easier for him to find support and understanding among adults or older children.

Communication with other gifted children is useful for a gifted child, as it helps him to understand that he is not alone, and serves as a good prevention against arrogance. The success of a child's social contacts largely depends on his self-esteem. Sometimes a psychological analysis of the causes of loneliness of a gifted child reveals that parents form inadequate self-esteem in him, claiming that "he is the best, the smartest", and set the attitude to constantly confirm it. As a result, arrogance and disdain for the interlocutor deprive him of the opportunity to make friends.

However, excessive demands and criticality towards an intelligent, talented child can also negatively affect their disclosure in creativity and communication, generating insecurity and anxiety. Given the special vulnerability of the child, adults should carefully make critical remarks, remembering that a gifted child reacts acutely not only to the content, but also to the form of utterance: intonation of speech, facial expression of the interlocutor and his gestures are important for him.

Thus, the nature of giftedness objectively requires new diagnostic methods, since traditional psychometric techniques (in the form of intelligence tests and creativity tests) are not valid in relation to the peculiarities of behavior and the qualitative originality of the mental resources of a gifted child.

The problem of identifying gifted children has a clearly expressed ethical aspect. Identifying a child as "gifted" or "not gifted" at a given time means artificially interfering with his fate, predetermining his subjective expectations. Many of the life conflicts of the "gifted" and "ungifted" are rooted in the inadequacy and frivolity of the initial forecast of their future achievements. It should be borne in mind that childhood giftedness does not guarantee the talent of an adult. Accordingly, not every talented adult manifested himself as a gifted child in childhood [11].

Taking into account the specifics of giftedness in childhood, the most adequate form of identifying the signs of giftedness of a particular child is psychological and pedagogical monitoring. Psychological and pedagogical monitoring used to identify gifted children must meet a number of requirements (Table 2):

Table 2 - Classification of requirements for the concept of "giftedness" assessment

№	Requirements	goals and objectives of pedagogical monitoring
1.	The comprehensive nature of the assessment	will make it possible to use various sources of information and cover as wide a range of his abilities as possible
2.	The duration of the identification process	is a time-based observation of the behavior of a given child in different situations
3.	Analysis of the child's behavior	inclinations and interests
4.	Expert evaluation of products of activity	especially when evaluating products of adolescent and youth creativity
5.	Identification of signs of giftedness	taking into account the zone of immediate development (in particular, in conditions of an enriched subject and educational environment
6.	The use of such subject situations	that simulate research activities and allow the child to show maximum independence in mastering and developing activities
7.	Reliance on valid methods of psycho-diagnostics	that assess the real behavior of a child in a real situation — analysis of products of activity, observation, conversation

However, an integrated approach to identifying giftedness does not exclude the possibility of mistakes. As a result, a gifted child may be "missed" or, conversely, a child who does not confirm this assessment in his subsequent activities may be classified as gifted (cases of mismatch between diagnosis and prognosis) [12].

In fact, any form of selecting children based on indicators of psychometric tests turns out to be untenable from a scientific point of view, since intelligence and creativity tests are not a tool for diagnosing giftedness in general and intellectual or creative giftedness in particular.

Based on the above, the following conclusions can be drawn regarding the scope of the correct application of psychometric tests in working with gifted children:

- Psychometric tests should not be used to make a decision on the extent of a child's giftedness, but after the procedure of identifying him as gifted in order to clarify his strong and weak psychological qualities and organize the necessary individualized psychological and pedagogical assistance.

- Psychometric tests can be used to describe the individual originality of the mental activity of a particular gifted child in terms of the severity of individual abilities, inclinations, emotional states, personal qualities, etc. (while taking into account the high probability of discrepancy between the test results and the real manifestations of the child's giftedness in a certain subject area).

- Psychometric tests can be used to track the dynamics of specific indicators of the mental development of gifted children.

For all children, the main goal of education and upbringing is to provide conditions for the disclosure and development of all abilities and talents with a view to their subsequent implementation in professional activities. However, this goal is especially important for gifted children. Society places its hopes for solving the urgent problems of modern civilization on these children.

Thus, the support and development of the child's individuality, as well as the preservation and stimulation of the growth of his abilities, is the most important task of teaching gifted children [13, 14].

The specific goals of teaching gifted students are formed taking into account the qualitative specifics of a certain type of giftedness and the psychological patterns of its development. School education is an area in which the formation of personal qualities and creative abilities takes place. The middle and older age stages are the most significant for parents in the context of the formation of intellectual and creative abilities of the child.

Priority learning goals for children with general giftedness may include:

- the development of the spiritual and moral foundations of the personality of a gifted child and higher spiritual values (what is important is not the gift itself, but what application it will have);

- creating conditions for the development of a creative personality;

- development of the individuality of a gifted child (identification and disclosure of the identity and individual originality of its capabilities);

- providing a broad general education of a high level, contributing to the formation of a holistic worldview and a high level of competence in various fields of knowledge in accordance with the individual needs and inclinations of students.

The system of work with gifted children includes the following components:

- identification of gifted children;

- development of creative abilities in the classroom;

- development of abilities in extracurricular activities (Olympiads, competitions, research work);

- creating conditions for the comprehensive development of gifted children.

The identification of gifted children should begin already in elementary school on the basis of observation, study of psychological characteristics, speech, memory and logical thinking. Working with gifted children, their search, identification and development should become the most important aspects of the school's activities. The diagnosis of giftedness can be carried out using various questionnaires.

In the field of intellectual giftedness (by A. da Haan and G. Kafu):

- thinks well, thinks clearly, understands the unsaid, captures the reasons and motives of other people's actions, and also has a good memory;

- easily and quickly assimilates new educational material;

- he often asks a lot of thoughtful and justified questions.

Having identified gifted students, the school should teach them to think and take all possible measures to develop their abilities. The first helper in this process is the students' interest in the

subject. Creative tasks, entertaining experiences and tasks can be used to support the interest and development of students' natural inclinations.

First, it is necessary to introduce a system of educational tasks-minutes, which are offered to students as a warm-up at the beginning of the lesson. It takes no more than one minute to solve such problems, and a detailed explanation of the solution is required. In case of difficulty, hints are given, and the tasks are dealt with in detail. In relation to the teaching of intellectually gifted students, of course, the leading and main methods are of a creative nature – problematic, exploratory, heuristic, research and project based on individual and group work.

For further improvement, coordination and effectiveness of work with gifted children, it is necessary to create the Republican Scientific and Practical Center "Daryn", which provides guidance in the field of education on the identification and support of gifted children and talented youth of Kazakhstan. The proposed activities of the Center include [1].:

- assistance in the formation of the intellectual potential of the Republic of Kazakhstan;
- creation of a system for the identification, selection, support, development and education of gifted children;
- expansion of international cooperation in the field of innovative technologies for the development of a gifted personality;
- ensuring social and legal protection of gifted children and youth.

The main objectives of the direction of work with gifted children in the education system in Kazakhstan:

- attracting public opinion to the problem of giftedness and support for gifted children;
- coordination of scientific research on the problems of giftedness;
- research in the field of counseling on the problems of giftedness in the regions;
- monitoring of international and national projects on the study of the psychological nature of giftedness;
- training of creative teachers and specialists in teaching gifted children;
- accounting for national endowment resources by region and in the republic as a whole;
- organization of financial assistance to families of gifted children to support their education and development;
- research on monitoring the dynamics of the mental development of gifted children and their entry into the professional sphere;
- holding events for talented children at different levels;
- development of programs for extracurricular activities with gifted children;
- leadership in the creation of educational programs and textbooks for classes with gifted children.

The Gifted Children program has been developed taking into account the peculiarities of the modern education system and is the basis for working with gifted children. It is aimed at effectively identifying and developing the intellectual and creative potential of each child and helping especially gifted children studying at school.

The program contains an algorithm of actions for teachers and administration, allowing for variable approaches in education. The content of the material is constructed in accordance with the traditional logic of considering complex psychological and pedagogical phenomena. The first basic problem is the situation in the school and the educational space of the district and the region.

The identification of giftedness is a complex procedure that requires special knowledge and skills, as well as the participation of professional psychologists. If there is no psychologist in institutions of additional education, every teacher working with children assumes his role.

An important aspect of working with gifted children is the teacher's awareness that any diagnosis and assessment of a child's development can have a significant impact on his perception and learning, as well as on the attitude of others and self-esteem. The process of identifying gifted children in an educational institution includes several key stages:

- collecting parents' opinions on the inclinations, areas of greatest success, interests and features of their child's personal development.

- individual assessment by the teacher of the child's cognitive and creative abilities through various types of activities: educational, creative and research.

- psychological and pedagogical monitoring, including the observation and analysis of the child's learning and behavior, as well as an expert assessment of the products of his activity, such as drawings, poems and crafts.

The questionnaire is a common form of written survey that allows you to collect information from the subjects through questions and answers. It covers a larger number of people in a short time, but its disadvantage is the inability to anticipate the reaction of subjects to questions and change the content of the questionnaire during the research process.

Questionnaire "How to recognize giftedness" (L.G. Kuznetsova, L.P. Sverch).

The purpose of the questionnaire is to identify the area of giftedness and the degree of expression of the child's various abilities.

The process of filling out the questionnaire: the questionnaire is filled out separately by the teacher, the parent and the student himself. 1 point is awarded for each match with the statement. An expression coefficient is calculated for each ability scale, which allows you to build a graph showing in which area the child is most gifted.

Examples of questionnaire statements:

- The child portrays the characters of his fantasies as lively and interesting.
- The child likes to retire to write stories and poems, is not afraid to start writing a novel about his life.

How to work with gifted children?

The first direction is the identification of gifted children, which includes monitoring and diagnosis for giftedness.

The second direction is to help gifted children realize their creative abilities. To do this, you can use the following forms of work:

- Creating a situation of success and confidence through individualization in education and upbringing, as well as the use of personality-oriented learning technologies.

- Creating conditions for the development of students' creative abilities in the process of working on projects and the introduction of information and communication technologies.

The third direction is the control over the development of cognitive activity of gifted children:

- Knowledge control within the framework of educational activities.
- Monitoring the effectiveness and efficiency of capable and talented children, taking into account individual achievements through the growth and performance map.

- Control of participation in competitive events of different levels.

- Analysis of special successes and achievements of children, creation of a portfolio.

Within the framework of the fourth area of activity, attention is focused on encouraging pupils:

- creating a board of honor;
- honoring the best students at the final event dedicated to the end of the school year;
- implementation of a system of support for gifted children at the municipal level.

Thus, the procedure for identifying gifted children should be environmentally valid, taking into account the specifics of child giftedness and the uniqueness of the signs of a gifted child. It is important to note that the existing valid methods of identifying giftedness are quite complex and require high qualifications and special training.

Based on the requirements for high qualifications and special training of teachers, it is necessary to determine the motive for developing the readiness of future school teachers to work with gifted children.

For this, we selected three types of motivation:

- internal motivation (IM);
- external positive motivation (EPM);

- external negative motivation (ENM).

These three types of motivation created a motivational complex for checking the readiness of future school teachers to work with gifted children.

A high level of the motivational complex (EM> EPM> EOM) is characterized by a clear perception of the school teachers of the place and role of future pedagogical activity in the complex of work with gifted students. Also, the degree of desire to achieve certain positive results in the direction of working with gifted children.

The optimal (average) motivational complex (EM = EPM> EOM) is characterized by the satisfaction of school teachers with the readiness to work in this different profile.

A low motivational complex is the EOM> EPM> EM type, characterized by the predominance of the desire for censure, intolerance, and internal instability of teachers. As a result of the study, data were revealed that showed that the respondents had a predominantly average level of motivation for readiness to work in the direction of working with gifted children.

This test revealed the level of psychological creativity and orientation of the teacher in working with gifted children.

The research results in (Figure 1) showed that for the majority of school teachers in the group with more than 15 years of experience, the components of a school teacher's readiness to work with gifted students were formed at the third and fourth levels in 85% and 40%.

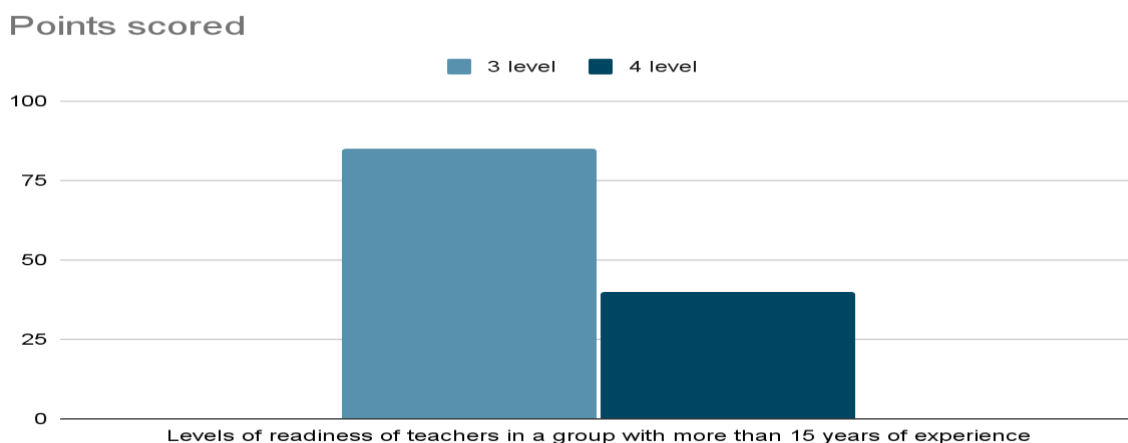

Figure 1 – Levels of readiness of teachers in a group with more than 15 years of experience to work with gifted students at the third and fourth levels

In groups of teachers - young specialists with work experience of up to 5 years, the majority of school teachers remained at the second and third levels - 20% and 55% (Fig. 2).

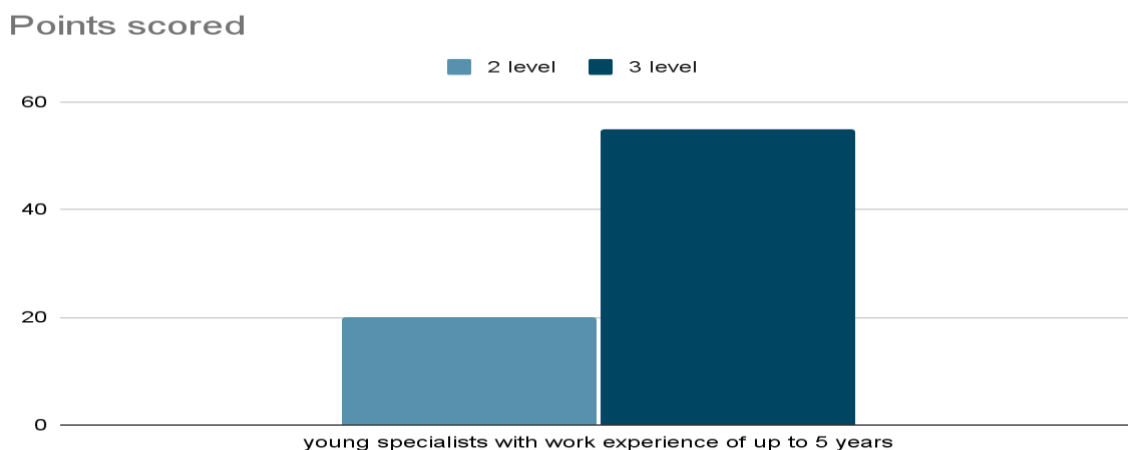

Figure 2 – Level of readiness of teachers in a group of young specialists with up to 5 years of work experience to work with gifted students at the second and third levels

Evaluating a child as gifted should not be considered an end in itself. The identification of gifted children should be linked to the tasks of their education and upbringing, as well as providing them with psychological assistance and support.

In other words, the problem of identifying gifted children and adolescents should be reformulated as the task of creating conditions for their intellectual and personal development in educational institutions of various types and types, in order to identify as many children with signs of giftedness as possible and provide favorable conditions for improving their abilities.

LIST OF LITERATURE:

1. Sagadiev, J. K. (2020). Problems and prospects of the development of giftedness in children in Kazakhstan. *Bulletin of KazNPU named after Abaya*, 1(1), 45-52.
2. Kalieva, A. A. (2021). Methods of diagnosing giftedness in schoolchildren: the Kazakh context. *Scientific journal "Pedagogy and Psychology"*, 3(2), 78-85.
3. Monks, F. J. and Heller, K. A. (2020). Giftedness: a multidimensional perspective. In the *Cambridge Handbook of Giftedness* (pp. 3-20). Cambridge University Press.
4. Rogers, K. B. (2020). Reforming gifted education: how parents and teachers can match the gifted with the right opportunities. *A gifted child today*, 43(3), 145-150.
5. Tleuberdieva, A. S. (2022). The development of creative abilities in gifted children in the context of modern education. *Education and Science Magazine*", 4(1), 112-119.
6. Baymukhanova, G. N. (2023). Social and psychological aspects of giftedness in children in Kazakhstan. *Bulletin of the Kazakh National University*, 5(3), 34-40.
7. Zhanatova, M. T. (2023). Innovative approaches to teaching gifted children in Kazakhstan. *Scientific journal "Pedagogical research"*, 2(4), 56-63.
8. Sternberg, R. J. and Zhang, L. F. (2021). The nature of giftedness: a perspective of the triarchic theory. *Gifted Child Quarterly*, 65(2), 123-135.
9. Ziegler, A. and Heller, K. A. (2020). International perspectives on the education of gifted children: a global perspective. *Gifted Education International*, 36(1), 5-20.
10. Sarsenova, A. K. (2020). Problems and solutions in the field of support for gifted children in Kazakhstan. *Journal of Science and Education*, 1(1), 22-29.
11. Gagne, F. (2020). DMGT 2.0: A new model for the development of giftedness and talents. In the *Handbook of Giftedness and Talent Development in the Asia-Pacific* (pp. 15-30). Springer.
12. Plucker, J. A., & Peters, S. J. (2020). The role of education for gifted children in the 21st century: a call to action. *Gifted Child Quarterly*, 64(1), 3–10.
13. Subotnik, R. F., & Jarvin, L. (2021). The development of giftedness and talent throughout life. *Journal of Advanced Academics*, 32(2), 123–145.
14. Dai, D. Y. (2021). Giftedness and talent in the 21st century: a new perspective. *The Gifted Child today*, 44(1), 5-12.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-13-17

УДК 372.853, 004.42, 531

МЕХАНИКАНЫҢ ТАҢДАУЛЫ ТАРАУЛАРЫН ОҚЫТУДА PYTHON ЖӘНЕ MATLAB БАҒДАРЛАМАЛЫҚ ЖАСАҚТАМАСЫН ҚОЛДАНУ

МҰРАТОВА ЕРКЕЖАН АСХАТҚЫЗЫ

Физика және технологиялар кафедрасының магистранты, Сәрсен Аманжолов атындағы
Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан

БАЙМОЛДАНОВА ЛАЗАТ САРКЫТБЕККЫЗЫ

Физика және технологиялар кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Сәрсен
Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан

Аннотация. Есептеу құралдарын пайдалану физиканың негізгі бөлімдерін, соның ішінде таңдалған механика тарауларын оқыту тәсілін өзгертеді. Бұл мақалада Python және MATLAB-тың білім беру процесінде қолданылуы зерттеліп, олардың визуализация, сандық есептеулер және модельдеу арқылы тұжырымдамалық түсінікті арттырудағы рөлі қарастырылады. Бұл құралдар студенттерге Ньютон заңдары, күш өрістеріндегі денелердің қозғалысы және нақты құбылыстар, соның ішінде ауа кедергісі сияқты тақырыптарды белсенді түрде зерттеуге мүмкіндік беру арқылы теориялық білім мен олардың практикалық қолданылуы арасындағы алиақтықты жоюға ықпал етеді. Python және MATLAB оқытушыларға оқытуды интерактивті және қызықты етуге қалай көмектесетінін көрсететін үдемелі қозғалыс пен гармоникалық тербелістерді үйрену сияқты модельдеу мысалдары келтірілген.

Кілт сөздер: есептеу құралдары, сандық модельдеу, визуализация, білім берудегі бағдарламалау, Python, MATLAB, механика, физика.

Механика – физиканың іргелі саласы, ол объектілердің әртүрлі күштердің әсерінен қалай қозғалатынын және өзара әрекеттесетінін түсіндіреді. Механиканы оқытудың дәстүрлі тәсілдері көбінесе аналитикалық әдістер мен теориялық түсіндірмелерге сүйенеді. Тиімді болғанымен, бұл әдістер кейде физикалық жүйелердің динамикалық және көрнекі аспектілерін жеткізуде қиындықтарға тап болуы мүмкін, бұл студенттерге абстрактілі ұғымдарды толық түсінуді қиындатады.

Python және MATLAB сияқты есептеу құралдарын механиканың таңдаулы тарауларын оқыту процесіне біріктіру бұл мәселені шешуге көмектеседі. Визуализациялау, сандық талдау және модельдеу мүмкіндіктерімен бұл құралдар зерттеуге интерактивті және тереңірек көзқарас береді.

Python – қарапайымдылығымен және оқылымдылығымен танымал жан-жақты бағдарламалау тілі, бұл оны білім беру үшін тамаша таңдау жасайды. Оның кең кітапханалық экожүйесі деректерді талдаудан бастап күрделі модельдеуге дейінгі тапсырмаларды қолдайды. Механиканың таңдаулы тарауларын оқыту контекстінде Python ерекше маңызды:

- Python-ның таза синтаксисі мен оқылымдылығы оны жаңадан бастаушыларға, соның ішінде бағдарламалау тәжірибесі аз немесе мүлдем жоқ студенттерге қолжетімді етеді.

- Matplotlib, Plotly және Seaborn сияқты кітапханалар мұғалімдерге механика ұғымдарын түсіну үшін маңызды динамикалық графиктер мен визуализацияларды жасауға мүмкіндік береді.

- NumPy, SciPy және SymPy сияқты кітапханалардың көмегімен Python қозғалыс теңдеулерін шешуді, дифференциалдық теңдеулерді біріктіруді және матрицалық амалдарды орындауды жеңілдетеді.

- Python тегін және платформадан тәуелсіз, бұл оны бюджеті шектеулі оқу орындары мен студенттерге қолжетімді етеді.

MATLAB – сандық есептеу, модельдеу және визуализация үшін арнайы әзірленген коммерциялық бағдарламалық құрал ортасы. Ол өзінің қуатты кіріктірілген функциялары мен интуитивті интерфейсінің арқасында инженерлік және физика білімінде кеңінен қолданылады. MATLAB-тың механиканы оқытудағы күшті жақтарына мыналар жатады:

- MATLAB кодтау, күйін келтіру және визуализация құралдарымен бірыңғай интерфейсін қамтамасыз етеді, бұл мұғалімдерге интерактивті сабақтар құруды жеңілдетеді.

- MATLAB құрамына қарапайым дифференциалдық теңдеулерді (Ode) шешуге, физикалық жүйелерді модельдеуге және динамиканы оқыту үшін қажет қозғалыс анимацияларын құруға арналған функциялар кіреді.

- MATLAB-тың жетілдірілген сюжеттік құралдары мен Simulink платформасы мұғалімдерге механикалық жүйелердің интерактивті модельдерін құруға мүмкіндік береді.

- MATLAB инженерлік және ғылыми-зерттеу салаларында кеңінен қолданылатындықтан, студенттер өз мансабында тікелей қолданылатын практикалық дағдыларды меңгереді.

- Python-ның ашық бастапқы сипаты MATLAB-тың мамандандырылған мүмкіндіктерін толықтырады, бұл студенттерге екі түрлі ортаны пайдалана отырып, ұқсас мәселелерді зерттеуге мүмкіндік береді.

Python және MATLAB тілдеріндегі практикалық мысалдар төменде көрсетілген:

Мысал: Python бағдарламасында ауа кедергісімен еркін құлауды модельдеу.

Тұжырымдама: Ауырлық күшіне ұшыраған дене оның жылдамдығына пропорционалды ауа кедергісін сезінеді. Негізгі теңдеу:

$$m \frac{dv}{dt} = mg - kv$$

мұндағы m - масса, g - гравитациялық үдеу, v - жылдамдық, k - ауа кедергісінің коэффициенті.

Төмендегі код ауаның кедергісін ескере отырып, объектінің еркін құлауындағы қозғалысын модельдейді және нәтижені график түрінде бейнелейді:

```
import numpy as np
import matplotlib.pyplot as plt

# Параметры
g = 9.81 # Ускорение свободного падения (м/с^2)
m = 1.0 # Масса объекта (кг)
k = 0.1 # Коэффициент сопротивления воздуха (кг/с)

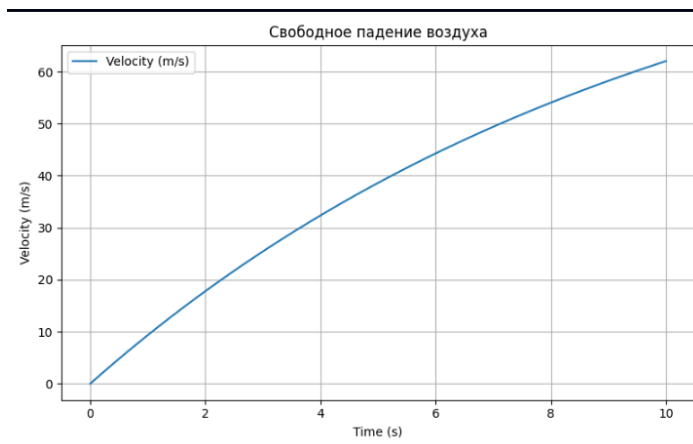
# Временные параметры
t = np.linspace(0, 10, 500) # Массив времени от 0 до 10 секунд (500 точек)
v0 = 0 # Начальная скорость (м/с)

# Решение с использованием метода Эйлера
v = np.zeros(len(t)) # Массив для хранения значений скорости
v[0] = v0 # Устанавливаем начальную скорость
dt = t[1] - t[0] # Шаг времени (разница между соседними значениями времени)

# Применение метода Эйлера для вычисления скорости
for i in range(1, len(t)):
    # Вычисление изменения скорости на каждом шаге
    dv = (g - (k/m) * v[i-1]) * dt # Уравнение для изменения скорости с учетом сопротивления воздуха
    v[i] = v[i-1] + dv # Обновление значения скорости на текущем шаге

# Построение графика
plt.figure(figsize=(8, 5)) # Установка размера графика
plt.plot(t, v, label="Velocity (m/s)") # Построение графика зависимости скорости от времени
plt.title("Free Fall with Air Resistance") # Заголовок графика
plt.xlabel("Time (s)") # Подпись оси X (время)
plt.ylabel("Velocity (m/s)") # Подпись оси Y (скорость)
plt.legend() # Отображение легенды
plt.grid() # Включение сетки на графике
plt.show() # Отображение графика
```

Сурет-1. Python бағдарламасында жазылған код

Сурет-2. График түрінде алынған нәтиже

1. Параметрлерді анықтау:

Кодтың басында негізгі физикалық параметрлер белгіленеді: ауырлық күшінің үдеуі (9.81 м/с^2), объектінің массасы (1 кг), ауаға төзімділік коэффициенті (0.1 кг/с). Бұл параметрлер құлаған кезде объектінің жылдамдығының өзгеруін есептеу үшін қажет.

2. Уақыт параметрлерін орнату:

0-ден 10 секундқа дейінгі 500 біркелкі нүктеден тұратын `t` уақыт массиві жасалады. `V0` объектісінің бастапқы жылдамдығы нөлге тең болады, өйткені объект тыныштықтан түсе бастайды.

3. Жылдамдықты есептеуге арналған Эйлер әдісі:

Нысанның қозғалыс теңдеуін шешу үшін Эйлердің сандық әдісі қолданылады. `V` массиві нөлдермен инициализацияланады және ол әр уақыт қадамында жылдамдық мәндерін сақтайды. Цикл әр уақыт қадамы үшін жылдамдықтың өзгеруін есептейді, бұл ауаның ауырлық күші мен кедергісінің үдеуіне байланысты. Жаңа жылдамдық мәні осы өзгерісті ескере отырып жаңартылады.

4. График құру:

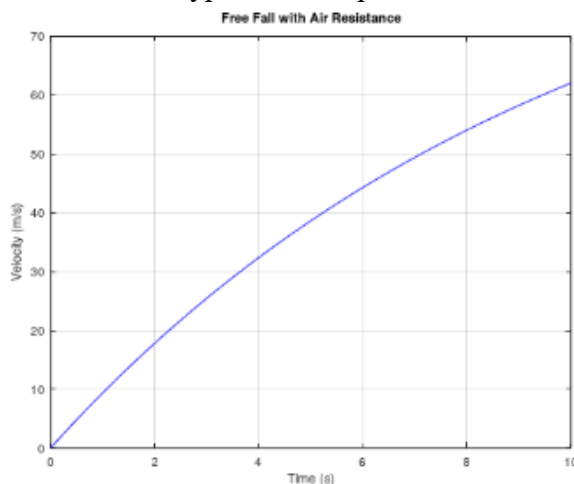
Есептеулерден кейін жылдамдықтың уақытқа тәуелділігінің графигі жасалады. Графикте X осі бойынша уақыт, ал Y осі бойынша объектінің жылдамдығы кейінге қалдырылады. Жақсы қабылдау үшін графикалық өлшемдер, осьтік қолтаңбалар, тор қосылды. График уақыт өте келе объектінің жылдамдығы қалай өзгеретінін көрсетеді.

Дәл осы мысалды MATLAB бағдарламасында есептеп көрсек:

```
1 % Параметры
2 g = 9.81; % Ускорение свободного падения (м/с^2)
3 m = 1.0; % Масса объекта (кг)
4 k = 0.1; % Коэффициент сопротивления воздуха (кг/с)
5
6 % Временные параметры
7 t = linspace(0, 10, 500); % Массив времени от 0 до 10 секунд (500 точек)
8 v = zeros(size(t)); % Массив для хранения значений скорости
9 v(1) = 0; % Начальная скорость (м/с)
10 dt = t(2) - t(1); % Шаг времени (разница между соседними точками)
11
12 % Решение с использованием метода Эйлера
13 for i = 2:length(t)
14     dv = (g - (k/m) * v(i-1)) * dt; % Вычисление изменения скорости на текущем шаге
15     v(i) = v(i-1) + dv; % Обновление скорости на текущем шаге
16 end
17
18 % Построение графика
19 figure; % Создание нового окна для графика
20 plot(t, v, 'b'); % Построение графика скорости в зависимости от времени (синий цвет)
21 title('Free Fall with Air Resistance'); % Заголовок графика
22 xlabel('Time (s)'); % Подпись оси X (время)
23 ylabel('Velocity (m/s)'); % Подпись оси Y (скорость)
24 grid on; % Включение сетки на графике
--
```

Сурет-5. MATLAB бағдарламасындағы код

Бұл бағдарлама кодының нәтижесі сурет-6-да көрсетілген:

Сурет-6. MATLAB бағдарламасындағы нәтиже

Python және MATLAB-та бірдей графиктерді алу екі құралдың да Эйлер әдісін дұрыс орындайтынын және бірдей математикалық модель бойынша ауаның кедергісін ескере отырып, объектінің жылдамдығын есептейтінін растайды. Бұл екі бағдарламалау тілі де берілген тапсырма үшін дұрыс нәтиже беретінін көрсетеді.

Негізгі тұжырымдар:

Синтаксис пен кітапханалардағы айырмашылықтарға қарамастан, Python және MATLAB Эйлер әдісін қолданған кезде бірдей нәтиже береді, бұл екі жағдайда да алгоритмнің дұрыстығын растайды.

Графиктердің теңдігі есепті шешу үшін таңдалған модельдің (ауа кедергісімен еркін түсу) екі кодта да бірдей дұрыс орындалғанын растайды.

Бірдей график екі құралдың да платформаға немесе тілге қарамастан сапалы деректерді визуализациялауға мүмкіндік беретіндігін көрсетеді. Бұл сонымен қатар Эйлер әдісінің әмбебаптығын және оны әртүрлі бағдарламалау орталарында қолдануды көрсетеді.

Эйлер әдісі сандық және дәлдігі шектеулі болғандықтан, бірдей графиктер екі тілдегі есептеулер арасындағы айтарлықтай айырмашылықтарды байқамау үшін уақыт қадамы осы мысал үшін жеткілікті аз таңдалғанын көрсетуі мүмкін.

Осылайша, Python және MATLAB-тағы бірдей графиктер мәселені шешудің екі тәсілі де дұрыс жұмыс істейтінін және бірдей нәтиже беретінін растайды, бұл пайдаланушының қалауына немесе тапсырманың ерекшелігіне байланысты құралды таңдау үшін пайдалы болуы мүмкін.

Тақырыптың практикалық жаңалығы Python және MATLAB сияқты заманауи есептеу құралдарын механиканы оқыту процесіне біріктіру болып табылады, бұл оқу тәсілдерін және студенттердің материалмен өзара әрекеттесуін айтарлықтай өзгертеді. Аналитикалық есептеулер мен дерексіз теориялық түсіндірулерге негізделген дәстүрлі әдістер көбінесе күрделі физикалық құбылыстарды тиімді қабылдау үшін жеткіліксіз болып шығады. Python және MATLAB бағдарламалық жасақтамасын пайдалану Физикалық процестерді визуализациялау мен талдаудың жаңа әдістерін ұсына отырып, теория мен практика арасындағы алшақтықты жоюға мүмкіндік береді.

Және де Python және MATLAB бағдарламаларын қолдану студенттерге механикалық ұғымдарды жақсы түсінуге ғана емес, сонымен қатар ғылыми және инженерлік тәжірибеде сұранысқа ие заманауи есептеу құралдарымен жұмыс істеу дағдыларын алуға мүмкіндік береді. Студенттер деректерді талдауды, сандық эксперименттер жүргізуді және теориялық тұжырымдарды негіздеу үшін модельдеу нәтижелерін пайдалануды үйренеді. Бұл олардың

кәсіби қызметке дайындығын арттырады, онда мұндай құралдармен жұмыс стандартқа айналады.

Сонымен қатар, ұсынылған әдіс сыни және аналитикалық ойлауды дамытуға ықпал етеді, өйткені студенттер дайын шешімдерді ғана емес, сонымен қатар модельдерді өз бетінше жасайды, параметрлермен тәжірибе жасайды және әртүрлі факторлардың физикалық жүйелерге әсерін зерттейді. Бұл олардың оқуға деген ынтасын арттырады, оқу процесін қызықты етеді және тақырыпты терең түсінуге ықпал етеді.

Осылайша, механиканы оқытуда Python және MATLAB қолдану білім беру процесін өзгертіп қана қоймайды, сонымен қатар терең теориялық білімі бар және заманауи модельдеу және талдау құралдарымен практикалық дағдылары бар білікті мамандарды даярлауға жағдай жасайды.

Python және MATLAB физикалық құбылыстарды визуализациялауға, жүйелерді модельдеуге және сандық есептерді шешуге кең мүмкіндіктер береді. Бұл құралдар дәстүрлі тәсілдерді толықтырып қана қоймай, оқытудың сапалы жаңа әдістерін ұсынады. Олардың көмегімен әртүрлі күштердің әсерінен қозғалыс, тербелмелі процестер, жүйелердің тұрақтылығы және механиканың көптеген басқа аспектілері сияқты күрделі құбылыстарды зерттеуге болады. Студенттер нақты уақыттағы жүйелердің динамикалық әрекетін бақылай алады, модель параметрлерімен тәжірибе жасай алады және нәтижелерді талдай алады. Бұл теориялық ұғымдарды және олардың нақты процестермен байланысын жақсы түсінуге ықпал етеді.

Python және MATLAB комбинациясы мұғалімдерге мақсаттар мен міндеттерге байланысты ең қолайлы құралды таңдау арқылы оқытудың әртүрлі тәсілдерін қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай интеграция студенттерге физикалық процестерді түсінуді ғана емес, сонымен қатар олардың болашақ мансабында сұранысқа ие бағдарламалау, деректерді талдау және модельдеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Python және MATLAB қолдану білім беру процесінің мүмкіндіктерін кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар терең теориялық білімі мен практикалық дағдылары бар білікті мамандарды даярлауға ықпал етеді. Теория мен практиканың бұл үйлесімі механиканы зерттеу процесін нәтижелі және тиімді етеді, күрделі мәселелерді шешуге және алған білімдерін нақты жағдайда қолдануға қабілетті мамандардың жаңа буынын қалыптастыруға жағдай жасайды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Антонюк, Е. С., & Глинских, С. Е. (2019). Использование Python в инженерных расчетах: Учебное пособие. Москва: Издательство МГТУ.
2. Гладков, А. В. (2021). Программирование на MATLAB: учебное пособие. Санкт-Петербург: Питер.
3. Гольдштейн, Г. (2018). Основы механики: Теория и примеры. Москва: Наука.
4. Каплун, А. Б., & Смирнов, И. И. (2020). Численные методы в механике с использованием MATLAB. Казань: Казанский университет.
5. MathWorks. (2022). MATLAB Documentation. Retrieved from <https://www.mathworks.com/help/matlab/>
6. Teschner, M. (2019). Numerical Simulations in Physics with MATLAB and Python. Springer.
7. Gupta, R. (2020). Numerical Computation in Python and MATLAB. CRC Press.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-18-21
УДК 371.035.6

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ВЕКТОР ВОСПИТАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ МОЛОДЕЖИ

ГОРОХОВ АЛЕКСЕЙ СЕРГЕЕВИЧ

старший преподаватель, магистр кафедры «Физическая культура и спорт»
Северо-Казахстанский университет им. М. Козыбаева.
Республика Казахстан г. Петропавловск

ХВОРЫХ ВИКТОР НИКОЛАЕВИЧ

методист по начальной военной и технологической подготовке
КГУ «Региональный учебно-методический центр физической культуры, спорта и НВП»
КГУ «Управление образования акимата Северо-Казахстанской области»
Республика Казахстан г. Петропавловск

АХМЕТОВ БАХЫТЖАН РАУШАНБЕКҰЛЫ

"Дене шынықтыру және спорт" мектебінің аға оқытушысы, капитан
Халықаралық туризм және меймандостық университеті
Қазақстан Республикасы Түркістан қаласы

АЛПЫСОВ СЕМБАЙ ТЮЯКБАЙЕВИЧ

полковник, старший преподаватель, кафедры «Туризма, начальной военной
подготовки, физической культуры и спорта»
Кокшетауский университет имени Абая Мырзахметова
Республика Казахстан г. Кокшетау

ГУТЕВИЧ ВИТАЛИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ

педагог-организатор начальной военной и технологической подготовки,
КГУ «Средняя общеобразовательная школа – комплекс эстетического воспитания №8»
Республика Казахстан г. Петропавловск

***Аннотация.** Статья посвящена анализу патриотического воспитания как важного вектора формирования у казахстанской молодежи качеств патриотизма и гражданских качеств. В условиях глобализации и быстрого изменения социально-экономической среды обеспечение преемственности национальных традиций и ценностей становится особенно актуальным. Патриотическое воспитание рассматривается не только как способ формирования любви к Родине, но и как метод развития социальной активности, ответственности и активной гражданской позиции среди молодежи. В рамках исследования рассматриваются методы и формы патриотического воспитания, применяемые в образовательных учреждениях, а также роль государственных и общественных организаций в данном процессе. В результате работы подчеркивается необходимость комплексного подхода к патриотическому воспитанию, который обеспечит формирование у молодежи критического мышления, готовности к социальной ответственности и осознания своей роли в развитие казахстанского общества.*

***Ключевые слова:** патриотизм, патриотическое воспитание, казахстанский патриотизм, формы патриотического воспитания.*

Важнейшим условием существования любого государства является крепкое и стабильное гражданское общество, способное проявлять высокую ответственность за интересы своей страны в различных областях и сферах деятельности. В этой связи

патриотическое воспитание казахстанской молодежи возникает как один из ключевых векторов и приоритетных целей государственной политики в её реализации. Это не просто актуальная задача — это насущная необходимость, без которой невозможно представить развитие современного общества. Только сформировав высокую степень гражданской ответственности, мы сможем заложить прочный фундамент для будущего, в котором молодежь будет не только носителем ценностей и устремлений своего народа, но и активным участником в построении лучшего завтра. Таким образом, призыв к патриотизму не приходит изолировано — он является отражением глубокой связи между прошлым, настоящим и будущим нашего государства, служа важной основой для его процветания.

Духовные ценности и нравственные ориентиры служат основой национальной идентичности и патриотизма. В этом контексте патриотизм предстает как неотъемлемая часть государственной стратегии, корни которой глубоко уходят в любовь к родной земле и малой родине. Его основная задача заключается в формировании у казахстанской молодежи высоких чувств, воплощаемых в любви, гордости и преданности своему аулу, городу, родным местам, их истории, культуре, традициям и быту. Патриотизм, по сути, является нравственным долгом перед своей Родиной, призывом хранить и приумножать культурные ценности, переданные из поколения в поколение. Он побуждает молодое поколение бережно относиться к наследию, создавая прочные связи между душой народа и его землёй. Только через это возвышенное чувство можно обрести истинное единство, восхваляющее многообразие и красоту родной культуры, её глубокие корни и яркие перспективы.

В настоящее время национальные стратегии государства призваны формировать гражданскую ответственность и патриотическую осознанность, а также трансформировать подготовку молодежи к службе в армии. Важным аспектом этого процесса становится создание новой системы патриотического воспитания, однако нельзя забывать о ценном опыте, накопленном общеобразовательными школами в области идейно-нравственного и гражданско-патриотического формирования.

В условиях современности необходимо сохранять преемственность культурно-исторических и воспитательных традиций, которые служат основой для воспитания граждан, преданных своей стране. Соединяя современные подходы с историей прошлого, мы можем воспитать поколение, способное не только на героизм, но и на глубокое понимание своих корней, уважение к истории и готовность к служению. Таким образом, как никогда важно использовать все доступные ресурсы для эффективного воспитания молодежи в духе гражданственности и патриотизма [1].

Проблема патриотического воспитания молодежи занимает одно из важных мест в общей проблематике педагогических исследований, что подтверждается многочисленными теоретическими и практическими разработками многих ученых.

Анализ учебно-методической литературы показал, что проблемы патриотического воспитания изучаются и казахстанскими учеными С.С.Таулановым, А.Н.Минжановым, Б.А.Тойлыбаевым, У.К.Санабаевым, С.Т.Иманбаевой, С.К.Нурмукашевой и др.

Воспитание патриотизма у молодежи, требует ясного понимания того, что вкладывается в это понятие. Одним из первых ученых, давших определение патриотизма, является В.И. Даль, трактовавший его как «любовь к Отчизне». «Патриот, - по В.И. Далю, - любитель отечества, ревнитель о благе его, отчизнолюб, отечественник или отчизник» [2, с. 24].

В толковом словаре С.И. Ожегова патриотизм определяется следующим образом: «... преданность и любовь к своему отечеству, к своему народу и готовность к любым жертвам и подвигам во имя интересов своей Родины» [3, с. 486]. Более четко дано моральное содержание этого понятия в философском словаре: «Патриотизм (греч. *Patris* - отечество), - говорится в нем, - нравственный и политический принцип, социальное чувство, содержанием которого является любовь к отечеству, преданность ему, гордость за его прошлое и настоящее, стремление защитить интересы родины».

Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев вывел формулу казахстанского патриотизма «Народ может сохранить свою независимость только в рамках сильного сплоченного государства. При всем многообразии мнений главное не ослабить фундамент, на котором стоит независимый Казахстан. А это единство и ответственность всех граждан за будущее страны. Именно молодые казахстанцы должны идти в авангарде патриотизма. Формула отечественного патриотизма четкая и ясная: знание истории народа, вклад в государство, постоянное саморазвитие, честность, работоспособность. Праздные, лицемерный человек никогда не станет патриотом» [4].

Таким образом, казахстанский патриотизм – это преданность и любовь к своему отечеству, к народу Казахстана, единство и ответственность всех граждан за будущее страны, постоянное саморазвитие, честность, работоспособность во имя интересов своей Родины.

Для выработки единой стратегии патриотического воспитания, ориентированной на новые подходы в решении проблемы мы обратились к общеобразовательным школам города Петропавловск, которые являются базами практик образовательной программы 6B01404 «Физическая культура и начальная военная подготовка», на первом этапе было осуществлено концептуальное осмысление всей совокупности основных положений и идей, определяющих место и роль воспитания у учащихся патриотизма, гражданственности. Также путем анализа литературы были выявлены условия, обеспечивающие эффективность патриотического воспитания и функционирования его как комплексной и постоянно развивающейся системы с учетом региональных, профессиональных и возрастных особенностей, опыта и достижений прошлого, реалий и проблем сегодняшнего дня воспитания.

Исходя из выявленных условий, были определены формы работы: традиционные, зарекомендовавшие себя в практике патриотического воспитания - лекции, беседы, дискуссии, экскурсии, встречи с ветеранами и воинами, походы по местам боевой и трудовой славы, субботники по благоустройству, историко-краеведческая деятельность, викторины; инновационные, вызывающие особый интерес у современной молодежи - дебаты, флэшмобы, блоги, посты в социальных сетях, встречи с интересными людьми, тренинги, игры, акции, фестивали, моделирование различных ситуаций гражданско-патриотической деятельности.

Путем анкетирования педагогов и педагогического наблюдения за внеклассной деятельностью в общеобразовательных школах, установили, что среди учащихся наиболее популярны следующие формы работы: экскурсии, вечера памяти ВОВ, встречи с ветеранами и воинами Афганистана, походы по местам боевой и трудовой славы, флэшмобы, тренинги, игры.

За прошедший учебный год педагогами общеобразовательных школ города Петропавловск проведены экскурсии в Областной краеведческий музей, музейный комплекс «Ставка Аблай-хана», в Музей Департамента внутренних дел СКО, воинскую и пожарные части, по памятным местам нашего города. Проведены встречи с выдающимися людьми, ветеранами Афганистана, известными спортсменами.

Кроме того, педагоги проводят системную работу по семейному воспитанию учащихся.

С участием учеников начальных классов проходят различные конкурсные программы «Я и моя страна», часы общения «История моей семьи». В ходе подготовки к таким мероприятиям дети глубже соприкасаются с семейной историей, а непосредственно участвуя в них, получают положительные эмоции, испытывая чувство гордости за свою семью. Родителей привлекаем к участию в семейных стартах «Папа, мама и я-спортивная семья».

Привлекаются учащиеся к участию в конкурсных программах, посвященных Наурыз, Масленице, Дню Единства народа Казахстана, где посредством игровых технологий происходит знакомство с традициями и обычаями казахского народа, других народов Республики Казахстан.

Дети младшего школьного возраста - активные участники мероприятий, посвященных Дню Государственных символов, концертов, посвященных государственным праздникам Республики Казахстан.

Учащиеся среднего школьного возраста на мероприятиях, приуроченных к праздничным и памятным датам выполняют более сложные задания, связанные со знанием государственной символики, правовых знаний. С учащимися данной возрастной группы проводятся викторины с элементами краеведения, мероприятия военно-патриотической направленности. Это и военно-спортивные эстафеты, и конкурсno-развлекательные программы и викторины, посвященные Дню Батыра и Дню Победы.

Работа с учащимися старших классов подразумевает более высокий уровень подготовки мероприятий, выносятся на обсуждение более серьезные темы. Это могут быть информационные часы, часы общения, встречи с представителями различных общественных и государственных организаций, например с представителями полиции, сотрудниками Управления по делам религий СКО и т.д. Проводятся тренинги, дискуссии. Подростки учатся аргументировать свое мнение, выслушивать оппонентов. Для старших школьников проводятся интеллектуальные игры, профориентационные мероприятия, военно-спортивные соревнования.

Исходя из выше сказанного можно сделать вывод, что патриотическое воспитание молодежи многоаспектно и предполагает выделение понятия казахстанский патриотизма в следующей трактовке - это преданность и любовь к своему отечеству, к народу Казахстана, единство и ответственность всех граждан за будущее страны, постоянное саморазвитие, честность, работоспособность во имя интересов своей Родины. Так же мы в своей работе мы постарались определить формы работы по патриотическому воспитанию казахстанской молодежи: традиционные, зарекомендовавшие себя в практике патриотического воспитания - лекции, беседы, дискуссии, экскурсии, походы по местам боевой и трудовой славы, субботники по благоустройству, историко-краеведческая деятельность, викторины; инновационные, вызывающие особый интерес у современной молодежи - дебаты, флэшмобы, блоги, посты в социальных сетях, встречи с интересными людьми, тренинги, игры, акции, фестивали, моделирование различных ситуаций гражданско-патриотической деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мухамеджанов, С.К. "Современные подходы к патриотическому воспитанию молодежи в Казахстане". – Нур-Султан: Научное издательство «Родина», 2021. – 330 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка /В.И. Даль. М., 1978-1980. Т. 1-4.- 555с.
3. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка С..И.Ожегов. М., 1961.- 900с.
4. Выступление Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаева в рамках церемонии закрытия Года молодежи и старта Года волонтера. [Liter.kz](https://liter.kz). – 10 декабря 2019. URL: <https://liter.kz/14045-formulu-otchestvennogo-patriotizma-ozvuchil-tokaev/>

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-22-25
УДК 376.1

АКТУАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДЛЯ РАБОТЫ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

АТУМБАЕВА ГУЛЬЖАНАР СЕРИККАЗИЕВНА

магистр педагогических наук
УО «Alikhan Bokeikhan University» г. Семей, Казахстан

БАЗАРБАЕВА МАХАББАТ САЯТҚЫЗЫ

магистр педагогических наук
УО «Alikhan Bokeikhan University» г. Семей, Казахстан

НУРКЕНОВ ЕРСІН РЫСҚАЛИҰЛЫ

магистр педагогических наук
УО «Alikhan Bokeikhan University» г. Семей, Казахстан

КАБИРОВА НАЗЕРКЕ УАЛИХАНҚЫЗЫ

магистр педагогических наук
УО «Alikhan Bokeikhan University» г. Семей, Казахстан

ЛЕКЕРОВА АЙНУР АЛДАБЕРГЕНОВНА

магистр педагогических наук
УО «Alikhan Bokeikhan University» г. Семей, Казахстан

***Аннотация.** Данная тема посвящена изучению текущих проблем и тенденций в подготовке будущих педагогов для работы в условиях инклюзивного образования. Рассматриваются современные подходы и методики, направленные на формирование у педагогов компетенций для эффективного взаимодействия с детьми с особыми образовательными потребностями, а также анализируются существующие трудности и возможные пути их преодоления.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, подготовка педагогов, проблемы инклюзии, инклюзивная модель, особые образовательные потребности.*

Осознавая социально-педагогический процесс, возникающий в контексте реформы образования страны, известно, что необходимость подготовки педагогов с новой концептуальной системой мышления заключается в своевременной информированности вуза и полном принятии поставленных задач. Обширный анализ опыта и исследований в области инклюзивного образования позволил сформировать позитивное социальное отношение к образованию детей с ограниченными возможностями здоровья вместе с нашими нормально развивающимися сверстниками. Немаловажное место занимают и сами учебные заведения, так как их подготовка к новой модели обучения является одним из критериев успешности.

В настоящее время в системе образования Казахстана существует потребность в высококвалифицированных педагогах, обучающих и воспитывающих не только здоровых детей, но и детей с нарушениями развития с учетом различных социальных факторов и особенностей социализации. Этот вопрос очень важен и прозрачен и четко определен в международных и отечественных правовых документах. Во Всемирном отчете об инвалидности отмечается, что для развития инклюзивного образования важна специальная подготовка учителей общего образования [1]. В указанном документе говорится: "специальное обучение учителей государственных общеобразовательных школ может укрепить их уверенность и улучшить навыки обучения детей-инвалидов. Принципы инклюзии должны

быть внедрены в программы подготовки учителей и включены в другие инициативы, позволяющие учителям обмениваться профессиональными знаниями и опытом в области инклюзивного образования».

К актуальным вопросам образовательной политики в нашей стране относятся: улучшение и совершенствование качества профессиональной подготовки, кардинальное обновление научно-методической системы обеспечения образования, изменение форм и методов обучения, устранение расхождений в ней передового опыта и запросов современного общества, дифференциация новаторства в образовании, повышение его значимости в обеспечении непрерывности процесса совершенствования образования и умение на высоком уровне применять современную технику и технологии [2].

С 1970-х годов продолжается разработка и реализация инновационных образовательных программ за рубежом. Большой вклад в реализацию этих проектов внес В. М. Полонский. Несмотря на недавний опыт, опыт в этой области очень велик. Это касается разработки учебно-методического комплекса, законодательной базы в области образования, а также экономического и технического обеспечения реализации данных проектов [3].

В работе Т. Ю. Хотылевой и Т. В. Ахутиной сформулированы четыре основных направления работы инвалидов в Европе и США.

Рассмотрим каждого из них:

1. Widening participation. Эта политика применяется в европейских странах, которые доминируют в Великобритании. Его основная цель – расширение образовательных возможностей для инвалидов, этнических меньшинств и уязвимых слоев общества. Эта политика реализуется через различные соглашения и финансовые стимулы для образовательных учреждений, участвующих в этих проектах.

2. Mains-treaming. В связи с этим учитывается приоритет непосредственного общения инвалидов с населением в рамках досуговой деятельности.

3. Integration. Это предполагает непосредственное участие всех детей в учебном процессе с учетом их индивидуальных, физических и психологических особенностей.

4. Inclusion. Этот вид образовательной деятельности предполагает, что люди с различными личностными ограничениями и потребностями могут получать образование наравне с нормальными людьми. В результате инклюзивное образование устраняет любую дискриминацию и делает процесс обучения открытым для всех. Это достигается за счет модернизации школ, в основном за счет реконструкции классных комнат, а также разработки новых учебных программ [4].

В своем исследовании Н. М. Воскресенская акцентирует внимание на инклюзивном подходе к образованию в формах и методах профессионального образования людей с ограниченными возможностями здоровья. Международный опыт внедрения инклюзивного образования в общеобразовательных школах открыл новые возможности для людей с ограниченными возможностями. Сегодня этот метод обучения используется более чем в 40 странах мира. В Германии, Норвегии, Франции, Испании, США, Канаде и других развитых странах проблема воспитания людей с ограниченными возможностями решается посредством инклюзивного подхода к образованию [5].

В Норвегии система психолого-педагогической помощи юридически выстроена и подразумевает право на изучение отдельных курсов, учитывающих особенности студентов. В частности, закон предусматривает право на обучение в интегрированных школах любого ребенка с отклонениями в развитии. Для реализации этого плана разработан и эффективно работает ряд мер. Основные из них – Т. В. Ахутина и Т. Ю. Хотылева дали краткое описание и определения:

1) технология распространения знаний среди родителей и экспертов. Данная технология предполагает распространение информации между организациями, в которых находятся

родители всех детей с ограниченными возможностями. Эта информация распространяется в виде листовок, брошюр, периодических изданий, научно-популярной литературы.

2) методы инклюзивного образования детей с различными отклонениями в развитии в системе общего образования (синдром Турретта, синдром Аспергера, умственная отсталость) [6].

Процесс инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями в Германии характеризуется эмпирическим образованием и научно обоснованным организационным подходом. Как и в Италии, особую поддержку оказывает междисциплинарная команда профессионалов, родителей и представителей общественности. Стоит отметить, что все сотрудники школы активно участвуют в этом процессе, чтобы создать естественную, открытую и хорошую интерактивную атмосферу. Раз в неделю учителя специального и общего образования составляют планы работы на следующую неделю.

По словам Х. Мюллера-Колленберга, работа немецких педагогов в основном заключается в доступности образования для всех детей, поэтому большинство детей получают руководство в классе, а не в отдельной группе, что положительно влияет на других детей. Однако индивидуальная поддержка детей с особыми образовательными потребностями может оказываться как во внеклассных, так и в специальных центрах. Методы обучения детей, учебный материал, различные формы работы педагогов и детей, а также гибкие и индивидуально дифференцированные методы с точки зрения времени, отводимого на любую деятельность. Зарубежные исследователи отмечают, что одним из основных принципов в организации учебной деятельности является концентрация и расслабление, замещение одного вида деятельности другим, например, творческой деятельностью человека. Таким образом, эти инклюзивные классы имеют внешние и внутренние различия [7]. Следовательно, в этих инклюзивных классах осуществляется внешняя и внутренняя дифференциация.

В процессе инклюзивного образования в США педагоги уделяют большое внимание специальной поддержке этих детей. По мнению зарубежных исследователей, аргумент В. А. Ардзинбы вызывает некоторое противоречие между теоретической основой концепции и реальным опытом школы [8].

Инклюзивная школа-это, прежде всего, школа, которая представляет собой непрерывную рефлексивную деятельность. Изменение ракурса на восприятие и признание ценности детей с их различиями требует глубокого анализа конкретных ситуаций, в которых живет ребенок, сознательных усилий, чтобы помочь лучше распознать его индивидуальность и развить его потенциал. Успешное прохождение данного процесса требует решения следующих задач, актуальных для современной зарубежной педагогики:

- усиление роли раннего обучения как фундаментальной ступени инклюзивного образования;
- повышение качества сотрудничества с родителями как ведущего механизма развития инклюзивного образования;
- актуализация образовательной программы профессиональной подготовки обучающихся по направлению «Образование».

Теоретическими и практическими путями решения проблемы интеграции в республике занимались и ряд ученых: А. А. Бейсенбаева, М. А. Кудайкулов, К. Б. Болеев, А. Д. Болтаев, проблемы организации учебно-воспитательного процесса на основе межпредметных связей, А. Р. Бектеньярова, Р. К. Аббасова, Н. Жапанбаева педагогические основы.

В работах Абсатовой М. А. рассмотрены история становления и развития идеи интеграции, к. г. н. Шолпанкуловой, Г. А. Мендыгалиевой педагогические основы интеграции науки и практики школ нового типа, А. Муханбетжановой - проблемы интеграции содержания начального образования. Эти работы были первыми в республике исследовательскими работами, направленными на научно-практическое определение феномена интеграции в современном образовании и педагогической науке [9].

Как отметил С. К. Сейткалиев, возникновение образовательной интеграции в Казахстане обусловлено следующими факторами: недостаточной законодательной базой и противоречиями, кризисами в экономике, но она не ограничивает права здоровых детей [10].

Поэтому анализ показывает, что при поиске идеальной модели инклюзивной школы иностранные педагоги не могут создать единую инклюзивную модель, они могут адаптироваться к каждой школе, они не могут говорить о единственно правильном подходе к инклюзивной школе через призму исключительности в общеобразовательном процессе. Поэтому важно помнить, что главной целью инклюзивности является создание "школы для всех". Важность изменений, направленных на признание разнообразия и ценностей каждого ребенка, создание инклюзивной школьной культуры, профессиональное сотрудничество директоров, руководителей инклюзивного движения, гибких организационных структур по борьбе с дискриминацией в школах и внедрение показателей эффективности в инклюзивный образовательный процесс при широкой внешней поддержке правительств и организаций, количественно не должна учитываться. В процессе инклюзивного образования каждая деталь практической работы требует качественной оценки того, как деятельность, используемая в конкретных ситуациях, способствует расширению границ инклюзии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Доклад о Всемирных инвалидах. Всемирная организация здравоохранения, 2011г // http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/summary_ru.pdf. Уа
2. Методические рекомендации по подготовке требований к профессиональным компетенциям учителей, работающих в условиях инклюзивного образования.- Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015. - 32 С.
3. Полонский В.М. Оценка качества научно-педагогических исследований. – М., 1987. – С. 9-21.
4. Хотылева Т. Ю., Ахутина Т. В. Технологии психолого-педагогической помощи детям с СДВГ в Норвегии // Электронный журнал «Психологическая наука и образование». – 2010. – №5. С.112. http://psyjournals.ru/psyedu_ru/2010/n5/Hotyleva_Ahutina_full.shtml
5. Воскресенская Н.М. Некоторые вопросы методологии сравнительной педагогики в Англии в 80-х годах: концепция Б. Холмза // Методологические проблемы сравнительной педагогики. – М., 1991. – 93 с. С. 51-70.
6. Ахутина Т. В. , Хотылева Т. Ю. Технологии психолого-педагогической помощи детям с СДВГ в Норвегии // Психологическая наука и образование.- 2010.- №5.
7. Мюллер-Колленберг Х. Интегративное образование в Германии: аргументы «за» и «против» // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. - 2001. - № 1. - С. 50-71.
8. Ардзинба В. А. Инклюзивное образование инвалидов в Соединенных Штатах Америки // Электронный журнал «Психологическая наука и образование». — 2010, № 5
9. Абсатова М. А., Уралбекова А. К. трансформация процесса интеграции в трудах казахстанских ученых // межрелигиозное образование в Казахстане. матер. - Алматы, 2015. - С. 35-38.
10. Сейткалиев С.К. Интегрированное образование в Казахстане: проблемы политика // Интеллект, идея, инновация.-2017. - №1. - С. 23 - 26.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-26-29

УДК: 371.214

ИНТЕГРАЦИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕСС ИЗУЧЕНИЯ ЛЕКСИКИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

ТАГИЛЬЦЕВА АЛЕКСАНДРА ВЛАДИМИРОВНА

преподаватель кафедры иностранных языков, НАО «Государственный университет
имени Шакарима» города Семей, Казахстан

***Аннотация.** Это исследование под названием «Интеграция критического мышления в процесс изучения лексики английского языка» в основном направлено на изучение того, существует ли связь между способностью к критическому мышлению и развитием лексических навыков. Данное исследование подчеркивает значимость интеграции критического мышления в процесс изучения языка для достижения лучших образовательных результатов.*

***Ключевые слова:** лексические навыки, критическое мышление, обучение английскому языку (esl), методы преподавания, анализ текста, интерактивные методы обучения, культурный контекст, педагогические стратегии.*

Английский становится очень важным для людей, для общения и обмена чувствами и идеями. Изучение иностранного языка отличается от изучения родного языка. Иностраный язык — это язык, который не используется широко в непосредственном социальном контексте учащихся, но может быть использован в будущих поездках или других ситуациях межкультурного общения, или может изучаться в качестве обязательного предмета или факультатива в школе, но не имеет непосредственного практического применения. Учащиеся сталкиваются с множеством трудностей при изучении иностранного языка, потому что каждый язык имеет свою собственную лексику и незнакомые способы организации слов в предложения.

Критическое мышление — важная вещь в решении проблемы, потому что критическое мышление — это способ мышления о любом предмете, содержании или проблеме, в котором мыслитель улучшает качество своего мышления, умело анализируя, оценивая и реконструируя его. Это также может помочь людям добиться успеха в карьере, улучшая их способность решать проблемы, творчески мыслить и ясно и эффективно доносить свои идеи.

Роль критического мышления подчеркивается в области изучения языка, где причины успехов и неудач учащихся побудили исследователей изучить различные аспекты процесса. Таким образом, повышение способности учащихся к критическому мышлению и управление их образом мышления может оказать значительное влияние на общее изучение языка учащимися. Кроме того, улучшение самостоятельности учащихся и способности к критическому мышлению в процессе обучения позволит им полагаться на свои собственные решения и мысли относительно стратегий и методов, которые они хотели бы использовать при изучении языка. Однако в большинстве случаев на начальных этапах обучения из-за незнания учащимися стратегий и подходов к изучению языка они во многом зависят от преподавателя и стараются избегать применения собственных мыслей.

Словарный запас является одним из факторов, способствующих овладению студентами языковых навыков. Есть умение слушать, говорить, читать и писать. Без достаточного словарного запаса люди не могут эффективно общаться или выражать свои идеи как в устной, так и в письменной форме. Для поддержки взаимодействия говорящего в общении словарный запас очень важен, потому что его можно использовать в качестве основы для построения хороших последовательных предложений. Таким образом, студенты должны овладеть необходимыми лексическими навыками.

Е.Н. Соловова в своей «Методике обучения иностранным языкам» пишет, что слова надо вводить в определенном контексте. Это формирует первичное поле, определенное словесное окружение, а значит, и ассоциации. Чем обширнее ассоциативные связи слова, тем выше процент запоминания и разнообразнее контекст употребления слова. Отсюда вытекает необходимость создания различных связей слова в различных контекстах. На данном этапе возможно установление парадигматических связей слов как по формальному признаку (учитывая особенности звуковой, графической формы, грамматические особенности), так и смысловых связей на уровне контекста употребления в определенных ситуациях. Исходя из этого, можно убедиться в важности критического мышления, ведь именно благодаря ему можно расширить уже имеющиеся темы в школьных учебниках и создавать новые проблемы для обсуждения [1, 12].

Формирование лексической компетенции заключается в формировании и закреплении в сознании обучающегося устойчивых ассоциативных связей между звуковой/графической формой лексических единиц иностранного языка (слов, устойчивых словосочетаний) и их концептуальным содержанием. Использование критического мышления способствует эффективному усвоению учебных материалов; формирует модели поведения; обеспечивают высокую мотивацию, силу, знания, командный дух и свободу самовыражения; и самое главное, способствуют развитию учащихся школ.

По словам Фила Вашбурна, автора книги «Vocabulary and Critical thinking», цель критического мышления состоит в том, чтобы иметь возможность делать что-то лучше — находить причины, судить об источниках и так далее, а не знать факт или запоминать ответ [2, 7].

Владение словарным запасом является важным показателем уровня иноязычной коммуникативной компетенции. В национальной методике обучения иностранным языкам разработана технология работы со словами [3]. Изучение лексики осуществляется в соответствии с этапами формирования навыков: I этап – этап введения, семантизации нового слова и его первоначального воспроизведения; II этап – этап ситуационного обучения и создания прочных лексико-речевых связей в заданных пределах в однотипных речевых ситуациях, то есть этап автоматизации лексических единиц; III этап – изменяющийся ситуационный этап – этап создания динамических лексических речевых связей, то есть обучения новым сочетаниям знакомых лексических элементов в различных контекстах в заданных пределах (дальнейшее совершенствование лексических навыков). Н.Д. Гальскова называют следующие этапы, являющиеся в принципе одинаковыми: ознакомление с новым материалом (семантизация), первичное закрепление и развитие навыков и умений использования лексики в разных формах общения [4, 30]. Визуальную репрезентацию можно увидеть в схеме снизу (см. Схема 1).

Схема 1. Этапы формирования навыков

Как видно из приведенной классификации, ознакомление с новым словом является первой стадией формирования лексических навыков. Главную роль в процессе запоминания слова играет процесс раскрытия значения слова. Для этого следует связывать содержание лексики с постепенно развивающимися возможностями для познания окружающего мира, мышления ученика, использовать наглядности в качестве основы для организации речевой и познавательной деятельности и раскрывать значения новых слов, уточнение и расширение значения уже известных слов в определенном контексте путем сравнения и выбора синонимов. Значение нового слова следует объяснять учащимся, а не просто давать ему словарное определение, которое может быть трудно понять.

Для активизации лексики на уроках английского языка можно использовать метод мозгового штурма. Этот метод основан на критическом мышлении и позволяет за короткое время вспомнить множество слов. Мозговой штурм — это полезный инструмент для разработки творческих решений проблем, представляющий собой процесс латерального мышления, с помощью которого учащихся просят развить идеи или мысли, которые поначалу могут показаться безумными или шокирующими. Затем участник может изменить и улучшить их до оригинальных и полезных идей. Мозговой штурм может помочь определить проблему и возможные решения. Кроме того, мозговой штурм сочетает в себе непринужденный, неформальный подход к решению проблем.

При использовании данной технологии хорошо развивается творческое и ассоциативное мышление, благодаря чему в памяти закрепляются слова, выражения и исчезает языковой барьер. Метод мозгового штурма хорошо подходит для начала изучения новой темы или же для закрепления материала за несколько минут до конца урока.

Целью исследования было изучить влияние критического мышления на овладение словарным запасом у студентов, изучающих английский язык как иностранный. Исследование включало 100 студентов из университета имени Шакарима, которые прошли тесты на критическое мышление и словарные тесты до и после курса обучения. Студенты были разделены на две группы: Группа А, где уделялось внимание развитию критического мышления, и Группа Б, где акцент делался на традиционные методы обучения. Результаты исследования показали, что студенты, применяющие критическое мышление, значительно увеличили свой словарный запас (в среднем на 350 слов), что почти вдвое превысило результаты студентов из группы с традиционным подходом (в среднем на 180 слов). Использование критического мышления способствовало более глубокому пониманию и усвоению материала, что отразилось на улучшении результатов тестов на критическое мышление на 40%. Данные можно увидеть в таблице снизу (см. Таблица 1).

Параметр	Группа А	Группа Б
<i>Средний начальный словарный запас</i>	500 слов	520 слов
<i>Средний конечный словарный запас</i>	850 слов	700 слов
<i>Увеличение словарного запаса</i>	+ 350 слов	+ 180 слов
<i>Средний результат теста по критическому мышлению</i>	Улучшение на 40%	Улучшение на 10%
<i>Общая успешность освоения материала</i>	85% успеваемости	65% успеваемости

Таблица 1. Результаты исследования

Общая успешность освоения материала среди студентов группы А достигла 85%, в то время как в группе Б этот показатель составил 65%. Это свидетельствует о том, что применение методов критического мышления приводит к более высоким образовательным достижениям. Включение методов критического мышления в учебные программы может значительно улучшить образовательные результаты, особенно в контексте изучения иностранных языков, где лексические навыки играют ключевую роль. Методы, упомянутые в статье, играют ключевую роль в успешном изучении иностранных языков и могут значительно улучшить результаты учащихся. Методики введения слов в контексте и установления ассоциативных связей помогают студентам лучше запоминать и использовать новые слова. Семантизация, использование наглядных материалов и методы мозгового штурма способствуют активизации различных аспектов восприятия, таких как зрительное и слуховое, что усиливает ассоциативные связи и улучшает запоминание.

Эти методики, особенно когда они используются в сочетании с критическим мышлением, способствуют более глубокому пониманию материала, формированию поведенческих моделей и высокой мотивации. Методы критического мышления не только помогают учащимся улучшить свои навыки решения проблем и аналитического мышления, но также обеспечивают свободу самовыражения и командный дух.

Данное исследование подчеркивает важность интеграции критического мышления в процесс изучения языка, способствуя лучшему пониманию, запоминанию и применению изученного материала. Таким образом, критическое мышление можно рассматривать как эффективный инструмент для повышения качества образования.

Подводя итог, следует отметить, что в процессе изучения лексики учителю необходимо знать и применять методы и подходы, соответствующие поставленной цели и стараться активировать деятельность самих учащихся в процессе урока. Развитие лексического навыка происходит наиболее эффективным образом с использованием критического мышления, так как происходит активизация различных аспектов восприятия: работает зрительное восприятие, слуховое, укрепляются ассоциативные связи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Е.Н. Соловова. Методика обучения иностранным языкам. Базовый курс лекций. Третье издание. 2002. С. 12-13.
2. Washburn, Phil. The Vocabulary of Critical Thinking. Oxford University Press, 2010, С. 7-13.
3. Хамдамова, Севара Ойбековна. Трудности в формировании лексических навыков на уроках иностранного языка. [Электронный ресурс]. 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudnosti-v-formirovanii-leksicheskikh-navykov-na-urokah-inostrannogo-yazyka> (дата обращения: 05.01.2025).
4. Гальскова, Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика: Учебное пособие для студентов лингвистических университетов и факультетов иностранных языков высших педагогических учебных заведений. 2005, С. 30-33.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-30-34
УДК 004.93'1

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯСЫН БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ТАЛДАУ

АЖАРОВ ТАЛҒАТ

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің 2 курс магистранты
Қызылорда, Қазақстан

АЙТИМОВ МҰРАТ ЖОЛДАСБЕКОВИЧ

PhD, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің аға оқытушысы
Қызылорда, Қазақстан

Abstract: This article examines the implementation of blockchain technology in the education sector and its key advantages. The blockchain system ensures the security and immutability of data, supporting the management of diplomas and certificates, tuition payments, academic integrity, and the enhancement of remote learning systems. The author highlights the importance of increasing the efficiency of blockchain in education in line with Kazakhstan's Digital Transformation Development Concept. Furthermore, examples of international practices are provided, demonstrating the positive impact of this technology on the education system.

Keywords: Blockchain technology, education system, diplomas and certificates, academic integrity, remote learning.

Аннотация: Бұл мақалада блокчейн технологиясының білім беру саласына енгізілуі мен оның негізгі артықшылықтары қарастырылған. Блокчейн жүйесі мәліметтердің қауіпсіздігі мен өзгермейтіндігін қамтамасыз етіп, дипломдар мен сертификаттарды басқаруды, оқу ақысын төлеуді, академиялық адалдықты сақтауды және қашықтан оқыту жүйесін жетілдіруді қолдайды. Автор Қазақстанның цифрлық трансформацияны дамыту тұжырымдамасына сәйкес, білім беру саласында блокчейннің тиімділігін арттырудың маңыздылығын атап көрсетеді. Сонымен қатар, халықаралық тәжірибе мысалдары келтіріліп, бұл технологияның білім беру жүйесіне оң ықпалын тигізетіндігі талданады.

Кілт сөздер: Блокчейн технологиясы, білім беру жүйесі, дипломдар мен сертификаттар, академиялық адалдық, қашықтан оқыту.

Қазіргі әлемде білім беру саласы қарқынды түрде цифрлық трансформация жолына түсті. Бұл үдеріс заманауи технологиялардың, әсіресе блокчейн сияқты жаңашыл шешімдердің арқасында жүзеге асуда. Блокчейн технологиясы білім беру жүйесіне қауіпсіздік, ашықтық, және тиімділік сияқты бірегей мүмкіндіктер ұсынады. Осы орайда, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 269 «Цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасын» басшылыққа ала отырып, еліміз цифрлық саланың қарқынды дамуын қамтамасыз етіп, болашаққа батыл қадам жасауда. Бұл тұжырымдамада цифрлық трансформацияның негізгі стратегиялық бағыттары айқындалып қана қоймай, блокчейн секілді заманауи технологиялардың білім беру және басқа да салаларда қолданылу маңыздылығы ерекше атап өтілген.

Блокчейн бастапқыда қаржы саласында қолданылу үшін жасалса да, оның құрылымдық ерекшеліктері оны басқа салаларда, соның ішінде білім беру жүйесінде пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл технологияның басты артықшылықтары – мәліметтердің өзгермейтіндігі, олардың қауіпсіз сақталуы және жүйенің орталықсыздандырылған құрылымы. Бұл қасиеттер білім беру саласындағы мәліметтерді басқаруда көптеген жаңа мүмкіндіктер ашады[1].

Дәстүрлі білім беру жүйесінде мәліметтерді өңдеу мен сақтау орталықтандырылған тәсілмен жүзеге асырылады. Бұл тәсіл, өз кезегінде, қауіпсіздік мәселелерін туындатуы мүмкін және мәліметтердің шынайылығына күмән тудырады. Мысалы, дипломдар мен сертификаттардың жалғандығы, студенттердің жетістіктерін бақылау мәселелері, оқу процесінің ашықтығы секілді қиындықтар туындауы ықтимал. Блокчейн технологиясы осы мәселелерді шешудің тиімді жолдарын ұсынады.

Блокчейн технологиясы білім беру саласының түрлі бағыттарына оң әсерін тигізіп, оның жұмыс істеу механизмдерін жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Төменде блокчейнді қолданудың негізгі салалары мен олардың артықшылықтары талданады:

Дипломдар мен сертификаттарды басқару. Дипломдар мен сертификаттар білім беру мекемелерінің маңызды құжаттарының бірі болып табылады. Бұл құжаттар студенттің немесе түлектің оқу нәтижелерін растап, оның біліктілігі мен кәсіби деңгейін айқындайды. Алайда дәстүрлі жүйеде дипломдар мен сертификаттардың түпнұсқалығын тексеру ұзақ әрі қиын процесс болуы мүмкін. Жалған құжаттар жасау, олардың жоғалуы немесе мәліметтердің өзгеруі сияқты мәселелер бұл процесті одан әрі күрделендіреді. Блокчейн технологиясы бұл қиындықтарды шешуге арналған тиімді құрал ретінде білім беру саласына енгізіліп жатыр.

Блокчейн технологиясын қолдану арқылы дипломдар мен сертификаттар арнайы цифрлық жазба түрінде сақталады. Әрбір диплом немесе сертификатқа бірегей цифрлық код немесе QR-код беріледі, ол құжаттың барлық мәліметтерін қамтиды. Бұл жазбалар блокчейн жүйесінде сақталады, ол деректердің өзгермейтіндігі мен қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Блокчейн жүйесінде бір рет тіркелген мәліметтерді жою немесе өзгерту мүмкін емес, себебі олар жүйенің барлық желісіне таратылып, сақталады. Бұл тәсіл дипломдардың түпнұсқалығын жылдам әрі тиімді тексеруге мүмкіндік береді және құжаттарды жалған жасаудың алдын алады[2].

Блокчейннің тағы бір артықшылығы – құжаттардың жылдам қолжетімділігі. Студенттер немесе түлектер өз дипломдары мен сертификаттарын кез келген уақытта, кез келген жерден электронды түрде ала алады. Құжатты жоғалту немесе қалпына келтіру мәселесі толығымен жойылады. Сонымен қатар, жұмыс берушілер, оқу орындары немесе басқа мүдделі тараптар бұл құжаттардың шынайылығын бірнеше секунд ішінде тексере алады. Бұл процесс артық уақыт пен ресурстарды үнемдеуге мүмкіндік береді.

Блокчейн технологиясын қолдану дипломдардың қауіпсіздігін арттырып қана қоймай, білім беру мекемелерінің беделін де нығайтады. Жүйенің ашықтығы мен сенімділігі оқу орындарына заманауи цифрлық шешімдерге бейімділігін көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе халықаралық деңгейде маңызды, себебі блокчейн негізіндегі дипломдар кез келген елде мойындалуы мүмкін[3].

Блокчейн технологиясының білім беру саласындағы қолданылуының айқын мысалдары бар. Мысалы, Массачусетс технологиялық институты (MIT) студенттерге блокчейн арқылы цифрлық дипломдар бере бастады. Бұл дипломдар QR-код арқылы расталып, жұмыс берушілер үшін тексеру процесін оңайлатады. Кипрдегі Никосия университеті блокчейн арқылы онлайн курстарды аяқтау туралы сертификаттар береді, ал Sony Global Education студенттердің жетістіктерін тіркеу және басқару жүйелерін әзірлеуде.

Жалпы, блокчейн технологиясы дипломдар мен сертификаттарды басқару саласында түбегейлі өзгерістер әкелуде. Бұл технология құжаттардың шынайылығын қамтамасыз етіп қана қоймай, оларды сақтау және тексеру процесін автоматтандырады. Блокчейнді енгізу білім беру мекемелерінің тиімділігін арттырып, студенттер мен жұмыс берушілер арасындағы сенімділікті нығайтады. Блокчейннің осы артықшылықтары білім беру саласының болашағын айтарлықтай өзгертеді[4].

Оқу ақысының қауіпсіз төлемдері. Оқу ақысын төлеу білім беру жүйесіндегі маңызды қаржылық процесс болып табылады, алайда дәстүрлі төлем жүйелері кейбір қауіпсіздік және тиімділік мәселелерін тудыруы мүмкін. Бұл мәселелердің қатарында төлемдердің кешігуі, деректердің бұзылуы қауіпі және қаржылық делдалдардың қатысуынан туындайтын қосымша

шығындар бар. Блокчейн технологиясы оқу ақысын төлеу жүйесін жетілдіріп, қауіпсіздік пен ашықтықты қамтамасыз ететін шешім ұсынады.

Блокчейн негізіндегі төлем жүйелері арқылы оқу ақысын төлеу процесі толықтай цифрлық форматта жүзеге асырылады. Әрбір төлем тізбекте тіркеліп, оның түпнұсқалығы мен өзгермейтіндігі қамтамасыз етіледі. Төлемдерді автоматтандыру үшін смарт-келісімшарттарды қолдануға болады. Смарт-келісімшарттар алдын ала белгіленген шарттарға сәйкес автоматты түрде орындалатын бағдарламаланған келісімдер болып табылады. Мысалы, студент оқу ақысын төлеген кезде смарт-келісімшарт төлемді тіркеп, оған оқу ресурстарына немесе сабақтарға автоматты түрде қолжетімділік береді. Бұл процесс тек төлемдердің уақытылы орындалуын қамтамасыз етіп қана қоймай, әкімшілік процестерді де айтарлықтай жеңілдетеді.

Сонымен қатар, блокчейн технологиясы қаржылық делдалдарды жою арқылы төлем құнын азайтуға мүмкіндік береді. Дәстүрлі төлем жүйелерінде банк немесе басқа қаржы ұйымдары комиссия алатындықтан, бұл қосымша шығындар тудырады. Ал блокчейн жүйесінде төлемдер тікелей жүзеге асырылады, бұл қосымша шығындарды қысқартады. Бұл әдіс әсіресе халықаралық студенттер үшін тиімді, себебі валютаны айырбастау немесе халықаралық төлем комиссиялары сияқты кедергілер азаяды.

Блокчейн технологиясы стипендиялар мен гранттарды әділ бөлуде де маңызды рөл атқара алады. Стипендия беру процесін смарт-келісімшарттар арқылы автоматтандыруға болады. Бұл жүйе тек нақты талаптарға сай келетін студенттерге ғана стипендия немесе грантты автоматты түрде тағайындайды, осылайша адами фактордан туындайтын қателіктер мен әділетсіздіктерді жояды. Сонымен қатар, блокчейн жүйесі арқылы гранттың бөліну процесі толықтай ашық жүргізіледі, бұл оның әділдігін қамтамасыз етеді[5].

Блокчейн технологиясы оқу ақысын төлеу процесін қауіпсіз, ашық және тиімді етеді. Бұл технология қаржылық процестерді автоматтандыру арқылы әкімшілік шығындарды азайтып қана қоймай, студенттер мен білім беру мекемелері арасындағы қарым-қатынасты жақсартады. Сонымен қатар, стипендиялар мен гранттарды әділ бөлуде блокчейннің рөлі ерекше, бұл білім беру жүйесіндегі теңдікті нығайтуға ықпал етеді.

Академиялық адалдықты сақтау. Академиялық адалдықты сақтау білім беру мен ғылым саласында басты құндылықтардың бірі болып табылады. Алайда, плагиаттың таралуы, ғылыми еңбектердің түпнұсқалығын тексеру қиындығы және авторлық құқықтың бұзылуы сияқты мәселелер бұл қағиданы жүзеге асыруды қиындатады. Блокчейн технологиясы осы мәселелерді шешуге және академиялық адалдықты қолдауға заманауи тәсілдер ұсынады[6].

Блокчейн технологиясын қолдану арқылы әрбір дипломдық немесе ғылыми жұмыс арнайы цифрлық жазба ретінде жүйеде тіркеледі. Бұл жазба автордың аты-жөні, еңбектің тақырыбы, жарияланған күні сияқты барлық негізгі деректерді қамтиды және өзгертуге болмайтын түрде сақталады. Әрбір жұмыс блокчейн жүйесінде бірегей тіркеу кодына ие болады, бұл оның түпнұсқалығын оңай тексеруге мүмкіндік береді. Осылайша, плагиатқа қарсы күресуде сенімді құрал қалыптасады. Егер біреу осы жұмысты заңсыз көшіріп пайдалануға тырысса, жүйе мұндай әрекетті бірден анықтап, оны болдырмауға көмектеседі.

Блокчейн авторлық құқықты қорғауда да маңызды рөл атқарады. Әрбір ғылыми жұмыс немесе зерттеу нәтижесі тіркелген кезде, бұл еңбек автоматты түрде авторлық құқықпен қорғалады. Бұл жүйе шығармашылық немесе ғылыми жұмыстардың заңсыз көшіруін, қайта қолданылуын болдырмайды және авторлардың интеллектуалдық еңбегін сақтауға мүмкіндік береді. Авторлық құқықтарды басқару және растау процесі автоматтандырылғандықтан, академиялық қауымдастықтағы құқықтық даулардың алдын алу жеңілдейді[7].

Сонымен қатар, блокчейн ғылыми нәтижелердің ашықтығын және сенімділігін арттырады. Ғылыми зерттеулердің нәтижелері жүйеде тіркелгеннен кейін, оларды өзгертусіз немесе бұрмалаусыз сақтау қамтамасыз етіледі. Бұл зерттеу нәтижелерінің сенімділігіне кепілдік беріп, олардың жалған мәліметтерге негізделу ықтималдығын азайтады. Ғылыми қауымдастық кез келген зерттеу нәтижесін блокчейн арқылы тексеріп, оның шынайылығын

оңай растауға мүмкіндік алады. Бұл әсіресе көпшілікке жарияланған нәтижелердің дәлдігіне күмән туындаған жағдайда өте маңызды.

Блокчейн технологиясы академиялық адалдықты сақтауда маңызды рөл атқара алады. Оның мүмкіндіктері плагиаттың алдын алуға, авторлық құқықты қорғауға және ғылыми нәтижелердің сенімділігі мен ашықтығын қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл технология білім беру және ғылым саласындағы ашықтық пен әділдік қағидаларын нығайтып, болашақта оның сапасын арттыруға ықпал етеді.

Қашықтан білім беру жүйесін жетілдіру. Қашықтан білім беру қазіргі цифрлық қоғамдағы ең танымал және кең таралған бағыттардың бірі болып табылады. Онлайн курстар, вебинарлар және виртуалды тренингтер білім алушыларға географиялық шекараларды еңсеруге және өз уақытын икемді басқаруға мүмкіндік береді. Алайда бұл форматта оқыту барысында курстарды растау, сертификаттарды беру және оқушылардың белсенділігін бақылау сияқты бірқатар маңызды мәселелер туындайды. Блокчейн технологиясы осы мәселелерді шешуде маңызды рөл атқара алады[8].

Блокчейн технологиясы қашықтан білім беру процесінің сенімділігі мен тиімділігін арттырады. Онлайн курстар мен вебинарлар туралы барлық мәліметтер блокчейн жүйесінде тіркеліп, сақталады. Әрбір курсқа, сабаққа немесе вебинарға қатысты ақпарат (оқытушының деректері, материалдың мазмұны, басталу және аяқталу мерзімі) жүйеде өзгермейтін түрде жазылады. Бұл курстың шынайылығы мен сапасын растауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, оқу мекемелері мен оқушылар үшін ақпараттың жоғалу қаупі толық жойылады.

Курсты сәтті аяқтаған студенттерге сертификаттарды автоматты түрде беру процесін блокчейн арқылы ұйымдастыруға болады. Әрбір сертификат цифрлық түрде тіркеліп, оған бірегей код беріледі. Бұл сертификаттың түпнұсқалығын кез келген уақытта тексеруге мүмкіндік береді. Блокчейн жүйесінде сақталғандықтан, бұл құжаттардың өзгерту немесе жоғалу қаупі жоқ. Сонымен қатар, сертификатты жұмыс берушілер мен басқа оқу мекемелері оңай тексере алады.

Блокчейн технологиясы қашықтан оқытудағы тағы бір маңызды аспект – оқушылардың қатысуы мен белсенділігін бақылау мәселесін де тиімді шешеді. Әрбір оқушының сабақтарға қатысуы, тапсырмаларды орындауы және белсенділігі туралы мәліметтер блокчейнге тіркеледі. Бұл деректер ашық түрде сақталып, барлық мүдделі тараптар үшін қолжетімді болады. Мұндай жүйе оқытушыларға оқушылардың прогресін нақты бақылауға мүмкіндік береді, ал студенттер өздерінің жетістіктерін сенімді түрде көрсете алады.

Қазіргі уақытта қашықтан білім беруде блокчейн технологиясын қолданудың бірнеше нақты мысалдары бар. Мысалы, Coursera және Udey сияқты онлайн оқыту платформалары курстардың аяқталуы туралы сертификаттарды цифрлық форматта береді. Кейбір платформалар блокчейнді қолдану арқылы осы сертификаттардың шынайылығын растауды автоматтандырды. Сонымен қатар, кейбір университеттер қашықтан оқыту бағдарламаларының тиімділігін арттыру үшін блокчейн негізіндегі жүйелерді сынақтан өткізуде.

Блокчейн технологиясы қашықтан білім беру жүйесін жетілдіруде үлкен әлеуетке ие. Бұл технология курстар туралы мәліметтердің сенімділігін қамтамасыз етіп, сертификаттарды автоматты түрде беруді жеңілдетеді және оқушылардың белсенділігін бақылауды ашық етеді. Осы мүмкіндіктер қашықтан оқытудың сапасын арттырып, оны білім беру жүйесінің маңызды және сенімді бөлігіне айналдырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Иванов, А., и Петров, В. (2019). "Блокчейн в образовании: теория и практика". Санкт-Петербург: Питер. Қажетті беттер: 120–145.
2. Сидоров, М. (2020). "Цифровая трансформация и технологии блокчейн". Москва: Эксмо. Қажетті беттер: 88–113.
3. Смирнов, А. (2017). "Блокчейн для начинающих: как это работает и зачем нужно". Москва: Манн, Иванов и Фербер. Қажетті беттер: 70–94.
4. Николаев, Ю. (2021). "Современные технологии в образовании: от блокчейна до искусственного интеллекта". Новосибирск: Наука. Қажетті беттер: 55–80.
5. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). "Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies is Changing the World". New York: Portfolio. 89-112.
6. Grech, A., & Camilleri, A. F. (2017). "Blockchain in Education". Luxembourg: Publications Office of the European Union. 32-56.
7. Mougayar, W. (2016). "The Business Blockchain: Promise, Practice, and Application of the Next Internet Technology". Wiley. 75-95.
8. Swan, M. (2015). "Blockchain: Blueprint for a New Economy". O'Reilly Media. 101-123.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-35-43
УДК 373.022:517.91

РАЗРАБОТКА УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ ПО ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННОМУ ОБУЧЕНИЮ, ОСНОВАННЫХ НА МОДЕЛИ PISA, ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ СПОСОБНОСТИ УЧАЩИХСЯ 7-Х КЛАССОВ РЕШАТЬ МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ

САТҚҰЛОВ БАҚТИЯР БАҒЛАНҰЛЫ

Жетысуский университет имени И.Жансугурова, Талдыкорган, Казахстан

***Аннотация.** Используемые в школах учебные материалы, такие как рабочие тетради, не всегда способствуют глубокому пониманию учебного материала. В связи с этим необходимо разрабатывать более эффективные учебные средства, которые позволят учащимся самостоятельно находить ключевые концепции и запоминать их на длительный срок. В рамках данного исследования была разработана учебная среда, основанная на проблемно-ориентированном обучении (Problem-Based Learning, PBL) с учетом подходов PISA. Исследование проводилось с использованием методологии научно-исследовательской и опытно-конструкторской работы (R&D) по модели Пломпа, включающей три основных этапа: предварительное исследование, прототипирование и оценка.*
На первом этапе проводился анализ потребностей, изучение учебной программы, содержания материала и особенностей учеников. На этапе прототипирования был создан и протестирован учебный прототип, который прошел валидацию. На этапе оценки прототип проверялся на практичность и эффективность с использованием наблюдений, анкетирования и анализа успеваемости учащихся. Валидация учебных материалов осуществлялась по критериям содержательной и конструктивной валидности. Средний показатель валидности рабочей тетради, основанной на PISA-ориентированном PBL, составил 3,57, что соответствует категории «очень валидно». По результатам анкетирования учащихся, уровень практичности учебных материалов оценен в 86,83%. Для проверки эффективности разработанных материалов использовались задания на решение математических проблем, и результаты показали, что данные учебные средства эффективны для использования в образовательном процессе. После завершения всех этапов разработки было сделано заключение о том, что созданные учебные материалы являются валидными, практичными и эффективными для улучшения навыков решения задач у школьников.

***Ключевые слова** — проблемно-ориентированное обучение (PBL), международная программа оценки образовательных достижений учащихся (PISA), способность решать математические задачи.*

I. ВВЕДЕНИЕ

Математика — один из ключевых предметов, играющих важную роль в системе образования и развитии технологий. Это подтверждается широким применением математических знаний в различных научных дисциплинах и их интеграцией в технологические достижения. Обучение математике необходимо для всех учащихся средней школы. Этот факт зафиксирован в Постановлении министра образования и культуры № 58 от 2014 года, согласно которому математика входит в перечень обязательных предметов группы А[1].

Одним из важных навыков, которые развиваются в процессе изучения математики, согласно Постановлению Министерства образования и культуры № 58 от 2016 года «Руководство по преподаванию математики» и Постановлению № 21 от 2016 года «Стандарты содержания», является умение решать задачи. Этот навык согласуется с общими целями обучения математике, сформулированными Национальным советом учителей математики (NCTM, 2000), который выделяет пять ключевых математических компетенций, обязательных для каждого ученика: решение задач, умозаключение и доказательство, коммуникация,

установление связей и представление информации. Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод, что способность к решению проблем является одним из основных навыков, который должен развиваться у каждого ученика для повышения качества образовательного процесса[2].

Способность к решению проблем является базовым навыком, который учащиеся должны развивать для того, чтобы выявлять и решать задачи, возникающие в процессе обучения. Низкий уровень этого навыка у учащихся также был выявлен при проведении предварительного тестирования на основе индикаторов решения задач, предложенных Полией (Polya, 1973), а именно: (1) понимание задачи, (2) планирование решения, (3) выполнение решения и (4) проверка результата. Ответы, предоставленные учащимися, представлены на рисунке 1 ниже.

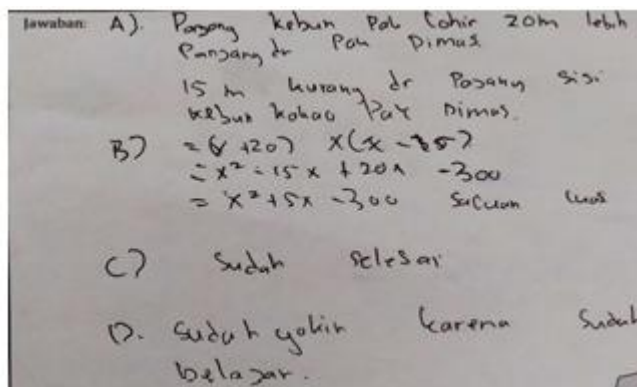

Рисунок 1. Примеры ответов студентов на предварительный тест

На рисунке 1 видно, что студенты не смогли правильно описать информацию, содержащуюся в вопросах. При этом на этапе составления плана решения задачи студенты сразу переходили к написанию ответа, не указывая шаги, которые необходимо предпринять для решения проблемы. Что касается этапов решения задачи и проверки результатов, студенты писали, что задание выполнено, и они уверены в своих ответах, потому что ранее изучали этот материал. Однако в инструкции к заданию было четко указано, что необходимо решить задачу, применяя собственные идеи, и проверить правильность полученного ответа.

В связи с этим возникает необходимость поиска решений для улучшения навыков решения проблем у студентов, чтобы они могли справляться с задачами более эффективно. Успех студентов в обучении во многом зависит от образовательных медиа, разработанных учителем. Учебные материалы служат для направления учебного процесса. Наличие адекватных и качественных учебных инструментов помогает преподавателям более эффективно организовывать учебный процесс и достигать поставленных целей[3].

Для решения проблемы низкого уровня математических навыков у студентов были внесены изменения в процесс обучения, включая использование обучающих медиа, которые мотивируют студентов быть более активными, креативными и целеустремленными в решении задач. Одним из предложенных решений является внедрение образовательных медиа, основанных на проблемно-ориентированном обучении (Problem-Based Learning, PBL).

В методике обучения по модели PBL студенты с самого начала сталкиваются с проблемой, после чего им предлагается самостоятельно искать информацию, необходимую для решения (Suprihatiningrum, 2012; Nafiah, 2014). Согласно Сутирману (Sutirman, 2013)[6], «Проблемно-ориентированное обучение — это модель, которая начинается с понимания студентами проблемы, поиска альтернативных решений и выбора оптимального решения для её устранения». Этапы PBL, по мнению Путры (Putra, 2013), включают:

1. ориентацию студентов на проблему,
2. организацию процесса обучения,
3. руководство индивидуальными и групповыми исследованиями,

4. разработку и представление результатов работы,
5. анализ и оценку процесса и результатов решения проблемы.

Выбор модели PBL может способствовать улучшению математических навыков студентов, так как её этапы синхронизированы с индикаторами решения задач. Это подтверждают результаты исследований, проведённых Падмавати (Padmavathi, 2013), Тармизи и соавт. (Tarmizi et al., 2010), Фирдаусом и соавт. (Firdaus et al., 2015), Тивари и соавт. (Tiwari et al., 2006), которые показали, что модель PBL способствует повышению учебных достижений студентов.

Среди преимуществ модели PBL, по мнению Варсоно и Харианто (Warsono & Hariyanto, 2013), можно выделить следующие:

студенты привыкают сталкиваться с проблемами и чувствуют вызов, чтобы их решить. Это касается не только учебных ситуаций, но и повседневной жизни;

1. развитие социальной солидарности благодаря совместной работе в группах и обсуждению с одноклассниками;
2. укрепление взаимодействия между преподавателем и студентами;
3. приучение студентов к применению экспериментального метода.

Учебные материалы, разработанные для поддержки образовательного процесса, представлены в виде **рабочих тетрадей для студентов** (Student Worksheets). Основная цель этих тетрадей — направить студентов к самостоятельному открытию математических концепций, поскольку они непосредственно выполняют задания, следуя шагам, указанным в рабочей тетради. Эти материалы также помогают учителям активизировать учащихся в процессе обучения.

Вопросы, содержащиеся в рабочих тетрадях, ориентированы на задания **формата PISA**. Согласно данным **OECD (2012)**, задания PISA разрабатываются на основе следующих содержательных областей: **Форма и пространство (Shape and Space)**, **Изменения и взаимосвязи (Change and Relationship)**, **Количество (Quantity)**, **Неопределённость и данные (Uncertainty and Data)**. Контекст заданий PISA делится на четыре категории: **личный (personal)**, **профессиональный (occupational)**, **социальный (societal)** и **научный (scientific)**. Математические процессы в заданиях PISA классифицируются на три группы[9]:

1. Воспроизведение (Reproduction)
2. Связь (Connection)
3. Рефлексия (Reflection)

Использование вопросов формата PISA в рабочих тетрадях направлено на то, чтобы студенты привыкли работать с такого рода заданиями, что должно повысить их результаты на последующих тестах PISA. Предыдущие исследования, посвящённые разработке заданий PISA, проводились такими исследователями, как **Бидасари (Bidasari, 2017)**, **Путра и соавт. (Putra et al., 2016)**, **Хасанех (Hasanah, 2017)**, **Митары (Mitari, 2018)**, **Чармила (Charmila, 2016)** и **Африлия (Afrilia, 2019)**.

На основе вышеизложенного было разработано **учебное пособие по математике** в формате **проблемно-ориентированного обучения (PBL)**, основанное на заданиях формата PISA. Ожидается, что данное пособие сможет направлять и обучать студентов улучшать их математические навыки решения проблем.

Формулировка проблемы в этом исследовании звучит следующим образом: *Какими характеристиками должны обладать учебные материалы для проблемно-ориентированного обучения, основанные на заданиях формата PISA для учащихся 7 класса, чтобы быть валидными, практичными и эффективными для улучшения математических навыков решения проблем у студентов?*

Целью данного исследования является **разработка учебного пособия по математике**, основанного на проблемно-ориентированном обучении и заданиях PISA, которое будет **валидным, практичным и эффективным** для улучшения навыков решения проблем у учащихся.

II. МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

В данном исследовании для разработки учебных материалов использована модель Пломпа (Plomp). Целью исследования является создание учебного продукта в виде рабочей тетради (LKPD) с ориентацией на задачи формата PISA и использование подхода обучения на основе решения проблем (PBL) для улучшения математических навыков решения задач у учащихся 7-х классов. Разработанные учебные материалы должны быть валидными, практичными и эффективными.

Модель Пломпа включает три основных этапа:

- Этап предварительного исследования (Preliminary Research Phase)
- Этап прототипирования (Prototyping Phase)
- Этап оценки (Assessment Phase)

1. Этап предварительного исследования

На данном этапе проводился анализ:

- потребностей
- учебной программы
- учащихся
- основных концепций

Инструментами для сбора данных на этом этапе являлись интервью с преподавателями и анкеты для учащихся.

2. Этап прототипирования

На этапе прототипирования создавался первый вариант рабочего прототипа, который подвергался формативной оценке. Этот этап включал две версии прототипа:

Прототип 1 – самооценка и экспертная оценка

Прототип 2 – индивидуальная оценка учащихся

Самооценка (Self-Evaluation)

Первоначальный прототип был оценён самим исследователем с целью проверки всех компонентов учебного материала. Внимание уделялось следующим аспектам:

- орфографическим и грамматическим ошибкам,
- полноте и правильности составления компонентов,
- соответствию шагов выполнения заданий этапам обучения,
- соответствию вопросов формату PISA,
- правильному размещению изображений и текстовых элементов.

Экспертная оценка (Expert Review)

После самооценки прототип отправлялся на экспертизу специалистам. Эксперты оценивали валидность и целесообразность использования предложенных учебных материалов. В экспертизе участвовали:

- трое специалистов по математическому образованию,
- один лингвист,
- один специалист по образовательным технологиям.

Экспертная оценка проводилась по методике Тесмера (Tesmer, 1996), которая предполагает выявление сильных и слабых сторон разработанного продукта.

Прототип 2 и индивидуальная оценка

После внесения поправок на основе экспертных рекомендаций создавался Прототип 2, который оценивался индивидуально с тремя учащимися средней школы Tilatang Kamang №2. Основная цель — выявить ошибки, связанные с пониманием заданий, грамматикой, орфографией и пунктуацией.

Учебные материалы в виде рабочей тетради предлагались учащимся для выполнения, при этом исследователь наблюдал за процессом выполнения заданий и фиксировал все возникающие проблемы. После выполнения заданий с учащимися проводились интервью для получения обратной связи.

3. Этап оценки

После индивидуальной оценки проводилась оценка в малой группе (Small Group Evaluation).

Этот этап был направлен на практическую проверку и оценку эффективности учебных материалов. В тестировании малой группы участвовали 6 учащихся с разным уровнем подготовки, которые не принимали участие в предыдущем этапе.

Инструменты, использованные на данном этапе:

- анкеты для оценки мнений учащихся,
- анкеты для учителей,
- тестовые задания для оценки навыков решения задач.

Анализ и доработка

На основе результатов малогруппового тестирования проводился анализ собранных данных, после чего материалы снова корректировались, чтобы обеспечить их практичность и эффективность. Таким образом, итоговая версия учебных материалов представляла собой валидное, практичное и эффективное средство обучения, ориентированное на улучшение навыков решения математических задач у учащихся.

На стадии предварительного расследования (предварительное исследование) проводятся несколько аналитических действий. Эта цель заключается в том, чтобы получить все требования, необходимые для разработки учебных материалов. Этап начального исследования состоит из трех активностей:

1. Этап начального исследования Рабочий лист, ориентированный на PISA для проблемно-ориентированного обучения, разрабатывается на основе результатов анализа этапа начального исследования. Деятельность на этапе начального исследования начинается с анализа потребностей, анализа учебной программы, анализа студентов и анализа концепции. Результаты анализа начального исследования, а именно анализ потребностей и контекста, в этом исследовании основываются на обосновании необходимости разработки учебных материалов, ориентированных на PISA, анализе стандартов конкурсов, базовых компетенций и индикаторов, а также анализе характеристик студентов.

Результаты анализа потребностей для разработки этого инструмента таковы, что студенты хотят, чтобы рабочие листы были цветными, размером А4, с шрифтом 12. Проблемы, обсуждаемые в рабочих листах, должны быть связаны с использованием математических знаний в социальной жизни. Рабочий лист готовится на основе учебной программы 2013 года с материалом в алгебраической форме. Индикаторы достижения компетенции описаны более детально с целью оптимизации усвоения концепций студентами, чтобы они могли решать математические задачи. Результаты анализа студентов становятся основной опорой для проектирования учебных материалов, где получена информация о том, что студенты предпочитают обучение в группах, и им нравятся рабочие листы, которые яркие и привлекательные.

2. Этап разработки или прототипирования а. Характеристики рабочего листа Рабочий лист, основанный на проблемно-ориентированном обучении, имеет несколько компонентов: название, указанное на обложке, приветственная страница, стандартная компетенция, базовая компетенция, индикаторы, цели обучения, инструкции по выполнению рабочих листов, задачи, шаги работы и упражнения. Рабочий лист включает интересные картинки, соответствующие решаемым проблемам для нахождения концепции изучаемого материала. Рабочий лист проектируется с использованием ярких и разнообразных цветов, например, синий, красный и другие, чтобы вызвать интерес у студентов, так как в целом студенты предпочитают яркие цвета. Все изображения, содержащиеся в рабочем листе, были взяты из интернета. Рабочий лист начинается с представления вопросов или проблем, которые помогают студентам связать наблюдаемые явления с концепцией, которую нужно построить. Рабочий лист использует простой и понятный язык, соответствующий уровню общения студентов, чтобы представление материала было легко воспринимаемо. Вопросы в рабочем

листе сформулированы четко, чтобы направить студентов на поиск ожидаемых ответов. На обложке указаны данные или название рабочего листа, основанного на проблемно-ориентированном обучении. Основные фоновые цвета, использованные в рабочем листе, — синий и красный. Результаты проектирования учебных материалов на начальном этапе называются прототипом 1.

b. Оценка учебных материалов Оценка проводится с целью анализа результатов проектирования материалов и исправления ошибок, выявленных в уже разработанных учебных материалах. В целом, часто встречаются ошибки при наборе текста и в пунктуации. Типичные ошибки включают неправильное использование пробелов и прописных букв в начале предложения. Ошибки также встречаются в словах: "mengalami" написано как "menglami", "mengerjakan" написано как "pengerjakan", "yang" написано как "yan", "pascal" написано как "pascar", "pensiu" написано как "pension", "berkelompok" написано как "berkelompuk", "bunga" написано как "bunya", "jawaban" написано как "jabawan". Кроме того, есть ошибка в использовании знака вопроса, который должен быть восклицательным знаком.

c. Результаты проверки учебных материалов экспертами

Рабочий лист, который был доработан в соответствии с результатами самопроверки, затем подлежит валидации и обсуждению экспертами. Рабочий лист проверяется 5 экспертами: 3 специалистами по математическому образованию, 1 экспертом в области образовательных технологий и 1 экспертом по индонезийскому языку. В процессе проверки рабочей тетради оцениваются следующие аспекты: содержание, язык и презентация.

В ходе проверки рабочей тетради было внесено несколько исправлений на основе предложений валидаторов. Рекомендации валидаторов включали добавление списка литературы или библиографии, а также изменение некоторых типов шрифтов, которые были трудны для восприятия. На основе этих предложений была произведена доработка рабочего листа, что позволило получить валидный рабочий лист.

Оценки по каждому индикатору рабочего листа варьируются от 3,4 до 3,7, что соответствует категории "очень валидный". Результаты проверки рабочего листа в целом представлены в Таблице 1.

Таблица 1. Результаты проверки рабочего листа

No	Validation aspects	Validation score	Category
1	Content and presentation	3,42	Very valid
2	Graphic and display	3,55	Very valid
3	Language feature	3,75	Very valid
Average		3,57	Very valid

На основе Таблицы 1 можно сделать вывод, что рабочий лист, ориентированный на PISA и основанный на проблемно-ориентированном обучении (PBL), является валидным, что подтверждается оценками по всем аспектам. После внесения исправлений в прототип 1, результаты доработки были названы прототипом 2.

d. Результаты оценки в формате "один на один"

Деятельность, проведенная на этапе прототипа 2, включала оценку в формате "один на один". Рабочий лист был протестирован на 3 учениках 7 класса средней школы Tilatang Kamang. Ученикам было предложено обратить внимание на ясность инструкций по использованию рабочего листа, ошибки набора текста и выполнение заданий, содержащихся в рабочем листе. Проба проводилась в разное время для каждого ученика. Оценка в формате "один на один" проводилась 5 раз[10].

На первом занятии, при использовании рабочего листа 1, студенты были озадачены вопросами и этапами, содержащимися в рабочем листе. Исследователь дал небольшие указания студентам. Однако на следующих встречах студенты начали понимать этапы и шаги в рабочем листе. Были внесены несколько улучшений в рабочий лист, включая исправление ошибок набора, нечитаемого шрифта и некоторых слов в вопросах, которые были удалены или заменены, поскольку студенты не понимали их значения.

После обучения с использованием рабочего листа, ориентированного на PISA и основанного на проблемно-ориентированном обучении, были проведены интервью с учениками. По результатам интервью все три студента выразили интерес к использованию рабочего листа, с которым они работали. Однако для решения задач. Студенты с высокой квалификацией могут решить задания, прочитав вопросы только один раз, но есть вопросы, которые необходимо читать трижды. В то время как студенты со средним и низким уровнем подготовки должны читать вопросы два-три раза.

После завершения процесса доработки рабочего листа были внесены улучшения в прототип 2 на основе предложений студентов. Результаты доработки прототипа 2 были названы прототипом 3. Далее был проведен тест на практичность рабочего листа, ориентированного на PISA и основанного на проблемно-ориентированном обучении. Тест на практичность направлен на определение того, насколько полезным, удобным и эффективным по времени является использование рабочего листа, ориентированного на PISA и основанного на проблемно-ориентированном обучении, как для учителей, так и для студентов.

3. Этап оценки

Затем прототип 3 был протестирован на малой группе (малый тест-группы) с участием 6 учеников 7 класса средней школы номер 2 Tilatang Kamang. В процессе обучения студенты были разделены на две группы. Исследование проводилось в течение 5 встреч. На этом этапе оценивается практичность учебного материала, что отражается в результатах анализа анкеты ответов студентов. Данные анкеты ответов студентов представлены в Таблице 2 ниже.

Таблица 2. Результаты анкеты отзывов студентов о рабочем листе на этапе оценки малой группы

Scoring Aspects	Practicality percentage (%)	Category
Easiness	93,5	Very practical
Attractiveness	92	Very practical
Time allocation	85,5	Very practical
Understandable degree	83,14	practical
Advantage	79	practical
Average	86,83	Very practical

На основе Таблицы 2 можно увидеть, что рабочий лист, ориентированный на PISA и основанный на проблемно-ориентированном обучении (PBL), по каждому из аспектов оценки находится в категории "очень практичный", а процент практичности медиапособий на основе PBL составляет 86,83%.

Далее был проведен тест на эффективность рабочего листа, который оценивался на основе результатов способности студентов решать проблемы, отвечая на вопросы, предложенные после использования рабочего листа, ориентированного на PISA и основанного на PBL. Приведены примеры ответов студентов на итоговом тесте с изменениями содержания вопросов PISA, отношений, контекста работы, процессов связи компетенции и вопросов уровня 3.

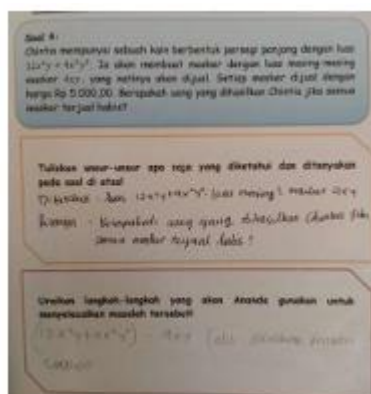

Рисунок 2. Примеры ответов студентов на итоговом тесте

Рисунок 2. Примеры ответов студентов на итоговом тесте

Из рисунка 2 видно, что студенты могут записывать информацию, хотя и не всегда идеально. В процессе решения заданий студенты смогли описать шаги решения и выполнить задания согласно описанным шагам.

По результатам итогового теста было установлено, что 4 студента завершили тест, а 2 студента не завершили его. Средний балл составил 69,72, что позволяет утверждать, что разработанные учебные материалы эффективны. Результаты тестирования способностей студентов к решению проблем на этапе оценки малой группы приведены в Таблице 3 ниже.

Таблица 3. Результаты теста на способность решать математические задачи на этапе оценки малой группы

participant	ККМ	Test result	Explanation
1	70	90	passed
2		76,67	passed
3		48,33	Not passed
4		81,67	passed
5		78,33	passed
6		43,33	Not passed
Average		69,72	

IV. Заключение и рекомендации

На основе результатов проведенного анализа данных можно сделать вывод, что разработанные медиаресурсы, ориентированные на PISA и основанные на проблемно-ориентированном обучении, являются валидными, практичными и эффективными для улучшения способностей учащихся 7 класса SMPN 2 Tilatang Kamang к решению задач.

С учетом вышеизложенных выводов, медиаресурсы, ориентированные на PISA и основанные на проблемно-ориентированном обучении, могут быть использованы в качестве руководства для учителей при реализации учебного процесса.

ЛИТЕРАТУРА

1. ОЭСР. (2006). Оценка научной, читательской и математической грамотности: основа для PISA 2006. Программа оценки иностранных обучающихся, 192.
2. ОЭСР. (2015). Обучение для завтрашнего мира Первые результаты PISA 2003.
3. Андреас Шлейхер PISA 2018 Идеи и интерпретации 7-8 стр.
4. Качество школьного образования в Республике Казахстан в Контексте международного исследования PISA. УДК510 журнал Наука, Общество, Культура: Проблемы И Перспективы Взаимодействия В Современном Мире
5. Тасмагамбетова Б. У. Сопоставительный анализ данных международной базы, тенденции в изменениях достижений по математике в Казахстане 10-11 стр.
6. Ахметова К.И. Математическая грамотность часть 1;
7. ОЭСР Результаты PISA 2018 Что обучающиеся знают и умеют делают;
8. ОЭСР. (2017). Математическая основа PISA 2015. 65–80.
9. Барроуз Х. (2003) Ответ на статью "Проблемы с проблемно-ориентированным медицинским образованием: несбывшиеся обещания" Р. Х. Глу. *Biochem Mol Biol Educ.*, 31:255-256.
10. Буд Д., Феллетти Г.Э. (ред.) (1997) Вызов проблемно-ориентированного обучения. Второе издание. Kogan Page, Лондон.
11. Бердетт К. (1996) Манчестерская медицинская программа. *Biochem Educ.*, 24: 170-179.
12. Глу Р. (2003) Проблемы с проблемно-ориентированным медицинским образованием: несбывшиеся обещания. *Biochem Mol Biol Educ.*, 31: 52-56.
13. Херрид К.Ф. (2003) Смерть проблемно-ориентированного обучения. *J College Sci Teachers.*, 32: 364-366.
14. Хаунселл Д., МакКьюн В. (2002) Учебные и образовательные среды в биологии для бакалавров: первоначальные перспективы и выводы. Случайный отчет № 2, проект "Улучшение обучения", доступно на <http://www.ed.ac.uk/etl>.
15. Хьюз И.Е., Вуд Э.Ж. (2003) Работает ли проблемно-ориентированное обучение и чья вина, если оно не работает? *Biochem Mol Biol Educ.*, 31: 257-259.
16. Маргетсон Д. (1991) Почему проблемно-ориентированное обучение — это вызов? В: Вызов проблемно-ориентированного обучения, Буд Д., Феллетти Г.Э. (ред.), с. 36-44. Kogan Page, Лондон.
17. Ослер У. (1913) Экзамены, экзаменаторы и экзаменуемые. *Lancet.*, II: 1047-1050.
18. Ньюман А. (1993) Новая медицинская программа в Торонто. *Biochem Educ.*, 21: 170-179.
19. Шин Дж.Х., Хейнс Р.Б., Джонсон М.Э. (1993) Влияние проблемно-ориентированного, самостоятельного обучения на обучение в течение всей жизни. *Can Med Educ J.*, 148: 969-976.
20. Смит К.А., Пауэлл С.К., Вуд Э.Ж. (1995) Проблемно-ориентированное обучение и навыки решения проблем. *Biochem Educ.*, 23: 149-152.
21. Вуд Э.Ж. (1994) Проблемы проблемно-ориентированного обучения. *Biochem Educ.*, 22: 78-82.
22. Вуд Э.Ж. (2003) Что такое вопросы с расширенными совпадениями? BEE-j, том 1 [онлайн-журнал, без печатной версии], доступно на <http://bio.ltsn.ac.uk/journal/vol1/beej-1-2.htm>.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-44-48
УДК 377.5

КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ В WORLDSKILLS: ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ В WORLDSKILLS KAZAKHSTAN

МЕДЕТОВ АСЫЛЖАН ЖАНАРБЕКҰЛЫ

Магистрант Информатики, Жетысуского университета имени И. Жансугурова,
Талдыкорган, Казахстан

***Аннотация.** В условиях стремительной цифровизации различных сфер жизни актуальной задачей становится подготовка специалистов в области кибербезопасности. Учитывая растущий спрос на профессионалов, способных защищать информационные системы от кибератак, необходимо внедрение соответствующих образовательных программ и стандартов в систему профессионального обучения. В данной статье рассматриваются возможности интеграции компетенции "Кибербезопасность" в программу WorldSkills Kazakhstan, что позволит подготовить квалифицированных специалистов в соответствии с мировыми стандартами. Внедрение данной компетенции будет способствовать повышению качества профессиональной подготовки, усилению национальной киберзащиты и укреплению позиций Казахстана на международной арене. Также в статье представлены ключевые направления развития этого направления, такие как адаптация образовательных программ, подготовка тренеров и создание тренировочных центров.*

Введение

Цифровизация и информационные технологии становятся неотъемлемой частью всех сфер жизни, включая образование и профессиональную подготовку. Одной из ключевых тем современного профессионального образования является кибербезопасность, поскольку защита данных и информационных систем становится приоритетной задачей для большинства организаций. В этом контексте движение WorldSkills, содержащее в себе мировые стандарты профессиональной подготовки, предоставляет отличные возможности для внедрения компетенции "Кибербезопасность" в программу WorldSkills Kazakhstan.

Данная статья рассматривает возможности и перспективы внедрения кибербезопасности в основные компетенции WorldSkills Kazakhstan. Это позволит повысить уровень профессиональной подготовки студентов и повысить конкурентоспособность Казахстана на международной арене.

Значение кибербезопасности в современном мире

Кибербезопасность охватывает множество аспектов защиты информационных систем, таких как защита сетей, данных и пользователей от кибератак, вредоносного ПО и утечек данных. В условиях растущей цифровизации бизнес-процессов и государственной инфраструктуры киберугрозы становятся всё более сложными и изощрёнными. Поэтому профессионалы в области кибербезопасности крайне востребованы на рынке труда[1].

Компетенция "Кибербезопасность" в рамках WorldSkills направлена на развитие практических навыков и знаний, необходимых для предотвращения и устранения кибератак, а также на создание безопасных IT-систем. Страны, которые активно развивают данную компетенцию, демонстрируют высокую готовность к вызовам цифровой эпохи и способствуют повышению уровня безопасности своих организаций и компаний.

Текущая ситуация в WorldSkills Kazakhstan

На сегодняшний день WorldSkills Kazakhstan охватывает множество компетенций, среди которых IT-направления, такие как "Сетевое и системное администрирование", "Разработка программного обеспечения" и "Веб-технологии". Однако компетенция "Кибербезопасность" ещё не получила должного внимания в Казахстане.

Введение этой компетенции в программу WorldSkills Kazakhstan поможет удовлетворить растущую потребность в специалистах по кибербезопасности и усилить цифровую защиту критически важных инфраструктур в стране. Кроме того, это создаст новые образовательные и карьерные возможности для молодых специалистов[2].

Возможности внедрения компетенции "Кибербезопасность"

1. Подготовка к международным стандартам

Внедрение компетенции "Кибербезопасность" позволит Казахстану подготовить специалистов в соответствии с международными стандартами, что повысит уровень профессиональной подготовки участников WorldSkills Kazakhstan и укрепит их позиции на мировом чемпионате.

2. Практико-ориентированное обучение

Компетенция "Кибербезопасность" в рамках WorldSkills включает практико-ориентированные задания, которые позволяют участникам развивать навыки работы с реальными угрозами. Это включает:

Анализ уязвимостей сетей;

Настройку систем защиты информации;

Мониторинг безопасности и реагирование на инциденты;

Управление политиками безопасности.

Такой подход позволяет участникам применять теоретические знания на практике, что крайне важно в условиях современных киберугроз.

3. Развитие партнерств с IT-компаниями

Для успешного внедрения компетенции необходима поддержка со стороны IT-компаний и организаций, работающих в сфере кибербезопасности. Это может включать предоставление учебных материалов, программного обеспечения и оборудования для участников, а также проведение мастер-классов и тренингов от профессионалов отрасли[3].

Перспективы внедрения кибербезопасности в WorldSkills Kazakhstan

1. Повышение уровня подготовки кадров

Введение кибербезопасности в программу WorldSkills Kazakhstan поможет улучшить качество профессиональной подготовки студентов колледжей и университетов. Участники смогут получить необходимые навыки и знания для работы в сфере IT-безопасности, что повысит их конкурентоспособность на рынке труда.

2. Развитие национальной безопасности

Подготовка специалистов по кибербезопасности также будет способствовать повышению уровня национальной безопасности. Профессионалы, подготовленные по стандартам WorldSkills, смогут эффективно защищать информационные системы государственных учреждений и коммерческих организаций.

3. Участие в международных чемпионатах

Внедрение компетенции "Кибербезопасность" откроет перед участниками WorldSkills Kazakhstan новые возможности для участия в международных соревнованиях. Это повысит престиж Казахстана на мировой арене и позволит продемонстрировать высокий уровень подготовки отечественных специалистов.

Практические шаги для внедрения компетенции "Кибербезопасность"

Анализ текущей образовательной программы Провести анализ существующих образовательных программ в колледжах и университетах Казахстана, чтобы выявить возможности для интеграции компетенции "Кибербезопасность".

Разработка учебных материалов Создать учебные материалы и практические задания, соответствующие стандартам WorldSkills.

Обучение тренеров и экспертов Провести обучение преподавателей и экспертов, которые будут готовить участников к соревнованиям.

Создание тренировочных центров Организовать специализированные тренировочные центры для подготовки участников к чемпионатам[4].

Хронология движения WorldSkills в Казахстане

• 2014год

Казахстан присоединился к организации WorldSkills International. В конце этого же года в Казахстане впервые прошел национальный чемпионат WorldSkills, что стало новым этапом в развитии системы профессионального образования.

• 2015год

В Казахстане был организован первый национальный чемпионат. Чемпионат проходил на региональном уровне с участием студентов колледжей, которые состязались по стандартам WorldSkills. Это мероприятие способствовало повышению качества профессионального образования в стране до международного уровня.

• 2017год

Национальная команда Казахстана впервые приняла участие в международном чемпионате WorldSkills. Этот опыт открыл новые возможности для страны и способствовал развитию профессиональных навыков у молодежи.

• 2019год

Участие Казахстана на международном уровне продолжилось. Чемпионаты проводились как на республиканском, так и на региональном уровне. Важной целью было повышение конкурентоспособности студентов и выявление талантливой молодежи.

• 2021год

На сегодняшний день в Казахстане проводятся чемпионаты более чем по 30 компетенциям. Участники соревнуются в таких областях, как информационная безопасность, робототехника, сети и другие современные технологии[5].

• 2024год

В октябре 2024 года в Астане пройдет национальный чемпионат WorldSkills Kazakhstan. На этом чемпионате будут определены лучшие студенты и молодые специалисты, которые соответствуют современным требованиям рынка труда.

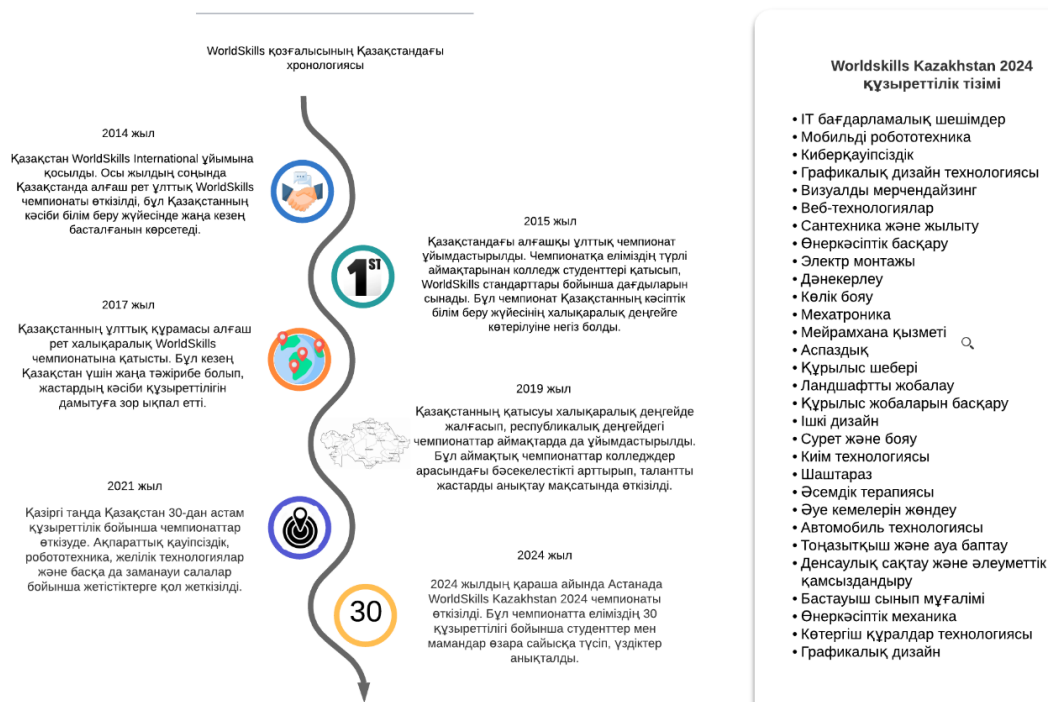

Рисунок 1. Хронометраж Worldskills Kazakhstan

Список компетенций WorldSkills Kazakhstan 2024

- IT решения для бизнеса
- Мобильная робототехника
- Кибербезопасность
- Графический дизайн технологий
- Визуальный мерчендайзинг
- Веб-технологии
- Сантехнические работы и отопление
- Охрана и безопасность
- Электромонтажные работы
- Слесарное дело
- Кузовной ремонт
- Мехатроника
- Кулинарное искусство
- Ресторанное обслуживание
- Поварское дело
- Ландшафтный дизайн
- Управление строительными проектами
- Внутренний дизайн
- Малярные и декоративные работы
- Швейное дело
- Парикмахерское искусство
- Медицинский уход
- Обслуживание авиационной техники
- Автомобильные технологии
- Холодильные системы и кондиционирование
- Программирование в области цифрового контента
- Педагог начальных классов
- Оценка качества продукции
- Графический дизайн

Заключение

Внедрение компетенции "Кибербезопасность" в WorldSkills Kazakhstan открывает большие возможности для развития профессионального образования и подготовки молодых специалистов в IT-сфере. Это позволит Казахстану занять лидирующие позиции на международной арене, повысить уровень национальной безопасности и обеспечить устойчивое развитие цифровой экономики. Подготовка специалистов по кибербезопасности станет важным шагом на пути к цифровой трансформации и укреплению кадрового потенциала страны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Симонович С.В. «Информатика»: Базовый курс. 2-е изд. – СПб.: Петербург, 2003. – 284 с.
2. Полат Е.С. «Новые педагогические и информационные технологии в системе образования», 3-е издание, исправленное и дополненное. – Москва, изд.: Академия, 2008. – 250 с.
3. Гончаров А. «Самоучитель HTML». – Москва, 2002. – 217 с.
4. Тузовский А.Ф. «Проектирование Интернет приложений». – Томск: Изд-во ТПУ, 2011. – 200 с.
5. Балқбаева Т.О. Теоретико-методологические основы формирования студенческого контингента вузов: дисс... докт. пед. наук: 13.00.01. Алматы, 2013. – 247 с.
6. Стариченко Б.Е. Методика использования информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе: учеб. пособие. ч.1. Концептуальные основы компьютерной дидактики. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2013. 152 с.
7. Лапчик М.П. Подготовка педагогических кадров в условиях информатизации образования: учебное пособие. - М., 2013. – 182 с.
8. Роберт И.В. Влияние тенденций информатизации, массовой коммуникации и глобализации на образование // Математика и информатика: Наука и образование. Межвузовский сборник научных трудов. Ежегодник. Вып. I. - Омск: Изд-во ОмГТТУ, 2001. - С.265-269.
9. Бидайбеков Е.Ы., Гриншкун В.В., Камалова Г.Б., Исабаева Д.Н., Бостанова Б.Ғ. Білімді ақпараттандыру және оқыту мәселелері: оқулық. – Алматы, 2014. – 352 б.
10. Әбдиев Қ.С., Беркінбаев К.М. Информатиканың мамандандырылған салаларының қалыптасуы. // Тенденции и стратегия непрерывного педагогического образования. – Алматы, АГУ им. Абая, 2013. - Б. 60-64.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-49-50
UDC 81-13:303.4(045)

SOME INSTRUCTIONS FOR EFFECTIVE STRATEGY OF WORK WITH PROFESSIONALLY ORIENTED TEXTS

**RUSTEMOVA SAULE KUKENOVNA, ALIMZHANOVA BALDYRGAN
ESSENTAYEVNA, SAGINDYKOVA ARDAK SANEKEEVNA**

Saken Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University
Astana, Kazakhstan

Abstract: *This article analyzes the main characteristics of foreign professionally-oriented texts in non-language higher educational institutions. The authors provide examples of exercises to overcome difficulties in reading such texts and offer instructions for effective work strategies.*

Keywords: *professionally oriented texts, foreign language, professional education, exercises, step-by-step work.*

Reading is one of the main ways to obtain information regardless of the person's age or education in the modern world. The ability to obtain knowledge from various sources becomes an important criterion for the successful professional activity of specialists working in the context of globalization of the world community. In this regard, the ability to read and understand foreign texts is one of the main requirements for the level of training of specialists presented in the programs in foreign languages of all higher professional educational institutions.

A foreign language is an integral component of the professional training of modern specialist of any profile and language education plays a leading role in the process of personality development and it is a tool for creating and interpreting the "image of the world" penetrating into the world culture and realizing one's national and cultural identity, instrument of social interaction, the formation and socialization of personality. The most important goal of teaching at a non-linguistic university is to prepare a specialist for mastering reading as a way to obtain professionally relevant information. Texts with professionally relevant information in English, if they are correctly selected, can help to succeed in learning the language. Incorrectly selected texts in the specialty in English can discourage the desire to learn language. It is important not only to choose the right texts, but also to work with these texts correctly.

The main principle of working with texts in English is to read them. But reading texts can be different, both in their goals and in the ways in which these goals are achieved. The most common goals that the reader of texts in English wants to achieve are: replenishment of the General or thematic vocabulary, teaching and training in the pronunciation of English words and expressions, fixing the rules of English grammar by analyzing typical examples found in the text and repeating them repeatedly for the purpose of memorization, etc. It is obvious that in order to achieve these goals it is necessary to select texts in English that correspond to these goals.

Texts on the specialty should differ in a large variety of grammatical forms and lexical material. The teacher can more accurately determine the level of knowledge of the students' language and select the appropriate texts. The source of texts on the specialty in English can be original texts from specialized journals and newspapers. They are good because the material in them is carefully dosed, and at the end of the text, tasks and exercises on the given text are usually given. They help you learn new vocabulary better.

However, it should be noted that such texts differ in specificity, they have a lot of abbreviations and in general they are intended for a brief presentation of information to the reader, covering certain facts and events with a minimum of digressions.

The reading of the thematic text is carried out in step-by-step work. The number of steps depends on the complexity of the text. The methodological content of the stages is determined by the complexity of the material contained in the text, the presence of active lexical material, the complexity

of the problem addressed in the text, the use of the content of the given text for teaching of other types of speech activity (speaking, oral and written speech).

Task verification can be performed both orally and in writing and takes little time, which makes it possible for the teacher to effectively use the study time allocated for working with the thematic test.

It should be noted that at this stage, the stage of working with the text of the student's specialty, he is able to build a related statement on the material of an integral test, perform speech actions. Tasks of this level can contain information search by question-and-answer work and by argumentation of your own opinion. Such a communicative control method as answering questions not only controls the detailed understanding of the text, but also allows you to perform speech actions on a specific topic in a specific context.

Answering the questions students learn to choose from the text and associate the learned vocabulary with the situation in which it can be used; to transform the language material, to use lexical units in various forms.

Argumentation of their own opinion – the possibility of including students of different levels of irradiation in their speech activity. This is an open type of task, i.e. tasks that do not have a single correct solution and allow students to cope with them at any level of language proficiency. Tasks can be formulated like this: Skim the text quickly and write down what you can remember. Compare your notes with your partner. или: Can you add some more of your own to the information of the text?

This type of task allows each trainee to give an answer of the volume and level of complexity that is assigned to them. Even the least prepared student, performing such tasks, can Express their opinion. Students ' statements will differ in volume and quality. However, the ability of the task increases the motivation of each student to participate in foreign language speech, develops language skills and students ' ability in specialized training.

At the last stage of working with the text, you can ask students to find additional information about current sources or discuss with fellow students the information obtained from the text.

The system of the above-mentioned training exercises serves as the main basis for the development of skills in speaking (Dialogic and monological speech), which leads to the next stage of working with the text, which involves processing the information of the text in order to create a statement. The text situation is used as a language, speech, and content support for the development of skills in oral and written speech. Creating statements based on the text requires students to: formulate the main idea of the text, determine the logic of transmitting the main facts of the text content, and select the appropriate lexical material from the text.

Lexical exercises based on thematic texts are aimed, as we can see, at the development of lexical and speech competence, which allows you to correctly form the image of a foreign word, consciously operate with the structure of meanings of foreign words, combine words with each other in accordance with lexical and grammatical rules, form and express a thought in a foreign language variably using different words, understand the thoughts expressed by other students.

REFERENCES

1. Lee, P. Y. (2010). The content-based reading approaches (COBRA) model in the ELL classroom.
2. Oxford, R. L. (1989). Language learning strategies: What every teacher should know. Boston, MA: Newbury House.
3. Preszler, J. (2005). On target: Reading strategies to guide learning. San Diego, CA: Black Hills Special Services Cooperative.
4. Schoenbach, R., Greenleaf, C., & Murphy, L. (2012). Reading for understanding: How Reading Apprenticeship improves disciplinary learning in secondary and college classrooms. San Francisco.
5. Goldman, S. R. (2012). Adolescent literacy: Learning and understanding content. *Future of Children*, 22(2).

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-51-56

УДК 62+811.161.1(045)/(575.3)

ОСНОВНЫЕ ПРИЁМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ КУЛЬТУР ИНЖЕНЕРОВ-ТЕХНОЛОГОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

ТАИРОВА ДИЛОРОМ РАБИМОВНА

И.о. доцента кафедры РЯ и ПО, Технологический университет Таджикистана, Душанбе,
Таджикистан

***Аннотация:** статья посвящена основным приёмам формирования информационной культуры будущих инженеров-технологов в процессе изучения русского языка. Рассматриваются ключевые методы, которые способствуют развитию у студентов навыков эффективного поиска, обработки, анализа и представления информации. В частности, акцент сделан на развитие навыков чтения и анализа технических текстов, составление и рецензирование письменных работ, работу с научно-технической терминологией, использование информационных технологий для обработки текстов, а также формирование навыков делового общения и публичных выступлений. Также в статье подчёркивается важность критического анализа информации и её источников для формирования у студентов высокой информационной грамотности. В заключении подчёркивается роль русского языка как инструмента, способствующего развитию профессиональных компетенций инженеров-технологов и их информационной культуры.*

***Ключевые слова:** формирования, информационная культура, студенты, русский язык, технология, обучения, приёмы, педагогика, текст, слова, деловое общения.*

Современная образовательная система требует от будущих специалистов не только знаний в своей профессиональной области, но и способности эффективно использовать информацию. Информационная культура (ИК) становится неотъемлемой частью профессиональной подготовки инженеров-технологов, поскольку она охватывает широкий спектр навыков: от работы с данными до коммуникативной грамотности. Важно подчеркнуть, что изучение русского языка играет значительную роль в формировании информационной культуры будущих специалистов, так как способствует развитию способности к точному и понятному изложению мыслей, а также умению работать с текстами различного типа, что особенно важно в инженерной и технологической деятельности.

Информационная культура будущих инженеров-технологов в значительной мере зависит от уровня их знаний и навыков в области русского языка[2,с.5]. Язык не только является инструментом для изложения инженерных и технологических знаний, но и способствует формированию таких качеств, как способность к анализу, структурированию и эффективному представлению информации. Важно, чтобы образовательные программы включали в себя не только технические дисциплины, но и обучение грамотному и эффективному использованию языка как средства передачи информации в различных сферах инженерной деятельности.

В понятие «информационная культура» разные науки вкладывают различный смысл. Библиотекведение традиционно рассматривает информационную культуру как читательские умения и навыки. Информатика под информационной культурой понимает компьютерную грамотность. Социологи отождествляют информационную культуру с умением человека приспосабливаться к быстроменяющимся социальным условиям. Философия рассматривает информационную культуру как способ жизнедеятельности человека в информационном обществе. В общем смысле информационная культура – это культура обращения с информацией. Информационная культура тесно связана с приобретением знаний и образовательным процессом[3].

Информационная культура представляет собой систему знаний, навыков и умений, которые позволяют эффективно и этично работать с информацией. Она включает в себя:

–информационную грамотность, то есть способность находить, анализировать и использовать информацию;

–технологическую грамотность, которая заключается в умении использовать современные средства для обработки и представления информации;

–коммуникативную грамотность, которая позволяет эффективно взаимодействовать с коллегами и широкой аудиторией, в том числе посредством письменного и устного общения[3,с.5].

В последующие годы в публикациях Е.С. Агафоновой, Е.В. Бондаревская, С.Г. Григорьева, С.И. Макарова, Е.С. Полат, П.В. Сысоева, М.Н. Евстигнеева и других раскрываются дидактический потенциал внедрения информационно-коммуникационных технологий в процесс обучения иностранному языку: реализация лично-центрированного подхода к обучению, многоуровневость, создание условий для формирования всех компонентов иноязычной коммуникативной компетенции, максимальный учёт интересов и потребностей обучающихся.

В частности, Агафонова Е.С. отмечает противоречие между «огромным потенциалом иностранного языка как средства интенсификации интеллектуальной творческой деятельности и не разработанностью в практике высшего образования модели формирования информационной культуры студентов в процессе изучения иностранного языка». Исследователем отмечается, что освоение иностранного языка способствует открытию нового канала для освоения таких видов культуры как: культура речи, книжная культура, компьютерная культура, диалоговая культура, профессиональная культура, проектно-технологическая культура, - что позволяет всесторонне охватить информационную подготовку будущего специалиста [1,с.6].

Изучение русского языка в образовательных учреждениях для инженеров-технологов тесно связано с формированием их информационной культуры. Некоторые аспекты этого взаимодействия можно выделить следующим образом:

Инженеры-технологи должны уметь правильно читать и интерпретировать технические тексты, чертежи, инструкции. Для этого важно овладеть навыками работы с различными стилями текста: научным, техническим, юридическим и другими. Русский язык помогает будущим специалистам развивать навыки структурирования информации, что необходимы для грамотного понимания и создания сложных технических документов.

Письменная и устная коммуникация в технической сфере требует точности и чёткости. Изучение русского языка развивает умение излагать свои мысли ясно и логично, что важно при составлении отчётов, проектных документов, а также в процессе обсуждения проектных решений с коллегами.

Важной частью образовательного процесса является работа с научной и профессиональной литературой. Хорошее владение русским языком позволяет эффективно использовать отечественные и зарубежные источники информации, что помогает будущим инженерам-технологам быть в курсе новых тенденций в своей области.

Важно не только уметь собирать информацию, но и критически оценивать её достоверность. Русский язык помогает развить навыки логического и критического мышления, которые необходимы для анализа информации, поиска и устранения противоречий в текстах.

В современных реалиях инженеры часто становятся участниками профессиональных конференций, семинаров и других мероприятий, где требуется представить свои проекты или идеи[8,с.14]. Хорошее знание русского языка помогает грамотно и уверенно выступать перед аудиторией, структурировать информацию и аргументировать свою точку зрения.

Формирование информационной культуры будущих инженеров-технологов является важной задачей в образовательном процессе, и изучение русского языка играет в этом

процессе ключевую роль. Для успешного освоения информационной культуры необходимо использовать различные приёмы и методы, которые помогают развить у студентов способности к эффективному поиску, обработке, анализу и представлению информации. Рассмотрим основные приёмы, способствующие формированию информационной культуры у будущих инженеров-технологов в контексте изучения русского языка:

1. Развитие навыков чтения и анализа технических текстов. Чтение и анализ технических текстов - важный компонент в обучении будущих инженеров и технологов, так как эти навыки необходимы для правильного восприятия и применения научно-технической информации. В рамках изучения русского языка в техническом вузе следует акцентировать внимание на специфике таких текстов, что способствует развитию как языковых, так и информационных компетенций.

Технические тексты отличаются от обычных литературных произведений определенной структурой и спецификой языка. Эти тексты обычно носят информативный характер, содержат техническую терминологию и требуют внимательности к деталям. Для эффективного освоения материала важно научиться правильно воспринимать и интерпретировать такие тексты.

Для инженеров-технологов важно уметь работать с различными видами технических и научных текстов. Развитие навыков чтения помогает студентам не только воспринимать информацию, но и анализировать её.

Приёмы:

а) Чтение и разбор профессиональной литературы. Включение в курс русского языка технической литературы, статей, инструкций и руководств позволяет студентам учиться не только извлекать из них нужную информацию, но и правильно интерпретировать её.

б) Тематические лекции и семинары. Применение учебных материалов, содержащих технические термины и сложные конструкции, позволяет практиковаться в анализе и понимании специфических текстов.

2. Создание и анализ письменных работ. Письменные работы являются важным инструментом для развития у студентов навыков организации и передачи информации. Эти работы могут включать различные жанры: отчеты, курсовые и дипломные работы, статьи, рефераты, инструкции и другие виды технической документации. Создание письменных работ позволяет студентам систематизировать знания, анализировать информацию и учиться ясно и логично излагать свои мысли.

Одним из ключевых аспектов информационной культуры является способность ясно и чётко излагать мысли как в устной, так и в письменной форме. Написание технических текстов помогает студентам не только развивать навыки грамотного общения, но и учит организовывать информацию логически.

Создание и анализ письменных работ являются важными компонентами образовательного процесса, особенно для будущих инженеров и технологов, поскольку развивают навыки точного и грамотного изложения мыслей, а также критического восприятия и анализа информации. В контексте изучения русского языка эти умения способствуют формированию информационной культуры, необходимой для профессиональной деятельности в инженерной сфере.

Приёмы:

а) Составление отчетов, рефератов, курсовых работ. Студенты учат составлять текстовые документы на русском языке, соблюдая требования логической структуры, четкости изложения и правильности терминологии.

б) Рецензирование и анализ чужих работ. Оценка и исправление текстов коллег помогает развить у студентов навыки критического мышления и внимательности к деталям.

Преподавание правильной структуры текста помогает студентам грамотно организовать свои мысли и информацию. Это включает в себя введение, основную часть, выводы и

заключение. Учебные занятия могут быть направлены на составление схем, планов и тезисов, что улучшает умение выстраивать логику изложения.

3. Работа с научно-техническими терминами. Создание и анализ письменных работ являются важными компонентами образовательного процесса, особенно для будущих инженеров и технологов, поскольку развивают навыки точного и грамотного изложения мыслей, а также критического восприятия и анализа информации. В контексте изучения русского языка эти умения способствуют формированию информационной культуры, необходимой для профессиональной деятельности в инженерной сфере.

Письменные работы являются важным инструментом для развития у студентов навыков организации и передачи информации. Эти работы могут включать различные жанры: отчеты, курсовые и дипломные работы, статьи, рефераты, инструкции и другие виды технической документации. Создание письменных работ позволяет студентам систематизировать знания, анализировать информацию и учиться ясно и логично излагать свои мысли.

Один из наиболее важных видов письменных работ для будущих инженеров – это написание технических отчетов, рефератов, статей и курсовых работ. Важно обучать студентов не только правилам русского языка, но и специфике написания научно-технических текстов, включающих использование профессиональной терминологии, соблюдение логики изложения и требований к оформлению.

Для инженеров-технологов важно владеть специализированной лексикой, которая используется в их области. Изучение русского языка должно включать работу с профессиональными терминами и их правильным использованием.

Приёмы:

а) Составление глоссариев. Создание собственных словарей терминов по различным инженерным дисциплинам помогает студентам не только запомнить терминологию, но и правильно применять её в контексте.

б) Практика перевода технических текстов. Перевод документов с иностранного языка на русский и наоборот развивает навыки работы с терминами и улучшает понимание профессиональной лексики.

4. Использование информационных технологий для работы с текстами. Современные информационные технологии (ИТ) предоставляют множество инструментов для эффективного изучения русского языка, особенно в контексте инженерного образования. Использование ИТ для работы с текстами помогает студентам не только совершенствовать языковые навыки, но и развивать информационную культуру, необходимую для работы с различными видами документации и научными текстами.

Современные текстовые редакторы, такие как Microsoft Word, OpenOffice или Google Docs, имеют встроенные функции проверки орфографии и грамматики. Эти программы подсказывают пользователю возможные ошибки и помогают их исправить, что способствует улучшению навыков письменной речи. Онлайн-сервисы, такие как Grammarly, Text.ru или Орфограммка, могут анализировать тексты на наличие стилистических ошибок, избыточных слов, нарушений логики и предложения вариантов для улучшения текста. Онлайн-ресурсы, такие как Большой академический словарь русского языка, Грамота.ру, предоставляют точные определения и объяснения слов. Это помогает студентам углублять свои знания русского языка и избегать ошибок при написании текстов.

Современные информационные технологии являются неотъемлемой частью формирования информационной культуры. Включение информационных технологий в процесс изучения русского языка позволяет студентам осваивать современные инструменты для поиска, анализа и обработки информации.

Приёмы:

а) Использование поисковых систем и баз данных. Обучение поиску информации в научных и технических базах данных способствует развитию навыков информационной грамотности.

б) Работа с текстовыми редакторами и программами для анализа текста. Применение различных программных средств (например, для проверки орфографии, стилистики или структуры текста) позволяет повысить качество работы с текстами.

5. Развитие навыков делового общения и презентации. Кроме письменной и технической работы, будущие инженеры-технологи должны уметь эффективно общаться в профессиональной среде, представлять свои идеи и проекты коллегам и начальству. Умение четко, грамотно и убедительно представлять информацию является важным аспектом информационной культуры.

Приёмы:

а) Подготовка и защита проектных работ. Студенты учат не только составлять текстовые документы, но и подготовить их к публичному представлению. Это включает работу над речью, улучшение навыков ведения диалога, создания презентаций.

б) Участие в дискуссиях и семинарах. Умение вести профессиональные обсуждения, отвечать на вопросы, объяснять сложные технические концепции помогает студентам развить коммуникативную и информационную компетентность.

6. Критический анализ информации и её источников. Не менее важным элементом информационной культуры является способность критически оценивать информацию, а также источники, из которых она поступает. Важно развивать у студентов умение анализировать информацию с разных точек зрения, оценивать её достоверность и актуальность.

Приёмы:

а) Сравнительный анализ источников информации. Студенты учат различать авторитетные источники информации и отличать научные данные от неподтвержденных сведений.

б) Критика и рецензирование научных работ. Работа с чужими текстами помогает развить навыки критического мышления и способность вычленять важную информацию.

Подводя итог можно сказать, что формирование информационной культуры у будущих инженеров-технологов требует комплексного подхода, включающего развитие языковых и информационных навыков. Применение различных приёмов, таких как работа с профессиональной литературой, написание и анализ технических текстов, использование информационных технологий, развитие навыков делового общения и критического анализа информации, способствует формированию у студентов необходимых компетенций для успешной профессиональной деятельности.

Таким образом, формирование информационной культуры инженеров-технологов при изучении русского языка включает в себя развитие коммуникативных навыков, таких как умение слушать, понимать и говорить. Важно использовать разнообразные обучающие методы, сочетая традиционные и современные подходы, чтобы создать активную образовательную среду, способствующую глубинному усвоению языка и научных понятий в технологической сфере.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агафонова, Е. С. Формирование информационной культуры студентов вуза в процессе изучения иностранного языка: дис. канд. пед. Наук / Е.С. Агафонова. - Ставрополь, 2011. - 182 с.
2. Баймухаметова, А. М. Роль русского языка в подготовке инженеров и формировании их информационной культуры. – Казань: Казанский университет, 2020.
3. Болтянская, Е. А. Информационная культура: проблемы и подходы к формированию у студентов вузов. – М.: КНОРУС, 2014.
4. Буркова, Н. В., Ильина, Н. С. Русский язык как средство формирования информационной культуры в инженерном образовании. – Вестник Томского государственного университета. – 2015.
5. Васина Е. Ю. Формирование информационной культуры. http://lib.urfu.ru/file.php/100/Nauchno-bibliograficheskie_ukazateli/ZNB_UrFU_Formirovanie_informacionnoi_kultury_2007.pdf(дата обращения 17.12.2024).
6. Вохрышева, М.Г. Формирование науки об информационной культуре / М.Г. Вохрышева // Проблемы информационной культуры: сб.ст. Вып. 6. Методология и организация информационно-культурологических исследований. - М.: Магнитогорск, 1997. - С. 57.
7. Горохова, Е. И. Информационная грамотность как компонент информационной культуры студентов технических вузов. – Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ, 2017.
8. Зимняя, И. А. Информационная культура и информационная компетентность студентов. – М.: Академия, 2010.
9. Извозчиков, В.А. Школа информационной цивилизации / В.А. Извозчиков. - М.: Просвещение, 2002. - 109 с.
10. Козлова, Н. Г. Роль русского языка в профессиональной подготовке инженеров. – М.: Научный мир, 2016.
11. Концептуальные и методические основы формирования методологической культуры современного инженера / Научн. ред. Л.И. Гурье. - Казань: Казанский государственный университет имени В.И. Ульянова-Ленина, 2006. - 352 с.
12. Николаева, Е. В. Технический перевод и информационная культура инженера. – Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2018.
13. Петров, Ю. А. Культура речи и информационные технологии в инженерном обучении. – М.: Высшая школа, 2014.
14. Рыданова, Е.Н. Формирование коммуникативных умений будущих инженеров в проектной деятельности: дис. ...канд. пед. Наук / Е.Н. Рыданова. - Волгоград, 2010. - 144 с.
15. Смирнова, В. В. Методика преподавания русского языка в технических вузах как основа формирования информационной культуры. – Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика, 2013.
16. Хенгельдиева, И.Г. О понятии «информационная культура» / И.Г. Хенгельдиева // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: междунар. науч.конф., Краснодар-Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г.: тез.докл. - Краснодар, 1993. - С. 2.
17. Шмидт, М. Ю. Русский язык для инженеров: Влияние на информационную культуру. – Екатеринбург: УрФУ, 2019.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-57-61

FORMATION OF STUDENTS' LANGUAGE SKILLS THROUGH THE USE OF GAME TECHNOLOGIES IN THE ENGLISH CLASSROOM

ПЕТРОЧЕНКО АЛИНА АНДРЕЕВНА

студентка Института Языка и Литературы НАО «СевероКазахстанский университет им. Манаша Козыбаева» г.Петропавловск, Казахстан

КАКИМОВА ДАНАГУЛЬ ЖЕНИСОВНА

студентка Института Языка и Литературы НАО «СевероКазахстанский университет им. Манаша Козыбаева» г.Петропавловск, Казахстан

САЛЕНКО ЛЮДМИЛА ЛЕОНИДОВНА

старший преподаватель кафедры «Германо-романская филология»
НАО «Северо-Казахстанский университет им. Манаша Козыбаева»
г.Петропавловск, Казахстан

Abstract. *In modern society the study of foreign languages is becoming an increasingly important and integral element of linguistic literacy and culture. Learning English, which is widely used in business, scientific and international communication is of particular importance. However, learning a foreign language can be a time-consuming and difficult process for many students. Optimizing the process of teaching English is an urgent problem in the educational environment. In the light of modern technological advances, interactive games have come on the scene and offered new opportunities for effective teaching and learning English*

The given research was done into determining game-based strategies to develop students' language skills to master the English language more effectively.

Key words: *Engagement, grammar, language competence, vocabulary, strategy, technique, interactive games.*

Traditional teaching methods do not always achieve the desired results and may cause students to become disinterested. At the same time, the use of interactive games in teaching is becoming increasingly popular, as they include elements of entertainment and promote active student interaction with the material.

The use of interactive games in teaching English grammar and vocabulary can be an effective approach in education. Such games allow students to learn in practice, apply their knowledge in the context of real situations and develop their communication and English language skills. Moreover, interactive games can be adapted to the individual needs of each student, providing a personalized approach to learning. This approach stimulates motivation and increases the effectiveness of learning, making the process of learning grammar more attractive [1]

The object of our study was the method of game learning, the subject was organizing and conducting games at the English lesson while teaching English.

The purpose of the study was to theoretically substantiate and test a system of exercises using games as one of the varieties of interactive technologies in teaching .

To achieve the purpose of the study, the following tasks were set: to define the concept of "game", to consider some types of game classifications, to reveal the role of play as a type of educational activity, to identify the features of teaching English to children of secondary school age, to determine the importance of using gaming technologies at English lessons, to substantiate the influence of the game on the level of cognitive activity of students.

M. F. Stronin notes that playing at an English lesson is a situational-variable exercise, which creates the opportunity for repetition of a speech sample in conditions as close as possible to real speech communication with its inherent characteristics: emotionality, spontaneity, purposefulness of

speech influence. Thus, games contribute to the formation of grammatical, lexical and pronunciation skills [2]

The use of interactive games in teaching English is an urgent and promising area of development of the modern educational system. As part of this research work, we explored the main theoretical aspects of this topic.

Ni Luh Ayu Bali Hai Ningsih [3] notes that the use of game-based learning methods (GBL) in the process of learning English significantly increases students' motivation and engagement. Games make learning more interesting, which contributes to better comprehension of the material, in particular, improving vocabulary. In addition, the author emphasizes that GBL promotes the development of critical thinking, creativity, and problem-solving skills. However, the author also states that in order to use GBL effectively, teachers need to have knowledge of technology and be able to choose suitable games that meet the educational goals and the level of students. It is important that the games are diverse and keep the students interested, which will make learning more effective. As V. M. Filatov points out, "the use of methods (technologies) of teaching foreign languages in modern schools is based on the development of subject-subject relations between teachers and students" [4]. Such relationships imply that the student recognizes the basic value of the educational process, moves on to cooperation, and the teacher, in turn, acts as the organizer of the educational process, in which the student makes an independent search. The use of game methods in foreign language lessons provides motivation and a resource for students to communicate with each other and with the teacher, express their opinions, and develop the ability to hear others and accept someone else's point of view. Sobirova D.Kh. [5] alleges that games have many advantages in teaching foreign languages. They are not only motivating and entertaining, but also help develop speaking, writing, listening, and reading skills, creating a meaningful context for language use. Games help students apply language in real-world situations, improving fluency and confidence. Games also serve as a diagnostic tool for teachers, allowing them to identify difficulties and adjust the learning process. They promote intensive language practice through various methods such as role-playing and pair work, which is important for developing communication skills.

In addition, the games create an atmosphere of competition and cooperation, which stimulates the active participation of students and improves their communicative competence. As a result, games not only make learning more exciting, but also help reduce anxiety and increase motivation.

In the modern methodology of a foreign language, according to Internet sources, the following functions of games in the classroom are distinguished:

1) The learning function helps in the development of memory, attention, information perception, the development of general learning skills, and it also contributes to the development of foreign language skills, i.e. the game contains rich learning opportunities.

2) The educational function helps in the development of such qualities as an attentive, humane attitude towards a partner in the game; it also develops a sense of mutual help and mutual support. Students learn phrases-cliches of speech etiquette to improvise speech addressing each other in a foreign language, which helps to educate such a quality as politeness.

The entertainment function creates a favorable atmosphere in the lesson, turns the lesson into an interesting and unusual event, an exciting adventure, and sometimes into a fabulous world. The communicative function is the creation of foreign language communication, the unification of a group of students, the establishment of new emotional and communicative relationships based on interaction in a foreign language. Relaxation function is the removal of emotional stress caused by stress on the nervous system during intensive foreign language teaching, this is one of the important functions, as our school uses health-saving technologies. Psychological function means preparation of the physiological state for more effective activity, as well as the restructuring of the psyche for the assimilation of large amounts of information. It is also worth noting here that psychological training and psycho correction of various manifestations of personality are carried out in game models that can be close to life situations (in this case, we can talk about role-playing).

The developmental function is aimed at the harmonious development of personal qualities to activate the capabilities of the individual. They also make the educational process high-quality, effective, interesting, create an atmosphere of creativity, a favorable psychological climate, and attract poorly trained students to work at the lesson and to solve the tasks of achieving modern quality of education and developing the qualities of a creative personality. In the research conducted we used the following classification of the games:

1. Memory games: they help students memorize large amounts of information faster and easier.
2. Card Games: they are aimed at training lexical and grammatical skills using visual materials to learn new material or repeat what has been learned.
3. Quizzes: games in which you need to choose the correct answer from the suggested ones, as well as stimulating mental activity.
4. Writing Games: they may include writing the main idea of the text, key sentences, words, drawing up a plan, and topics to discuss.
5. Games with information gaps: The goal of the game is to choose the grammatically and lexically correct answer, while it is important to maintain the accuracy and adequacy of the text.
6. Guessing games: they are most often used to train the skills of building questions and correct answers to them. Some information is hidden in these games.
7. Dramatic games: These are tasks such as acting out dialogues, retelling texts, short stories, etc.

These games can be successfully used at English lessons in secondary schools, contributing not only to improving grammar and vocabulary, but also to increase the overall level of speech activity of students.

In our study we emphasized that grammar skills are an integral part of all types of speech activities, and their formation, improvement and development is one of the main goals of teaching foreign languages. Belikova T. (4) notes that this is especially important at the middle stage of learning, when students have sufficient vocabulary and they are already familiar with the algorithms of language learning. Successful learning of a foreign language is possible only if the teacher organizes the process so that students simulate real communication situations as closely as possible. This is the main function of gaming technology. However, today there is no real opportunity to fully develop all the grammar skills of students due to the complexity and volume of material that must be mastered at school. Grammar skills require considerable effort and time, so teachers should carefully select materials. Doing the research we used inductive teaching. This method of teaching grammar involved introducing a couple of examples that give the learners a picture of a specific concept and from which learners could observe how it works. The students were expected to pick up the rules of grammar from the context. One of the most effective and popular methods of grammar presentation and repetition was grammar games. These were games that involved certain grammatical difficulties and specific simulated situations to solve them. They developed students' speech activity and independence, increased the level of language skills, activated mental activity and made the learning process more interesting. Doing the research the positive effect of using interactive games on the assimilation of grammar material and enhancing vocabulary was shown. They helped increase students' motivation, improve academic results, and develop independent work skills. We conducted comparative analyses of various grammar teaching methods with and without the use of games in order to determine their advantages and effectiveness. In the process of completing the tasks of the educational game, students solved mental tasks presented in an entertaining interactive form, overcame difficulties to achieve their goals. At the same time, they perceived the task as a game, which increased their interest and mental activity in the learning process. When solving a game problem, logical thinking also developed: students compared objects, looked for similarities and differences, generalized, drew conclusions. In general, any interactive didactic game has a certain result, which is the end of the game, gives the game completeness – the solution of the task. For students, this is moral and mental satisfaction, and for a teacher, the result of the game is always an indicator of the level of children's achievements, learning and application of knowledge. Thus,

interactive computer games in English deepen and expand students' knowledge, develop logical thinking, instill interest in the subject, and allow them to consolidate language material in an entertaining way. Interactive games can be used both when learning new things and when repeating and consolidating material. During our experiment in the eighth grade in a comprehensive school 5 in Petropavlovsk we used a range of games and then chose the most useful ones. We conducted three stages : initial, formative and final .The experiment took place in the groups of 11-12 students.

The objectives of the experiment were: to assess the extent of interest among students, evaluate the proficiency in learning and the level of communicative, lexical, and grammatical skills within the entire group, collect data illustrating the outcomes achieved during lessons based on the employed teaching methods. It's noteworthy that the students exhibited increased engagement in the classroom and demonstrated improved comprehension of the material. Activities like quizzes, arranging items in the correct order, or selecting the appropriate options captured the children's interest. In the midst of the training sessions, students participated in a quiz, forming two teams and competing to provide the highest number of accurate answers. This not only enhanced team spirit but also encouraged the children to carefully consider their responses before answering. We utilized a range of internet websites and chose the most effective ones. They were: Wordwall.net. With this service, we created interactive exercises and games: match words with their explanations; correct jumbled words in a sentence; quiz, where there is a bonus round and extra lives, roulette game, crosswords and others. There were also ready-made games for practicing grammar and vocabulary.

Learningapps.org. This resource offered many interesting games for practicing grammatical rules and lexical topics: find a pair, classification, fill in the gaps, a quiz with choosing the right answer, sorting pictures and much more. We also created games based on templates, where each had its own instructions.

Quizz.com. On this service, we found a large number of quizzes and created our own quiz. Several students were involved in the activity at once. The students played right in class or send their homework using the link. It was possible to limit the time of the game.

Onlinetestpad.com. Here we used test designers, crosswords, and created interactive simulators. A convenient distance learning and testing system were used as well for the work of the online English club.

Wizer.me. The following tasks were prepared : open questions, multiple choice, tables and others. It was possible to add audio and video materials, pictures. Through any learning management system, students shared materials with.

Quizlet.com. With this service, we created flashcards (with or without a picture) to introduce or consolidate vocabulary. In this way, all types of skills were trained: listening, reading, speaking, and writing. Mobile applications allowed the students to revise the materials of the cards at any time.

The aim of our study was to ascertain the significance of educational games and substantiate their effectiveness in teaching students English. To accomplish this, we conducted a thorough review and analysis of relevant literature, assessing the impact of games on the development of grammar and lexical skills, and implementing game-based approaches in practice. Based on the obtained results, it is recommended for teachers to incorporate interactive games into lessons for the 8th-grade students. This not only enhances the lessons' appeal but also facilitates more effective learning the English language. Furthermore, a diverse array of games and teaching methods should be employed to sustain students' interest throughout their learning journey.

BIBLIOGRAPHY

1. Скаткин, М. Н. Школа и всестороннее развитие детей / М. Н. Скаткин. – М. : Просвещение, 2010. – С. 79–80.
2. Stronin, M. F. Educational games in the English language lesson/ M. F. Stronin. – М. : Enlightenment, 2001. – 370 p.
3. Ningsih, Ni. (2023). The Importance of Game-Based Learning in English Learning for Young Learners in the 21st Century. *The Art of Teaching English as a Foreign Language*. 4. 25-30. 10.36663/tatefl.v4i1.492.
4. Методика обучения иностранным языкам в начальной и основной общеобразовательной школе / под ред. В. М. Филатова. – Ростов н/Д : «Феникс», 2014. – 416 с.
5. Sobirova D. Kh. Interactive teaching methods and advantages of using games in the classroom // Проблемы педагогики. 2019. №1 (40). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/interactive-teaching-methods-and-advantages-of-using-games-in-the-classroom>

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-62-64
ЭОЖ 174

ҚАЗІРГІ МҰҒАЛІМ ЖӘНЕ КӘСІБИ ЭТИКА

АХАТОВА ЖАНАР ЕДРЕСОВНА

Математика кафедрасының аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы

СЕЙСЕНБАЕВА АЙЗАДА МУРАТОВНА

Математика кафедрасының аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы

ҚҰРМАНТАЙ ЖАРҚЫНАЙ МАҚСАТҚЫЗЫ

Математика кафедрасының оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы

ДАУРЕНБЕКОВА АҚЕРКЕ МАРАТҚЫЗЫ

Математика кафедрасының «БВ01501 Математика» білім беру бағдарламасының 2 курс студенті, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы

ЖАҢБЫРБАЙ ӘСЕМ ҒАБИДЕНҚЫЗЫ

Математика кафедрасының «БВ01502 Математика-физика» білім беру бағдарламасының 3 курс студенті, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Қазақстан, Алматы

Аннотация. Қазіргі мұғалімнің кәсіби мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі оның рухани-адамгершілік мәдениеті мен этикасы болып табылады. Мұғалім жеке тұлғаның адамгершілік санасын жаңарту үрдісіне тек жеке тұлға ретінде ғана емес, сонымен қатар педагогикалық жіне студенттік ұжымдар, ата-аналар қауымы арқылы да қатысады. Бұл жағдайда ол қоғамдық моральдың шоғырланған тасымалдаушысы ретінде әрекет етеді.

Мұғалім мәдениетінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі – этика. Этика – бұл адамдар арасындағы қарым-қатынастың моральдық сипатын қамтамасыз ететін, олардың кәсіби этикасынан туындайтын мінез-құлқы кодексі. Педагогикалық этика элементтері педагогикалық іс-әрекеттің ерекше қоғамдық функция ретінде пайда болуымен қатар пайда болады. Әрине, ең жақсы мұғалімнің өзі де тірі жан, оның қателіктері, тітіркендіргіштері болуы мүмкін, бірақ кез-келген жағдайдан ол шынымен де адамнан шығудың жолын табады, жанқиярлықпен, әділеттікпен және қайырымдылықпен әрекет етеді, ешқашан утилитарлық есеп, тәкаппарлық пен кекшілік танытпайды. Қазір жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті білім беру шындыққа айналып, мүмкіндігі шектеулі оқушылар көбейіп келеді. Оларға төзімділік принципінің сақталуын мұқият бақылау қажет. Баланың диагнозын білсек те, оны әріптестермен немесе басқа балалармен талқылай алмаймыз. Мұғалім әр баланы бірдей жақсы көре алмайтыны анық, бірақ мұғалім барлығын қабылдауға және оның жеке басын құрметтеуге міндетті, бұл оның кәсіби шеберлігінің көрсеткіші.

Түйін сөздер: кәсіби этика, қазіргі мұғалім, педагогикалық ұжым, мораль, құндылық.

Білетініміздей, этика – ол адамның қоғамның барлық дерлік салаларындағы да, жеке өміріндегі де іс-әрекеттерін, мінез-құлқын реттейтін ұстанымдардың, талаптардың жиынтығын, оның қоғамға, өзіне, міндеттерін орындауға, сонымен қатар адамдардың адамгершілік мұраттары, адамгершілік құндылықтары туралы тарихи қалыптасқан көзқарастары мен пікірлерін қамтитын қоғамдық сананың өзіне тән түрі іспетті мораль жайындағы ғылым. сөйтіп, этиканың зерттейтін тақырыбы – мораль адамның қоршаған

әлемді, жақсылық пен жамандықты, әділеттілік пен әділетсіздікті бағалау өлшемдері арқылы құндылық деп бағалауының және рухани-тәжірибелік тұрғыда игеруінің өзіндік тәсілі болып табылады.

Біз білім беруді оңтайландыру және жаңғырту деп аталатын кезеңде өмір сүрудің және жұмыс істеудің қиын тәжірибесін бастан өткердік. Мұғалімге жаңа, жиі қарама-қайшы, негізсіз талаптар көбейіп, психологиялық шиеленіс еріксіз күшейеді. Мұндай жағдайларда педагогикалық әдептің рөлі артады, өйткені оның принциптерін ұстану оқушы мен мұғалімнің психологиялық салауаттылығының негізі, психикалық және психологиялық денсаулықты сақтаудың бір жолы болып табылады.

Педагогикалық этика, осылайша, этика жүйесінің салыстырмалы оқшау тармағын білдіреді. Этика теориясы негізінде ол адамгершілік тәрбиенің педагогикалық теориясын тұлғаның әлеуметтанушылық және психологиялық теориясымен біріктіреді. Э.А. Гришиннің пікірі бойынша, педагогика этикасын осылай түсінудің түбегейлі сипаты, маңызды әдістемелік және теориялық-қолданбалық маңызы бар болуы оны екі қырынан қарау мүмкіндігін береді. Біріншісі – теориялық әдістемелік маңызы білімдердің тиімді жүйесі мен зерттеу әдістерін құруға байланысты болса, ал екіншісі, яғни теориялық-қолданбалық маңызы оны студенттер мен оқытушылардың адамгершілік 83 тәрбиесінің ғылыми жүйесін құруға бағыттайды педагогика этикасының осылай түсіндірілуімен келісуге болмайды. [1, 3-10 б.].

Педагогикалық психологиядан белгілі негізгі этикалық принциптерді еске түсірейік. Бұл принциптер: гуманизм, зорлық-зомбылық жасамау, автономия, төзімділік, жауапкершілік, әділеттілік, құқықтар мен қадір-қасиетті құрметтеу, құзыреттілік, әдептілік. Олар білім беру процесінің барлық қатысушыларының: мұғалімдер мен оқушылардың, мұғалімдер мен ата-аналардың, мұғалімдер мен әріптес мұғалімдердің өзара әрекеті мен қарым-қатынасына толығымен қатысты.

- Оқушылармен қарым-қатынас жасағанда жақсы мұғалім бір мезгілде мейірімді және қатал болуды біледі. Бақылаулар мен зерттеулер көрсеткендей, мектеп оқушыларының ұстаздардағы ең басты құндылығы – әділдік, мейірімділік, түсіністік, кәсібилік, талапшылық.

- Сіз тек педагогикалық мақсаттардан шығып, өзіңізді бір ғана функциямен – ақпаратпен шектей алмайсыз. Сіздің қарым-қатынасыңыздан кейін баланың жан дүниесінде қалатын эмоционалдық, жеке және моральдық таңбаны міндетті түрде ескеріңіз.

- Сыныпта жағымды жұмыс ортасын сақтау. Сіздің ізгі ниетіңіз тек сөзбен ғана емес, сонымен қатар күлімсіреуден, көзге қараудан, жұмсақ қимылдармен - ауызша және вербалды емес түрде көрінсін. Оқушылардың әрқайсысымен байланыста болыңыз, өйткені сізге ұнамайтын адамнан ештеңе үйрене алмайсыз.

- Оқушылармен сөйлескенде, оларды мұқият тыңдауға уақыт бөліңіз. Өкінішке орай, ұстаздар уақыттың аздығынан көбіне соңына дейін тыңдамай, шәкірттерінің сөзін бөліп, түпкі шындықты білу құқығын өздеріне мақтан тұтады.

- Оқушылардың көңіл-күйін түсінуге, сыныптағы микроклиматтағы өзгерістерді қабылдауға уақыт бөлу; педагогикалық бақылау дағдыларын дамыту.

- Оқушылармен сөйлескен кезде олардың ата-анасының әрекеттерін талқыламаңыз. Балалар көбінесе жағдайға әсер ете алмайды, бірақ оларда ұят пен реніш сезімі пайда болуы мүмкін. Біздің міндетіміз – оқушылардың отбасындағы өзара түсіністікті жақсартуға көмектесу.

- Әрине, белгілі ережені ешкім жоққа шығарған жоқ - біз көпшілік алдында мақтаймыз, бір-бірден «ұрысамыз» [2, 17-23 б.].

Қазір жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті білім беру шындыққа айналып, мүмкіндігі шектеулі оқушылар көбейіп келеді. Оларға төзімділік принципінің сақталуын мұқият бақылау қажет. Баланың диагнозын білсек те, оны әріптестермен немесе басқа балалармен талқылай алмаймыз. Мұндай балалар - оқуда, бейімделуде, мінез-құлықта, дамуда қиындықтары бар бала, ерекше қажеттіліктері бар бала туралы айту этикалық стандартта қабылданған (және педагогикалық психологтардың жаңа кәсіби стандартында қабылданған).

«Ол ауру, қалыптан тыс, денсаулығы нашар, сәтсіз, артта қалған» деген сөздерді қабылдауға болмайды. Біз өзімізде және балаларымызда кез келген баланың жеке басына тек оның туылу құқығымен, адам ретінде құрметпен қарауды тәрбиелеуіміз керек. Баланың сыныптарына, физикалық ерекшеліктеріне және сыртқы тартымдылығына қарамастан, оның бойындағы жақсы нәрсені байқай білу. Оның үстіне өмірде ешкім аурумен, жарақаттармен және т.б. Мұғалім әр баланы бірдей сүйе алмайтыны анық (және бұл қажет пе?), бірақ мұғалім барлығын қабылдауға және оның жеке басын құрметтеуге міндетті, бұл оның кәсіби шеберлігінің көрсеткіші [3, 161-193 б.].

Педагогикалық ұжым – белгілі бір ортақ мақсаттар мен міндеттерге ие, бірақ сонымен бірге әр түрлі адамдардан тұратын күрделі организм: жасы мен тәжірибесі, отбасылық жағдайы, мамандығы мен педагогикалық көзқарасы, моральдық, мәдени деңгейі мен интеллектісі, жүйке жүйесінің типі. және темперамент, т.б.

Осындай әртүрлі адамдардан жиналған ұжым біртұтас жұмыс істеуі үшін әрбір мұғалім (жеке ерекшеліктері мен өзіндік ерекшелігіне қарамастан) өз қызметін ортақ мақсаттармен байланыстыра алуы қажет. Бұған қол жеткізуге бизнес пен жеке саланы саналы түрде бөлу көмектеседі. Педагогикалық ұжымның негізін әйелдер құрайды және олар көбінесе жұмыс сәттерін жеке ретінде қабылдайды және тым эмоционалды әрекет етеді.

Қазіргі уақытта мектеп әдетте өте үлкен топ болып табылады. Бірақ егер сізде тілек, өтініш, түсініктеме болса, мәселені сабырлы түрде талқылау үшін әріптесіңізбен жеке хабарласуға уақыт пен жолды табыңыз. Мүмкін бұл жай ғана түсініспеушілік және жанжалға себеп жоқ шығар? Ал егер қарама-қайшылықты жеке шеше алмасаңыз, көмек үшін әкімшілікке, психологтарға немесе беделді үшінші тұлғаларға жүгінуге болады. Және, әрине, студенттердің өз түсініспеушіліктеріне араласуға және әріптестерінің әрекетін студенттермен талқылауға жол берілмейді. Бұл жағдайда бала басқа ересек адамның әрекеті үшін әдеттен тыс жауапкершілікке тартылуы мүмкін. Балаларды және өзіңізді, ең алдымен, өз әрекеттеріңізді бағалауға және олар үшін жауапкершілікті алуға үйрету маңызды. Кез келген жағдайда даулы жағдайлар мен түсінбеушіліктерді локализациялауға, сөзсіз туындайтын қақтығыстарды сындарлы шешуге ықпал ету маңызды жалпы міндет болып табылады.

Педагогикалық қателіктердің салдары, мысалы, медициналық қателер сияқты өлімге әкелетін және байқалмайтын шығар... Бірақ олар адамның жан дүниесінде жаралар мен тыртықтар қалдыруы мүмкін. Сондықтан адамдармен жұмыс жасағанда біз негізгі этикалық нормаларды басшылыққа алып, «Зиян келтірме» деген өсиетті ұстанамыз!

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мұғалімнің кәсіби бағдары / В.А.Сластенина. –Мәскеу: МПГУ, 1993. -22 бет.
2. Педагогикалық этика / Н.Б. Лавриентьева, А.В. Нечаева // –Барнаул: АлтМТУ баспасы, 2010. -156 бет.
3. Педагог этикасы және қарым-қатынас мәдениеті / Э.А. Орынбасарова // -Алматы: Бастау, 2017. –216 бет.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-65-70

ШЕТ ТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ

ЖИЕНАЛИЕВА АЙНУР МАХСОТОВНА

Шетел тілі: екі шетел тілі БББ-ның 2-курс магистранты

Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университеті. Қазақстан Республикасы
Орал қаласы

Аннотация: Шет тілін меңгеру қазіргі білім беру жүйесінде маңызды орын алады, себебі жаһандану және мәдениетаралық қарым-қатынас қажеттілігі артып келеді. Мақалада шет тілін үйрену барысында қолданылатын түрлі әдістер мен тәсілдер, оның ішінде коммуникативтік оқыту, мәдениетаралық коммуникация, топтық жұмыс, рөлдік ойындар және технологиялық құралдардың маңызы қарастырылады. Автордың көзқарасы бойынша, шет тілін меңгеру тек грамматикалық және лексикалық біліммен шектелмей, сонымен қатар тіл үйренушінің мәдениетаралық құзыреттілігін де дамытуға бағытталуы тиіс. Бұл мақала шет тілін оқытушыларға, білім беру саласындағы мамандарға және шет тілдерін меңгеруге ұмтылған студенттерге арналады.

Кілт сөздер: шет тілдік коммуникативтік құзыреттілік, коммуникативтік оқыту әдісі, мәдениетаралық коммуникация, тіл үйрену, рөлдік ойындар, пікірталас, тілдік дағдылар, жұптық тапсырмалар, технологиялар мен мультимедиа құралдары.

Аннотация: Владение иностранным языком занимает важное место в современной системе образования, поскольку глобализация и потребность в межкультурном общении возрастают. В статье рассматриваются различные методы и подходы, используемые при изучении иностранного языка, включая коммуникативное обучение, межкультурную коммуникацию, командную работу, ролевые игры, а также значение технологических средств. По мнению автора, изучение иностранного языка не должно ограничиваться грамматическими и лексическими знаниями, но должно быть направлено и на развитие межкультурной компетенции изучающего язык. Эта статья предназначена для преподавателей иностранных языков, специалистов в сфере образования и студентов, желающих изучать иностранные языки.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, коммуникативный метод обучения, межкультурная коммуникация, изучение языка, ролевые игры, дискуссия, языковые навыки, парные задания, технологии и мультимедийные средства.

Abstract: Foreign language acquisition occupies an important place in the modern education system, as globalization and the need for intercultural communication are increasing. The article discusses various methods and approaches used in foreign language learning, including communicative learning, intercultural communication, teamwork, role-playing games, and the importance of technological tools. According to the author, foreign language learning should not be limited to grammar and vocabulary knowledge, but should also be aimed at developing the intercultural competence of the language learner. This article is intended for foreign language teachers, education specialists, and students who want to learn foreign languages.

Keywords: foreign language communicative competence, communicative teaching method, intercultural communication, language learning, role-playing games, discussion, language skills, paired tasks, technology and multimedia.

Шет тілді коммуникативтік құзіреттілік – бұл адамның шет тілін түсініп, сол тілде тиімді қарым-қатынас жасай алу қабілеті. Бұл құзіреттілік лингвистикалық, социолінгвистикалық және прагматикалық аспектілерді қамтиды. Лингвистикалық аспект грамматикалық

ережелерді, сөздік қорды және тілдің құрылымын меңгеруді білдіреді. Социоллингвистикалық аспект тілдің әлеуметтік контексттегі қолданылуын, яғни тілдік нормаларды және мәдени ерекшеліктерді ескеруді талап етеді. Ал прагматикалық аспект сөйлеу әрекеттерінің мақсатқа сай жүзеге асырылуын, яғни тілдің мағыналық және функциялық қырларын түсініп, қолдана білуді қамтиды. Еуропалық Кеңестің шет тіліне қатысты Жалпы Еуропалық Сілтеме Нұсқауларында (CEFR) бұл құзіреттілік адамның белгілі бір деңгейде тіл меңгеруін және оны коммуникативтік мақсатта қолдану қабілетін бағалау үшін қолданылады. Бұл құзіреттілік тіл үйренушінің тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу сияқты негізгі тілдік дағдыларын дамытуға бағытталады. Ғалымдардың айтуынша, шет тілді коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру тілдік ортаға белсенді қатысуды, шынайы қарым-қатынасқа түсуді және мәдениаралық байланыстарды нығайтуды талап етеді. Мұнда В.В. Сафонова, М.Б. Чепелева және Е.И. Пассов сынды авторлардың еңбектерінде шет тілді коммуникативтік құзіреттілікті дамытудың әдіснамалық негіздері кеңінен талқыланған. В.В. Сафонова бұл құзіреттілікті қалыптастыруда мәдениаралық қарым-қатынастың маңыздылығын ерекше атап көрсетеді, ал Е.И. Пассов тиімді оқыту әдістерінің рөліне мән береді. Қазіргі уақытта шет тілді коммуникативтік құзіреттілікті дамыту білім беру саласында стратегиялық мақсаттардың бірі ретінде қарастырылады. Бұл құзіреттілікті қалыптастыру жаңа технологияларды пайдалану, интерактивті оқыту әдістерін қолдану және тілдік практикаларды ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады.[1]

Шет тілдік коммуникативтік құзыреттілік заманауи қоғамдағы негізгі дағдылардың бірі болып табылады. Бүгінгі таңда бұл құзыреттілікті дамыту тек лингвистикалық біліктілікпен шектелмейді, сонымен қатар тілдің мәдени және әлеуметтік аспектілерін меңгеруді талап етеді. Делл Хаймс (Hymes, 1972) алғаш рет "коммуникативтік құзыреттілік" ұғымын енгізіп, тілдің тек грамматикалық заңдылықтары ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік контексттегі қолданылуын да маңызды деп атап өтті.

Канале және Суэйннің (Canale & Swain, 1980) моделінде коммуникативтік құзыреттіліктің төрт негізгі компоненті анықталған:

Грамматикалық құзыреттілік: тілдік ережелерді, лексика мен синтаксисті меңгеру. Шет тілдік коммуникативтік құзыреттіліктің негізгі құрамдас бөліктерінің бірі. Ол тілді меңгерушінің грамматикалық ережелерді, құрылымдарды, сөздердің дұрыс қолданылуын және синтаксистік ерекшеліктерді білуін білдіреді. Бұл компоненттің негізі тілдің грамматикалық және лексикалық жүйесін дұрыс қолдана отырып, ойды сауатты жеткізу қабілетінен тұрады.

Социоллингвистикалық құзыреттілік: тілдік нормаларды әлеуметтік контексте дұрыс қолдану. Бұл шет тілінде сөйлейтін адамға әлеуметтік және мәдени контексте тілдік нормаларды дұрыс қолдана білу қабілетін білдіреді. Бұл құзыреттілік тіл үйренушінің белгілі бір қоғамда тілдің әлеуметтік рөлін, мағыналық ерекшеліктерін, сөйлеу стилін және жағдайға байланысты тіл қолдану ережелерін түсіну және оларды нақты жағдайда тиімді пайдалану қабілетін қамтиды.

Дискурстық құзыреттілік: сөйлемдерді байланысқан мәтіндерге біріктіру қабілеті. Дискурстық құзыреттілік – бұл тіл үйренушінің сөйлемдерді логикалық және мағыналық тұрғыдан дұрыс байланыстырылып, толыққанды мәтіндерге біріктіру қабілеті. Бұл құзыреттілік адамның белгілі бір тақырыпта немесе жағдайға қатысты мәтіннің құрылымын түсініп, ұйымдастырып, әр түрлі сөйлемдер мен идеяларды біртұтас және түсінікті мәтінге айналдыру қабілетін қамтиды.

Дискурстық құзыреттілікке қатысты негізгі аспектілер:

Сөйлемдер мен абзацтардың арасындағы байланыс – тіл үйренуші сөйлемдер мен ойларды дұрыс біріктіріп, логикалық реттілік пен мағыналық байланысты сақтауы керек. Бұл мәтіннің тұтастығы мен түсініктілігін қамтамасыз етеді.

Мәтіннің құрылымы – мәтіннің кіріспесі, негізгі бөлігі және қорытындысы болуы керек. Әр бөліктің өзара байланыстығы мен ауысымдары маңызды.

Көшірмелі құралдар мен байланыстырушы элементтерді қолдану – байланыс сөздері (мысалы, «бірақ», «сол себепті», «басқаша айтқанда»), шылаулар, және сөз тіркестері арқылы сөйлемдер арасындағы логикалық байланыс орнату.

Тақырыптың кеңеюі және тереңдетілуі – бір негізгі ойдан немесе тақырыптан жаңа идеяларды дамытып, мәтіннің негізгі аясын кеңейту.

Қысқаша айтқанда, дискурстық құзыреттілік – бұл мәтін құра білу, оның әрбір бөлігін дұрыс байланыстырып, ойды толық жеткізу қабілеті.

Стратегиялық құзыреттілік: қиындықтарды жеңуге арналған тілдік стратегияларды пайдалану. Стратегиялық құзыреттілік адамның қарым-қатынас кезінде кез келген тілдік қиындықтарды жеңуге мүмкіндік береді. Әсіресе, тіл үйренушілер өздері білмейтін немесе ұмытып қалған сөздер мен құрылымдарды орнын толтыру үшін түрлі стратегияларды қолданады. Бұл құзыреттілік қарым-қатынасты үзбеуге және әңгімелесушімен түсіністік орнатуға мүмкіндік береді. [2]

Шет тілін меңгеру әр білімді адамның, оған қойылған қоғам талаптарына сәйкес, қажеттілігіне айналды. Шет тілі адамдардың мәдени деңгейіне айтарлықтай әсер етеді, қарым-қатынас жасауының дамуына ықпал жасайды. Қарым- қатынас жасау құзыреттілігін қалыптастыру шет тілін оқытудың негізгі мақсаты болып табылады. Бүгінгі күні бұл – өзекті мәселе. Шет тілінде қарым-қатынас жасау үшін грамматикалық ережелерді білу шарт, лексикалық қорын ұдайы толықтырып отыру, тілдің фонетикалық ерекшеліктері туралы білу, оқытылатын елдің мәдениеті мен әдебиетін білу, әрине, сөйлеу дағдыларын дамыту керек. Табысты қарым-қатынас жасау үшін, оқушы, мынадай, жағдайларда диалог жасауды үйренуі тиіс: ресми және ресми емес қарым- қатынас жасау, өзі туралы әңгімелеу, тілдік этикетті сақтай отырып, оқыған немесе тыңдаған мәтініндегі тақырыптарды талдауға қатысу, қоршаған ортасы туралы, отбасы, елі туралы әңгімелеу. Бұл мақсатқа оқыту барысында қазіргі жаңа технологиялардың көмегінсіз жету мүмкін емес. Мұғалімнің басты міндеті – бар амал, тәсілдерді қолдана отырып (рөлдік ойындар, дөңгелек үстел, дебат, жоба т.б.), шет тілі сабағында қарым-қатынасты дамыту үшін әр түрлі жағдаяттарды ұйымдастыру, ойлап шығару. Сол жаңа технологиялардың бірі – сабақта бейнежазба (видео)қолдану. Бейнежазба сабақ барысында оқушылардың белсенділігін арттырады, көрген материалы бойынша өз ойын, пікірін айтуға көмектеседі. Сондықтан, оқушыларда шет тілінде сөйлеу дағдысы қалыптасады. Ол үшін, оқушылардың білім деңгейіне сәйкес бейнематериал таңдалуы тиіс. Сабақта бейнежазба қолдану – оқушылардың әр түрлі психологиялық белсенділіктерін, әсіресе, ынтасын арттыруға және есте сақтау қабілеттерінің дамуына ықпал етеді. Бейнежазбаның мазмұнын түсіну үшін, оқушыларға көп еңбектену керек. Сонымен бірге, бейнежазба тілдік қызметтің төрт бірдей түріне – оқуға, сөйлеуге, тыңдауға, жазуға үйретеді, тілдік қабілеттерін қалыптастыруға көмектеседі. Бейнежазбалардың түрлеріне: түп нұсқалық жазбалар, көркемфильмдер, мультфильмдер, деректі фильмдер, жаңалықтар, т.б. жатады. Бейнежазбалар шет тілін оқытудағы әмбебап әрі тиімді құрал ретінде танылады. Олар тілдік қызметтің барлық түрін – оқуды, сөйлеуді, тыңдауды және жазуды – біртұтас дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бейнежазбалардың алуан түрлілігі, яғни түпнұсқалық жазбалар, көркем фильмдер, мультфильмдер, деректі фильмдер мен жаңалықтар, оқушылардың қызығушылығын арттырып, тіл үйрену процесін мазмұнды әрі тартымды етеді. Бейнежазбалар арқылы шынайы өмірлік жағдайларды көрсетуге, сөйлеу тілінің ерекшеліктерін меңгеруге және мәдениетаралық қарым-қатынасқа дайын болуға жағдай жасалады. Осылайша, олар оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін жетілдіруде және тілді терең меңгеруде маңызды рөл атқарады. [3]

Тілді меңгеру нәтижесінде оқушылар шынайы қарым-қатынас жағдайларында алынған білімдерін қолдана алатын деңгейге жетеді. Олар шет тілінде еркін сөйлеп, оқыған мәтіндерді түсініп, жазбаша және ауызша түрде өз ойын сауатты жеткізе алады. Сонымен қатар, тыңдалған ақпаратты сараптау және мәдениаралық ерекшеліктерді ескере отырып, тілдік құралдарды дұрыс пайдалануға қабілетті болады. Осылайша, коммуникативтік құзыреттілікке

қол жеткізу оқытудың басты нәтижесі ретінде қарастырылады. Оқыту нәтижесіндегі құзыреттілікке қол жеткізілген тілді меңгеру деңгейін сипаттағанда, әдістемеде американдық лингвист Н.Хомский (1928 ж.т.) ғылыми айналымға енгізілген құзыреттілік термині адамның кез келген әрекетті орындауға тән қабілеттілігін (т. латынның *comperentis* – қабілетті). Бастапқыда бұл термин ана тілінде белгілі бір, ең алдымен тілдік әрекетті орындауға қажетті қабілетті білдіреді. Құзыретті сөйлеуші (тыңдаушы), Н.Хомскийдің пікірінше, модельдерге негізделген сөйлемдердің шексіз санын құрауы (түсінуі), сонымен қатар мәлімдеме туралы пайымдауы болуы керек, т.б. екі тілдегі формальды ұқсастықтарды (айырмашылықтарды) ажырату. Шет тілдерін оқытуға қатысты бұл тұжырымдама Еуропа Кеңесі шетел тілін меңгеру деңгейін анықтау үшін жүргізген зерттеулер аясында егжей-тегжейлі әзірленген (Страсбург, 1996) және оқу барысында алған білімдері мен дағдыларына, дағдыларына, жұмыс тәжірибесіне негізделген кез келген әрекетті орындау. Коммуникативтік құзыреттілік өзінің қазіргі түсіндірмесі бойынша құзыреттің келесі түрлерін қамтиды: лингвистикалық, социолингвистикалық (сөйлеу), дискурсивтік, стратегиялық, әлеуметтік, әлеуметтік-мәдени, пәндік, кәсіби.

Осылайша, құзыреттілік - бұл біреудің жақсы хабардар болған, білімі мен тәжірибесі бар мәселелер кешені. Құзыреттілік – құзыреттілікке негізделген тұлғаның қасиеті. Тіл сабақтарында қалыптасатын және тілді оқыту мен тілді меңгерудің түпкі мақсаты болып табылатын құзыреттіліктің алуан түрлерінің мазмұнын сипаттайық.

Коммуникативтік құзыреттілік – белгілі бір қызмет аясындағы қарым-қатынастың мақсаты мен жағдайына сәйкес сөйлеу әрекетін жүзеге асыру үшін оқытылатын тілдің құралдарын пайдалана білу. Ол сөйлеу коммуникациясына өзінің өнімді және рецептивті түрлерінде қатысуға мүмкіндік беретін дағдылар жиынтығына негізделген. Коммуникативтік құзыреттілік бірқатар басқа құзыреттерге негізделген.

Тілдік (тілдік) құзыреттілік – тіл жүйесі, сөйлеудегі тілдік бірліктердің қызмет ету заңдылықтары туралы білімдерді меңгеру және осы жүйенің көмегімен басқа адамдардың ойын түсініп, өз пікірін ауызша және жазбаша түрде жеткізе білу.

Сөйлеу құзыреттілігі сөйлеу әрекетін ұйымдастыру және жүзеге асыру (коммуникативтік ниетті жүзеге асыру) қабілетін қамтамасыз ететін тілдің көмегімен ойды қалыптастыру және тұжырымдау әдістерін білу, сондай-ақ басқа адамдардың ойын түсіну және өз ойын білдіру үшін осындай әдістерді пайдалана білу. өз пайымдаулары. Сонымен қатар сөйлеу әрекетінде тілді қолдана білуді білдіреді. Кейбір зерттеушілер мұндай құзыреттілік иесінің сөйлеу әрекетінің шарттарына: жағдайға, коммуникативті мақсаттар мен ниеттерге байланысты қажетті лингвистикалық форма мен экспрессия әдісін таңдау мүмкіндігін атап көрсетуге тырысып, құзыреттің бұл түрін социолингвистикалық деп те атайды.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік студенттердің ана тілінде сөйлейтіндердің әлеуметтік және сөйлеу мінез-құлқының ұлттық-мәдени ерекшеліктерін білуін білдіреді: олардың әдет-ғұрыптары, этикеттері, әлеуметтік стереотиптері, тарихы мен мәдениеті, сондай-ақ осы білімді қарым-қатынас процесінде пайдалану тәсілдері. Тіл сабақтарында мұндай құзыреттілікті дамыту әлемді әлеуметтік-мәдени қабылдаудағы айырмашылықтарды ескере отырып, мәдениеттер диалогы жағдайында жүзеге асырылады және сайып келгенде, адамдар арасындағы мәдениетаралық түсіністікке қол жеткізуге және « екіншілік тілдік тұлға». Әлеуметтік құзыреттілік басқа адамдармен қарым-қатынас жасауға ұмтылу мен қабілеттіліктен, коммуникациялық жағдайда бағдарлау және сөйлеушінің коммуникативтік ниеті мен жағдайға сәйкес мәлімдеме құрастыру қабілетінде көрінеді. Тіл қолданушының қатысымдық әрекеттің шарты мен мақсатына қарай ойды жеткізудің тиімді әдісін таңдай алу қабілетін атап көрсету үшін құзыреттіліктің бұл түрі прагматикалық құзыреттілік деп те аталады.

Стратегиялық (компенсаторлық) құзіреттілік – бұл құзіреттілік, оның көмегімен студент тілді біліміндегі олқылықтарды, сондай-ақ шет тілдік ортадағы сөйлеу және қарым-қатынастың әлеуметтік тәжірибесін толтыра алады. Оны иелену сізге мүмкіндік береді:

оқу кезінде: а) кітаптың тақырыбына, жанрына және мазмұнына қарай мәтіннің мазмұнын болжау; ә) контекстке, тақырыпқа, жағдаятқа қарап таныс емес сөздердің мағынасын болжау; в) сөздікке сілтеме жасағанда іздеген сөздің дұрыс мағынасын таңдаңыз; г) бейтаныс сөздің мағынасын оның құрылымының таныс элементтеріне (түбір, жұрнақ, т.б.) қарап болжау;

тыңдау кезінде: а) контекст бойынша сөздің немесе сөз тіркесінің мағынасын болжау; б) тұлғааралық қарым-қатынас кезінде серіктесіңізден көмек сұраңыз (мысалы, оның айтқанын қайталауын сұраңыз);

сөйлегенде: а) белгілі сөздерге, сөйлеу үлгілеріне және оның жасалу құрылымына сүйене отырып, сөз тіркесін ықшамдау; б) «Кешіріңіз, мен оны басқаша айтамын» т.б.

Дискурсивті құзіреттілік (француз тілінен аударғанда – сөйлеу) студенттің мәтінді құру және түсіндіру үшін белгілі бір стратегияларды қолдану қабілетін білдіреді. Дискурс ұғымы тұтас мәтінді, фразалық бірлікті білдіреді.

Мәтін мен дискурстың айырмашылығы келесідей. Егер мәтін белгілі бір абстрактілі-формальды конструкция ретінде түсінілсе, онда дискурс коммуникация нәтижесінде пайда болған мәтіндер болып табылады. Демек, дискурс лингвистикалық сипаттамалармен қатар коммуникация жағдайын және қарым-қатынасқа қатысушылардың ерекшеліктерін көрсететін экстралингвистикалық параметрлерге ие сөйлеу жұмысы болып табылады. Дискурсивті құзіреттілік - бұл әр түрлі дискурс түрлеріне тән белгілерді білу, сонымен қатар қарым-қатынас процесінде дискурстарды тудыру қабілеті.

Қарым-қатынастың оқу-кәсіби саласында жиі қолданылатын дискурс түрлері баяндама, хабарлама, пікірталас, сұрақ-жауап т.б. Пәндік құзіреттілік – адам қызметінің белгілі бір саласында коммуникацияның мазмұндық жоспарын шарлау қабілеті. Болашақ тіл мұғалімі үшін оқу барысында алған кәсіби құзіреттілік те ерекше маңызға ие. Ол кәсіптік қызметпен табысты айналысу мүмкіндігін қамтамасыз етеді және мыналарды қамтиды:

а) мұғалімнің кәсіби қызметі үшін маңызы бар дидактика, әдістеме, психология, лингвистика және басқа ғылымдар саласындағы білім;

б) оқушылардың оқу іс-әрекетін ұйымдастыра білу және оларды басқару;

в) ана тілінде сөйлейтіндердің деңгейіне барынша жақын коммуникативті құзіреттілікке ие болу мүмкіндігі;

г) оқыту жұмысының тиімділігін қамтамасыз ететін жеке қасиеттер (талаптылық, сыпайылық, жауапкершілік және т.б.). Құзіреттілік пен құзіреттілік терминдерінің арасындағы айырмашылықты ұстанатын болсақ, онда студенттер меңгеруі тиіс білім, білік және дағды терминдерінің жоғарыдағы түсіндірмесі құзіреттіліктің мазмұндық жағы туралы түсінік береді және оларды әртүрлі салаларда қолдана білуге мүмкіндік береді. осылай қалыптасатын қарым-қатынас жағдаяттары – меңгерілген құзіреттілік аясында тілді меңгеру құзыреті бойынша. [4]

Қорытындылай келе, құзіреттілік – бұл студенттердің белгілі бір салада меңгерген білімдері, біліктері мен дағдыларының жиынтығы, ал құзыреттілік – сол білім мен дағдыларды нақты жағдаяттарда тиімді қолдана білу қабілеті. Құзіреттілік аясында қалыптасқан тілдік дағдылар студенттерге әртүрлі қарым-қатынас жағдаяттарында тілді еркін қолдануға мүмкіндік береді. Бұл тілді меңгеру құзыреті оқушылардың әлеуметтік және кәсіби өмірінде тиімді байланыс орнатуын, шынайы өмірлік жағдайларда тілдік құралдарды дұрыс пайдалануын және мәдениаралық қарым-қатынасқа дайын болуын қамтамасыз етеді. Осылайша, меңгерілген құзіреттілік тілдік құзыреттілік деңгейін нығайтуға, оның өмірлік мәні мен маңыздылығын арттыруға ықпал етеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Е.И.Пассив.Методика как наука будущего. <https://iyazyki.prosv.ru/>
2. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.
3. <https://aqiqat.kazgazeta.kz/news/1715>.
4. А.Н.Щукин.Обучение иностранным языка. Теория и практика учебное пособие для преподавателей и студентов.Москва.Филоматис,2004.(138-141).
5. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. "Истоки" Воронеж (1996) .

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-71-77

ЭОЖ 37.016:82-93(574)

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

КУНЕЖАНОВА МАДИНА БОЛАТОВНА

Магистр, Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті, Талдықорған, Қазақстан

ДЖАКЫПБЕКОВА МАМИЛЯ ТУРГАМБАЕВНА

Ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу Университеті,
Талдықорған, Қазақстан

***Аңдатпа.** Мақалада оқушылардың ұлттық әдеби мұраны зерттеуге деген қызығушылығын арттыруға және олардың функционалды сапаттылығын дамытуға бағытталған қазақ әдебиеті сабақтарында дидактикалық ойындарды қолдану ерекшеліктері қарастырылды. Авторлар дидактикалық ойындарды ұйымдастырудың теориялық негіздері мен практикалық тәсілдерін талдады, олардың мотивациялық, оқыту, тәрбиелік және диагностикалық сияқты негізгі дидактикалық функцияларын анықтады. Жұмыста рөлдік, аналитикалық және шығармашылық ойындарды қоса алғанда, қазақ әдебиеті сабақтарына бейімделген дидактикалық ойындардың жіктелуі ұсынылған. Оқушылардың сыни ойлауын, сөйлеу дағдыларын және эмоционалды қатысуын қалыптастыруға ықпал ететін классикалық және қазіргі қазақ әдебиетінің шығармаларын зерттеуге ойын технологияларын интеграциялау мысалдары қарастырылады. Сондай-ақ, оқушылардың ұлттық бірегейлігі мен мәдени хабардарлығын дамыту контекстіндегі ойындардың маңыздылығы атап өтіледі. Ұсынылған тұжырымдар мен ұсыныстар гуманитарлық білім беру саласында жұмыс істейтін мұғалімдерге пайдалы болуы мүмкін.*

***Кілт сөздер:** дидактика, қазақ әдебиеті, сауаттылық, ойындар, дағдылар, ұйымдастыру.*

Білім беру жүйесін жаңғырту және құзыреттілік тәсілді енгізу жағдайында оқушылардың сыни ойлау, коммуникативтік қабілеттер, тапсырмаларды шешуге шығармашылық көзқарас және зерттелетін пәндерді терең түсіну сияқты негізгі дағдыларын дамытуға ықпал ететін оқыту әдістері мен нысандарына ерекше назар аударылады. Қазақ әдебиеті оқу пәні ретінде білім беру процесінде ерекше орын алады, өйткені ол оқушыларды қазақ халқының бай мәдени және әдеби мұрасымен таныстырып қана қоймай, сонымен қатар ұлттық бірегейлікті, адамгершілік бағдарларды және әлемді эстетикалық қабылдауды қалыптастыруда ерекше маңызды рөл атқарады. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, негізінен дәрістік және репродуктивті тәсілдерге негізделген дәстүрлі оқыту әдістері әрдайым оқушылардың әдебиетті оқу процесіне қатысуының жоғары деңгейін қамтамасыз ете бермейді. Бұл мәселе сабақтарды динамикалық, қызықты және нәтижелі етуге қабілетті оқытудың неғұрлым интерактивті және тиімді түрлерін табу қажеттілігін тудырады.

Осындай тәсілдердің бірі – әртүрлі білім беру контексттерінде тиімділігі дәлелденген дидактикалық ойындар. Дидактикалық ойындар [1, 1056] қазіргі білім беру процесінде маңызды құрал болып табылады, өйткені олар ойын элементтерін мақсатты оқытумен біріктіреді. Оларды қолдану әсіресе оқушылардың мотивациясын арттыруға, білімді игеру сапасын жақсартуға және сыни ойлау, қарым-қатынас және шығармашылық сияқты негізгі құзыреттіліктерді дамытуға ұмтылу жағдайында маңызды [2, 1226]. Дидактикалық ойындар-бұл оқушылар тапсырмаларды шешу, ойын тапсырмаларын орындау және бір-бірімен өзара әрекеттесу арқылы оқу процесіне қатысатын құрылымдық білім беру әрекеттері. Бұл тәсіл оқушыларға күрделі тақырыптарды қызықты және қолжетімді түрде қабылдауға мүмкіндік беретін оқу үшін қолайлы орта жасайды.

Дидактикалық ойындардың басты артықшылықтарының бірі – олардың оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру қабілеті [3, 296]. Ойын түрінде оқушылар жаңа материалды оңай игереді, өйткені ойын психологиялық шиеленісті жеңілдетеді және оқу процесін қызықты іс-әрекетке айналдырады. Бұл әсіресе кіші мектеп оқушыларымен жұмыс істеу үшін өте маңызды [4, 19866], олар үшін ойын табиғи әрекет түрі болып табылады, сонымен қатар орта және жоғары сыныптарда тиімді, мұнда ойын элементтері оқу процесін әртараптандыруға және оны аз монотонды етуге көмектеседі.

Дидактикалық ойындар бірнеше негізгі функцияларды орындайды. Біріншіден, олар жоғары мотивациялық құндылыққа ие. Оқушылар ойынға белсенді қатысады, өйткені бұл олардың қызығушылығы мен қатысуға деген ұмтылысын тудырады [5, 3146]. Екіншіден, ойындар оқу функциясын орындайды: ойын тапсырмалары арқылы оқушылар жаңа білім алады, бұрын үйренген материалды бекітеді және практикалық дағдыларды дамытады. Үшіншіден, ойындар тәрбие жұмысына ықпал етеді, оқушыларда ережелерді құрметтеу, командада жұмыс істей білу және әділеттілікке ұмтылу сияқты қасиеттерді қалыптастырады [6, 926]. Сонымен қатар, ойындар диагностикалық құндылыққа ие, өйткені олар мұғалімге оқу процесін бақылауға және оқушылардың біліміндегі олқылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, дидактикалық ойындарды заманауи технологиялармен [7, 6796] жұмыс істеуге бейімдеуге болады, бұл әсіресе білім берудің цифрлық трансформациясы жағдайында маңызды. Интерактивті қосымшаларды, виртуалды экскурсияларды немесе мультимедиялық викториналарды пайдалану оқуды одан да қызықты және тиімді етеді. Мұндай тәсілдер оқу материалына тереңірек енуді қамтамасыз ете отырып, дәстүрлі және инновациялық әдістерді біріктіруге мүмкіндік береді.

Дидактикалық ойындар әдебиет сияқты гуманитарлық пәндерде ерекше орын алады, өйткені олар эмоционалды қатысуды, қиялды және түсіндіру қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Қазақ әдебиеті сабақтарында дидактикалық ойындарды пайдалану әдеби шығармалардың көркемдік әлеуетін ашуға, оқушылардың мәтінді талдау дағдыларын қалыптастыруға, эмпатияны дамытуға және әдеби бейнелерді түсіндіру қабілетіне кең мүмкіндіктер ашады. Сонымен қатар, ойындар қолайлы эмоционалды атмосфераны құруға ықпал етеді, топтық жұмысты ынталандырады және тұлғааралық қарым-қатынасты дамытады.

Қазақ әдебиеті сабақтарындағы дидактикалық ойындар сабақтың әртүрлі кезеңдерінде біріктірілуі мүмкін: білімді өзектендіруден және мақсат қоюдан бастап материалды бекітуге және игерілген білімді бақылауға дейін. Мысалы, рөлдік ойындар оқушыларға әдеби сюжеттерге енуге, шығармалар кейіпкерлерінің рөлдерін көруге және олардың әрекеттерін түсінуге мүмкіндік береді. Өлең жазу, балама аяқталулар жазу немесе әдеби ізденістер жасау сияқты шығармашылық ойындар қиял мен шығармашылық ойлауды ынталандырады. Заманауи технологияларға негізделген интерактивті ойындар мультимедиялық құралдар мен цифрлық құралдарды пайдалану арқылы тақырыпқа деген қызығушылықты арттыруға ықпал етеді.

Дидактикалық ойындардың Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мағжан Жұмабаев және басқа да қазақ классиктерінің шығармаларын зерттеу контекстінде ерекше маңызы бар. Ойын әрекеті арқылы оқушылар шығармалардың мазмұнын тереңірек түсініп қана қоймай, өз халқының мәдениеті мен дәстүрлеріне құрметпен қарайды. Көпмәдениетті қоғам жағдайында бұл әсіресе маңызды болады, өйткені ол ұлттық сана мен мәдениетаралық диалогты нығайтуға ықпал етеді.

Дидактикалық ойындарды қазақ әдебиеті сабақтарында оқыту құралы ретінде зерттеу олардың педагогикалық құндылығын бағалап қана қоймай, оларды іске асырумен байланысты ықтимал қиындықтарды анықтауға, сондай-ақ оларды білім беру процесіне енгізу үшін тиімді әдістемелік ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік береді. Осылайша, Дидактикалық ойындарды қолдану ерекшеліктерін зерделеу қазақ әдебиетін оқыту сапасын арттыру, оқушылардың

танымдық белсенділігін ынталандыру және олардың әдеби және мәдени мұраға тұрақты қызығушылығын қалыптастыру үшін перспективалар ашады.

Қазақ әдебиеті сабағында дидактикалық ойындардың бірнеше формаларын қолдануға болады. Олардың кейбір формалары мен мысалдары 1-кестеде көрсетілген:

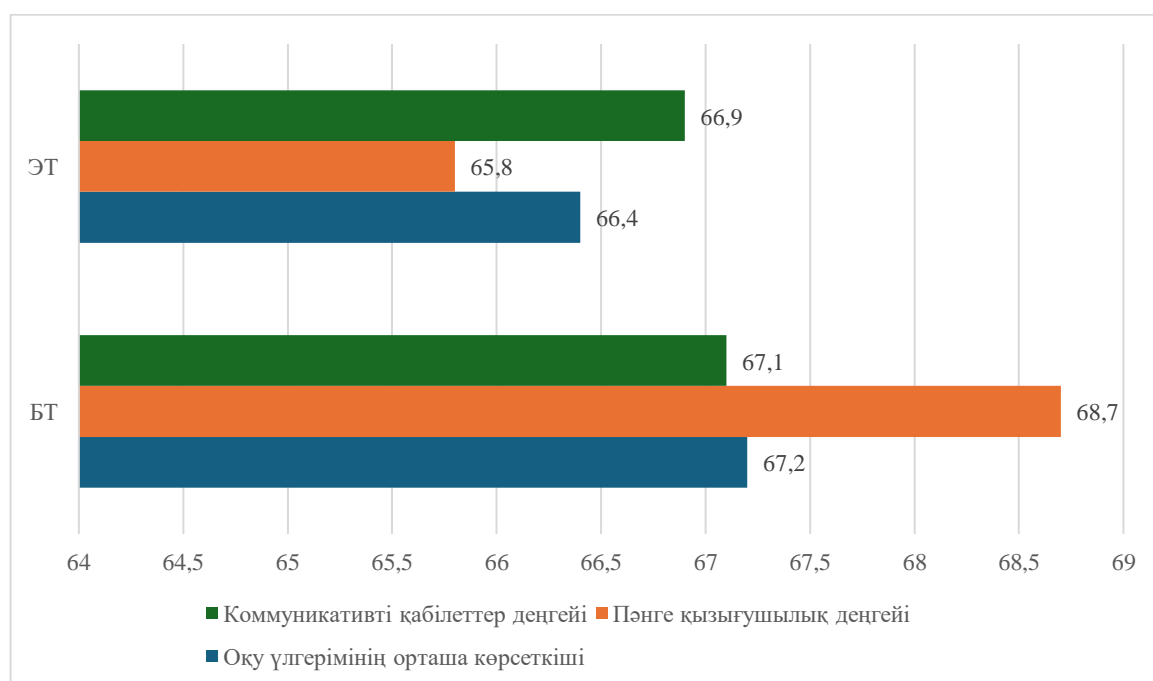
Кесте-1 – Қазақ әдебиеті сабақтарында дидактикалық ойындарды қолдану

Дидактикалық ойын түрі	Мағынасы	Қолдану мысалы
1	2	3
Рөлдік ойындар	Эмпатияны дамытады, шығармалар кейіпкерлерінің мінездері мен мотивтерін тереңірек түсінуге көмектеседі, сыни ойлау дағдыларын қалыптастырады.	Абай Құнанбаевтың шығармаларынан үзінділерді сахналау, кейіпкерлердің диалогтарын сахналау, әдеби кейіпкерлерге “сот” жүргізу.
Әдеби викториналар	Негізгі фактілерді есте сақтауға ықпал етеді, бәсекеге қабілетті рухты ынталандырады, есте сақтау мен зейінді дамытады.	Махамбет Өтемісовтың өмірі, шығармалары және тарихи контекст туралы сұрақтармен шығармашылығы бойынша викторина.
Қауымдастық ойындары	Оқушыларға мәтін мен өз тәжірибелері арасында байланыс орнатуға, шығармашылық және ассоциативті ойлауды дамытуға көмектеседі.	Оқушылар Шәкәрім Құдайбердиевтің шығармаларының кейіпкерлерімен немесе оның адамгершілік пен табиғатқа деген сүйіспеншілік сияқты негізгі тақырыптарымен бірлестіктерді атайды.
Шығармашылық ойындар	Қиялды ынталандырады, жазбаша және ауызша сөйлеуді дамытуға ықпал етеді, шығармашылық ойлауды қалыптастырады.	Шығармалардың балама аяқталуын жазу, Абай мәтіндерінің негізінде өлеңдер жасау, әдеби кроссвордтар жасау.
Әдеби квесттер	Пәнді оқуға деген қызығушылықты арттырады, топтық жұмыс дағдыларын, логикалық ойлауды және егжей-тегжейге назар аударуды дамытады.	“Қозы Көрпеш-Баян Сұлу” сюжеті негізінде квест құру, онда оқушылар жұмбақтарды шешіп, шығарманың сюжетімен байланысты кезеңдерден өтуі тиіс.
Интерактивті ойындар	Заманауи технологияларды қолдану арқылы мотивацияны арттырады, цифрлық сауаттылық пен ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын дамытады.	Мағжан Жұмабаевтың шығармалары бойынша викторина үшін мультимедиялық ресурстарды пайдалану, әдеби кейіпкерлер туралы интерактивті презентациялар жасау.
Аналитикалық ойындар	Мәтінді талдау дағдыларын, сыни ойлауды, шығармалардың негізгі идеяларын табу және бағалау қабілетін қалыптастырады.	Метафораларды бөліп көрсете отырып, Абай өлеңдерін талдау, кейіпкерлердің іс-әрекеттері мен олардың салдарын талдау, мәтіндердегі жасырын мағыналарды іздеу.

1-кестенің жалғасы

1	2	3
Ойындар-пікірталастар	Өз көзқарасын дәлелдеу, басқалардың пікірін құрметтеу, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал ету қабілетін дамыту.	“Айман-Шолпанда” Есет және Арыстан сияқты батырларды моральдық сайлау тақырыбында пікірталастар өткізу.
Сөйлеуді дамыту ойындары	Сөздік қорын кеңейтуге, үйлесімді сөйлеу дағдыларын дамытуға, ауызша және жазбаша презентацияның экспрессивтілігі мен дұрыстығын қалыптастыруға көмектеседі.	Шығармалар кейіпкерлерінің сипаттамаларын құрастыру, жаңа сөздерді қолдана отырып мәтінді қайталау, шығармалардағы оқиғалардың ауызша сипаттамаларын жасау.
Зейін ойындары	Олар зейінді арттырады, мәтіндегі бөлшектерді байқауға үйретеді, табандылық пен байқағыштықты қалыптастырады.	Мәтіндегі белгілі бір сөздерді, оқиғаларды немесе сипаттамаларды іздеу, қазақ авторларының шығармалары негізінде мәтіндердегі қателіктерді анықтау.

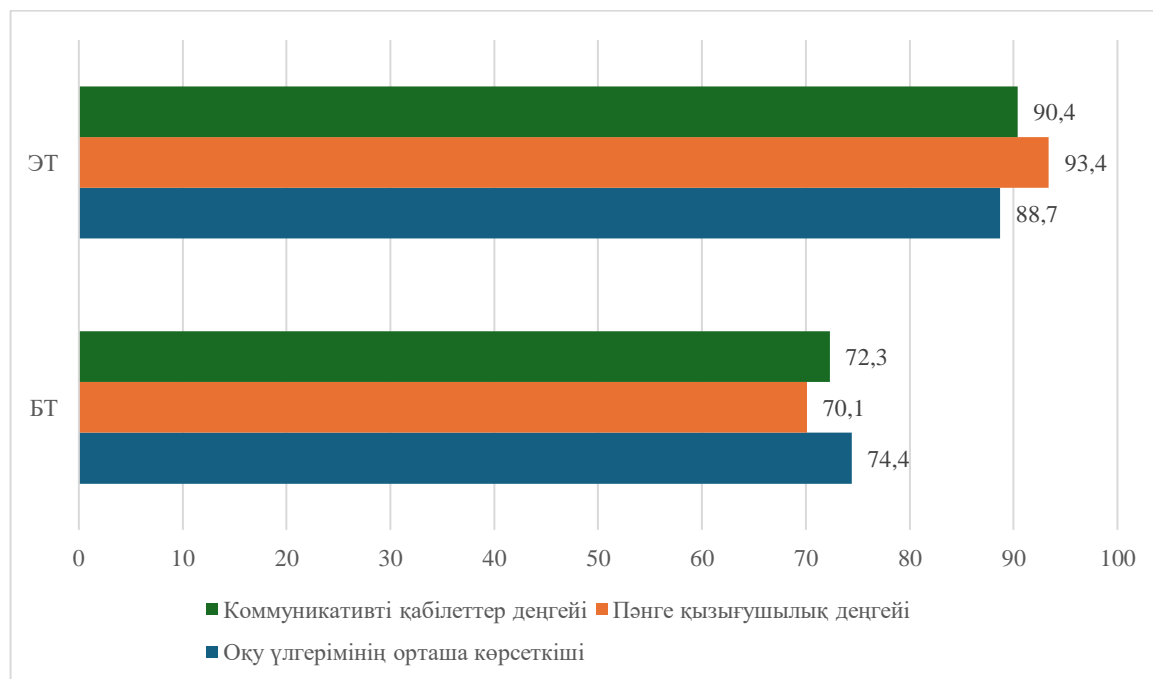
Аталған мәліметтерді ескере отырып, орта мектептің жетінші сынып оқушыларымен дәстүрлі және дидактикалық ойын тәсілдерін қолдана отырып, тәжірибе жүргізілді. Тәжірибеге жалпы саны 34 оқушы қатысты. Олардың 17-сі дәстүрлі тәсілмен оқытылған бақылау тобын (әрі қарай, БТ) құраса, қалған жартысы дидактикалық тәсілді қолдана отырып оқытылған эксперименттік топты (әрі қарай, ЭТ) құрады. Зерттеу 4 оқу аптасының шеңберінде жүргізілді. Жалпы зерттеу барысында оқушылардың үлгерім дәрежелері, оқуға қызығушылық деңгейі, коммуникативті дағдылары талданды. Зерттеуге дейінгі оқушылардың көрсеткіштері 1-суретте берілген:

Сурет-1 – Білімгерлердің зерттеуге дейінгі көрсеткіштері, %

Зерттеу барысында аталған дағдыларды дамыту үшін дидактикалық ойындардың бірнеше түрлері қолданылды. Атап айтқанда, қазақ тілі мен әдебиеті апталығында әдебиет пәнінен викториналар мен квесттер ұйымдастырылды. Оқу процесі барысында, дебаттар ұйымдастырылып, интерактивті ойындарға баса назар аударылды.

Зерттеуден кейінгі көрсеткіштер, бұл әрекеттердің тиімділігін растады. Нәтижелер 2-суретте берілген:

Сурет-2 – Білімгерлердің зерттеуден кейінгі көрсеткіштері, %

2-суретте көрсетілген зерттеу нәтижелері оқушылардың негізгі дағдыларын дамытуға бағытталған оқу процесінде дидактикалық ойындарды қолданудың жоғары тиімділігін растайды. Оқытудың түрлі ойын түрлерін енгізу кезеңінде қазақ тілі мен әдебиеті апталығы аясында ұйымдастырылған викториналар мен әдеби квесттер, сондай-ақ күнделікті сабақтарға интеграцияланған интерактивті ойындар мен пікірталастар қолданылды. Бұл іс-шаралар академиялық көрсеткіштердің жақсаруына және оқушылардың коммуникативтік қабілеттерінің дамуына әсер еткен неғұрлым серпінді және тартылған білім беру ортасын құруға ықпал етті.

2-суретте келтірілген деректерді талдау бақылау және эксперименттік топтар арасындағы айтарлықтай айырмашылықтарды көрсетеді. Эксперименттік топтағы үлгерімнің орташа көрсеткіші 88,7%-ды құрады, бұл осы көрсеткіш 74,4%-ға тең болған бақылау тобына қарағанда 14,3%-ға жоғары. Бұл нәтижелер дидактикалық ойындарды қолдану оқу материалын түсінуді нығайтып қана қоймай, жалпы оқу үлгерімін арттыруға ықпал ететінін растайды.

Эксперименттік топтағы пәнге деген қызығушылық деңгейі де айтарлықтай жоғары болды және 93,4%-ды құрады, бұл бақылау тобындағы ұқсас көрсеткіштен 23,3%-ға жоғары (70,1%). Бұл квесттер мен интерактивті тапсырмалар сияқты ойын элементтері оқушылардың танымдық қызығушылығын оятып, оқу процесін тартымды ететінін көрсетеді. Ойын белсенділігі оқушылардың қатысуына жағдай жасады, бұл әсіресе қазақ әдебиетіне тұрақты қызығушылықты қалыптастыру үшін маңызды.

Тағы бір маңызды нәтиже оқушылардың қарым-қатынас қабілеттерінің жоғарылауы болды. Эксперименттік топта бұл көрсеткіш 90,4%-ға жетті, бұл бақылау тобына қарағанда 18,1%-ға жоғары (72,3%). Зерттеу барысында қолданылған пікірталастар мен рөлдік ойындар мектеп оқушыларының аргумент, көпшілік алдында сөйлеу және командалық өзара әрекеттесу

дағдыларын дамытуға ықпал етті. Жұмыстың бұл формалары оқушыларға өз ойларын сенімді түрде білдіріп қана қоймай, сыныптастарымен тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік берді.

Алынған нәтижелер дидактикалық ойындардың оқу процесінде де, тұлғаға бағытталған мақсаттарға да қол жеткізуге мүмкіндік беретін күшті құрал екенін айқын көрсетеді. Викториналарды, квесттерді, интерактивті ойындар мен пікірталастарды қолдану оқушылардың жан-жақты дамуына, соның ішінде академиялық нәтижелерді, пәнге деген қызығушылықты және қарым-қатынас дағдыларын арттыруға ықпал етеді. Осылайша, ойын технологияларын қазақ әдебиетін оқытуға интеграциялау өзінің өзектілігі мен практикалық маңыздылығын растайды.

Қорытынды. Зерттеу нәтижелері қазақ әдебиетін оқытуда дидактикалық ойындардың жоғары тиімділігін дәлелдеді. Ойын формаларының әртүрлілігі – викториналар, квесттер, дебаттар мен интерактивті ойындар – оқушылардың оқу үдерісіне қызығушылығын арттырып, оларды танымдық белсенділікке ынталандырды. Эксперименттік топтағы оқушылардың оқу үлгерімі, пәнге деген қызығушылық деңгейі және коммуникативтік қабілеттері бақылау тобына қарағанда айтарлықтай жоғары болды, бұл дидактикалық ойындардың оқыту сапасына оң әсерін айқын көрсетеді.

Зерттеу барысында алынған мәліметтер оқу үдерісінде дидактикалық ойындарды қолданудың бірнеше маңызды артықшылықтарын анықтады. Біріншіден, ойындар оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу материалын меңгеруді жеңілдетті. Екіншіден, викториналар мен әдеби квесттер сияқты формалар оқушылардың аналитикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етті. Үшіншіден, рөлдік ойындар мен дебаттар оқушылардың коммуникативтік дағдыларын жетілдіріп, өз ойларын еркін және сенімді түрде жеткізуге мүмкіндік берді.

Зерттеу деректері көрсеткендей, дидактикалық ойындар дәстүрлі әдістерге қарағанда, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыруда және оқыту тиімділігін жақсартуда айтарлықтай нәтижелі болды. Эксперименттік топта пәнге деген қызығушылық деңгейінің 93,4%-ға жетуі және оқу үлгерімінің 88,7%-ды құрауы осы әдістің табыстылығын растайды. Сонымен қатар, қарым-қатынас қабілеттерінің айтарлықтай артуы (90,4%) оқушылардың командалық жұмыстағы жетістіктерін және көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын нығайтуға мүмкіндік берді.

Қорыта айтқанда, қазақ әдебиеті сабақтарында дидактикалық ойындарды пайдалану оқушылардың танымдық, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін жан-жақты дамытуға ықпал ететін тиімді педагогикалық әдіс болып табылады. Зерттеуден алынған нәтижелер бұл тәсілдің практикалық маңыздылығын дәлелдеп, оны оқу үдерісіне енгізудің қажеттілігі мен өзектілігін айқындайды. Ойын технологияларын одан әрі жетілдіру және кеңінен қолдану қазақ әдебиетін оқытудың сапасын арттырып, ұлттық мәдениетке деген қызығушылық пен құрметті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Mukhtoraliyevna Z. S. et al. Educational Importance Of Using Didactic Games //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. – 2023. – Т. 19. – С. 104-107.
2. Gabdulkhakov V. F. A Didactic Game Technology //Procedia-Social and Behavioral Sciences. – 2016. – Т. 233. – С. 170-174.
3. Tolipov U., Tolipova F. Didactic Games and their role in the continuous educational process //The Advanced Science Journal. – 2015. – Т. 3. – С. 29-31.
4. Urolovich B. C. THE ROLE OF DIDACTIC GAMES IN PERSONALITY FORMATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS //Miasto Przyszłości. – 2024. – Т. 48. – С. 1484-1490.
5. Aransky V. S., Klarin M. V. Modern teaching: The strategy of the didactic game in the teaching process //International Review of Education/Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft/Revue Internationale de l'Education. – 1987. – Т. 33. – №. 3. – С. 312-315.
6. Ernazarova N. H. THE ROLE OF DIDACTIC GAMES IN THE DEVELOPMENT OF MOTIVATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS //Proceedings of Scientific Conference on Multidisciplinary Studies. – 2024. – Т. 3. – №. 5. – С. 89-93.
7. Stoffová V. et al. The importance of didactic computer games in the acquisition of new knowledge //The European Proceedings of social & Behavioural sciences. – 2016. – С. 676-688.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-78-83
УДК 371.7.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ДЕНСАУЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ БАСҚАРУ

МҰРАТҚАЛИҚЫЗЫ НҰРЖАУҒАН

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті
Инновациялық білім беру факультетінің «Білім беру менеджменті» магистранты
Атырау, Қазақстан

ЖҰМАШЕВА НҰРЖАУҒАН САРСЕНОВНА

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті
Қауымдастырылған профессор, м.а., п.ғ.к.
Атырау, Қазақстан

Аннотация: Бұл мақалада жалпы білім беретін мектеп жағдайында оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Әлеуметтік денсаулықтың анықтамасы, оның негізгі компоненттері мен оған әсер ететін факторлар сипатталады. Сонымен қатар, әлеуметтік денсаулықты қолдауға бағытталған ұйымдастыру және басқару аспектілері жан-жақты талданады. Қазақстандық және халықаралық тәжірибелер негізінде тиімді әдістер ұсынылып, оқушылардың әлеуметтік денсаулығын нығайтуға арналған нақты ұсынымдар беріледі. Мақала оқушылардың қоғамда сәтті әлеуметтенуіне ықпал ететін білім беру жүйесінің маңызды элементі ретінде әлеуметтік денсаулықты дамытуға арналған.

Кілт сөздер: әлеуметтік денсаулық, мектеп ортасы, оқушылардың әлеуметтенуі, ұйымдастыру аспектілері, басқарушылық стратегиялар, буллингтің алдын алу, эмоционалдық тұрақтылық, психологиялық қолдау.

Қазіргі қоғамның қарқынды өзгерістері, әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың күрделенуі және ақпараттық технологиялардың жедел дамуы балалар мен жасөспірімдердің әлеуметтік денсаулығына тікелей әсер етуде. Әлеуметтік денсаулық – бұл тұлғаның қоғамда бейімделу қабілетін, тиімді қарым-қатынас жасау дағдыларын және түрлі әлеуметтік жағдайларда өзін-өзі реттей алу қабілетін сипаттайтын күрделі ұғым. Бұл көрсеткіш білім беру жүйесінде ерекше маңызды орын алады, себебі мектеп жасындағы балалардың денсаулығы тек физикалық тұрғыдан ғана емес, сондай-ақ әлеуметтік және психологиялық тұрғыдан да кешенді түрде қарастырылуы қажет.

Жалпы білім беретін мектеп – оқушыларды біліммен қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың әлеуметтік тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ететін негізгі әлеуметтік институттардың бірі. Сондықтан оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастыру мәселесі білім беру үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады. Әлеуметтік денсаулығы жоғары деңгейде қалыптасқан оқушылар эмоционалдық тұрақтылығымен, қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасай алу қабілетімен, болашақта қоғамда сәтті бейімделу мүмкіндігімен ерекшеленеді. Сонымен қатар, әлеуметтік денсаулықтың жоғары деңгейі буллинг, қақтығыстар, агрессия және стресстік жағдайлардың төмендеуіне ықпал етеді, бұл өз кезегінде оқу үдерісінің тиімділігін арттырады.

Қазіргі ғылыми зерттеулер оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастыруда мектептің ұйымдастырушылық және басқарушылық рөлінің маңыздылығын растайды. Шетелдік және қазақстандық ғалымдардың еңбектерінде бұл мәселенің түрлі аспектілері қарастырылған. Психология және педагогика саласындағы зерттеулер оқушылардың эмоционалдық интеллектісін, қарым-қатынас жасау дағдыларын және өзін-өзі реттеу

қабілеттерін дамытуға бағытталған тәсілдерді сипаттайды. Әлеуметтанулық зерттеулер оқушылардың әлеуметтік ортаға бейімделуін және олардың әлеуметтік байланыстарын нығайту жолдарын талдайды. Ал басқару саласындағы еңбектер мектеп деңгейінде әлеуметтік денсаулықты нығайтуға бағытталған бағдарламалар мен стратегияларды іске асырудың тиімді жолдарын ұсынады.

Осыған орай, мақалада жалпы білім беретін мектеп жағдайында оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастыруға бағытталған ұйымдастыру және басқару мәселелерін талдау негізгі мақсат ретінде қойылады. Бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттер айқындалады: әлеуметтік денсаулық, ұйымдастыру және басқару ұғымдарының мәнін ашу; әлеуметтік денсаулықты қалыптастыруға арналған қолданыстағы тәсілдерді зерттеу; және оқушылардың әлеуметтік денсаулығын нығайтуға бағытталған нақты ұсынымдар әзірлеу.

Осы міндеттерді шешу арқылы оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастыру мәселесін тереңірек түсініп, білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруға үлес қосуға болады.

Әлеуметтік денсаулық – бұл адамның қоғамда тиімді бейімделу, қарым-қатынас жасау және әлеуметтік жағдайларда өзін-өзі басқару қабілетін сипаттайтын кешенді ұғым. Ол тұлғаның эмоционалдық, моральдық және әлеуметтік тұрақтылығының көрсеткіші ретінде қарастырылады. Әлеуметтік денсаулықтың негізгі компоненттеріне эмоционалдық тұрақтылық, қарым-қатынас жасау қабілеті, моральдық-этикалық құндылықтарды қабылдау және әлеуметтік бейімделу жатады. Бұл компоненттер тұлғаның қоғамда сәтті әлеуметтенуін қамтамасыз етеді және оның жалпы дамуына ықпал етеді. Әлеуметтік денсаулықтың қалыптасуының маңызды аспектісі – бұл әлеуметтік орта. Әлеуметтік ортаның, әсіресе мектептің, тұлғаның дамуына тигізетін ықпалы зор. Оқушының отбасында, достар арасында және мектептегі қарым-қатынас тәжірибесі оның құндылықтары мен мінез-құлқына тікелей әсер етеді[1].

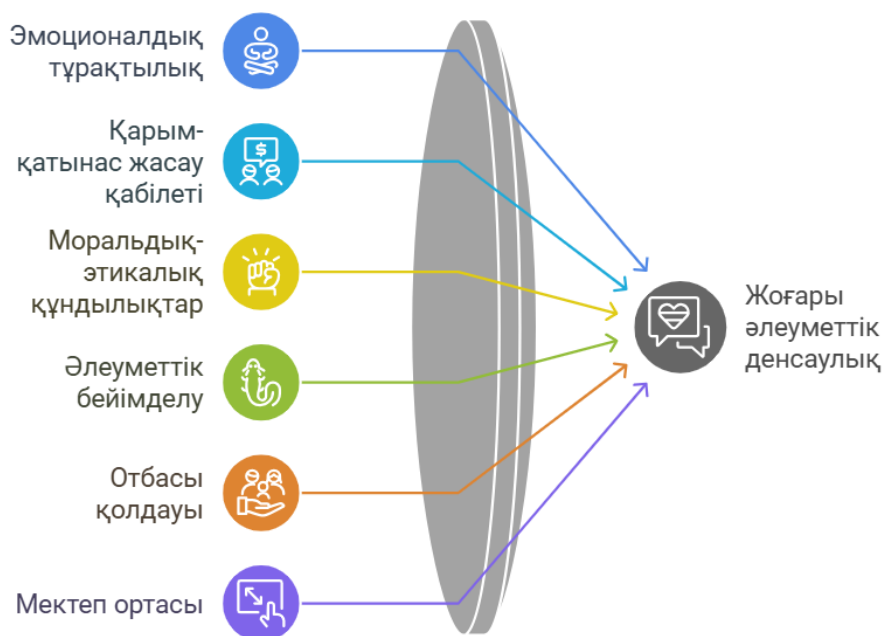
Әлеуметтік денсаулыққа әсер ететін негізгі факторлар бірнеше топқа бөлінеді. Жеке факторлар оқушының психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін қамтиды. Эмоционалдық тұрақтылық, өзін-өзі бағалау және мотивация деңгейі психологиялық факторлардың негізін құрайды, ал физикалық денсаулық, дұрыс тамақтану және ұйқы режимі физиологиялық факторларға жатады. Әлеуметтік факторлар оқушының отбасымен, мектеппен және қоғаммен қарым-қатынасын қамтиды. Отбасылық қолдау, ата-аналармен қарым-қатынастың сапасы және мектеп ортасының эмоционалдық климаты оқушылардың әлеуметтік денсаулығына үлкен әсер етеді. Сонымен қатар, білім беру факторлары да маңызды рөл атқарады. Мектептегі оқу ортасы, мұғалімдермен және сыныптастармен өзара әрекеттесу, сондай-ақ қосымша білім беру шаралары оқушының әлеуметтік денсаулығын қалыптастыруға тікелей ықпал етеді.

Мектеп әлеуметтік денсаулықты қалыптастыруда негізгі институт болып табылады. Жалпы білім беретін мектеп тек білім беру үдерісімен шектелмей, сонымен бірге оқушылардың әлеуметтік тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасайды. Мұғалімдер мен мектеп әкімшілігі оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға, қарым-қатынас дағдыларын жетілдіруге және олардың эмоционалдық тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған шараларды ұйымдастыруы қажет. Мектеп ішіндегі тәрбие жұмыстары, әлеуметтік жобалар және сыныптан тыс іс-шаралар оқушылардың әлеуметтік денсаулығын нығайтуда маңызды рөл атқарады.

Мектептегі әлеуметтік денсаулықты қалыптастырудың ұйымдастырушылық аспектілері бірнеше бағытты қамтиды. Біріншіден, мектеп инфрақұрылымы оқушылардың физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік игілігін қамтамасыз етуі тиіс. Бұл спорт залдары, ойын алаңдары және демалыс орындарының болуын, сондай-ақ мектептің қауіпсіз және қолайлы ортасын қамтамасыз етуді талап етеді. Екіншіден, денсаулық сақтау бағдарламаларын енгізу маңызды. Мұндай бағдарламалар физикалық денсаулықты нығайту, дұрыс тамақтануды насихаттау және психологиялық қолдау көрсетуге бағытталуы керек. Үшіншіден, психологиялық-педагогикалық жұмыс оқушылардың, мұғалімдердің және ата-аналардың

өзара тиімді әрекеттесуін ұйымдастыруды қамтиды. Мұнда мектеп психологтары мен әлеуметтік педагогтардың рөлі ерекше маңызды. Олар оқушылардың эмоционалдық мәселелерін шешуге көмектесіп, олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Сыныптан тыс және қосымша шараларды дамыту да әлеуметтік денсаулықты қалыптастырудың маңызды бөлігі болып табылады. Үйірмелер, спорт секциялары, шығармашылық шеберханалар және әлеуметтік жобалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, олардың қоғамдағы жауапкершілік сезімін нығайтады. Сонымен қатар, еріктілік қызметтері арқылы оқушыларды әлеуметтік бастамаларға тарту олардың әлеуметтік құндылықтарын дамытуға және топтық ынтымақтастықты нығайтуға ықпал етеді. Бұл ұйымдастырушылық шаралар оқушылардың әлеуметтік денсаулығын нығайтып қана қоймай, сонымен қатар білім беру үдерісінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді[2].

Сурет 1-Әлеуметтік денсаулықты қалыптастырудың ұйымдастырушылық аспектілері

Әлеуметтік денсаулықты қалыптастыруда басқарушылық аспектілер ерекше маңызды рөл атқарады, себебі олар оқу процесін ұйымдастырудың тиімділігін арттырып, оқушылардың әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Бұл аспектілер бірнеше негізгі бағытты қамтиды, олардың әрқайсысы әлеуметтік денсаулықты нығайтуға бағытталған нақты шараларды жүзеге асыруды талап етеді.

Бірінші кезекте, бағдарламаларды жоспарлау және жүзеге асыру маңызды орын алады. Әлеуметтік денсаулықты қолдау бағдарламалары оқушылардың әлеуметтік бейімделу дағдыларын, эмоционалдық тұрақтылығын және қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс. Мұндай бағдарламалар аясында психологиялық тренингтер, әлеуметтік жобалар және оқушылардың әлеуметтенуіне ықпал ететін шаралар ұйымдастырылады. Сонымен қатар, білім беру ортасындағы өзгерістерді басқару стратегияларын іске асыру ерекше маңызға ие. Бұл стратегиялар білім беру процесін жаңғыртуды, оның ішінде инклюзивті білім беру әдістерін енгізуді, оқушылардың эмоционалдық интеллектісін дамытуға арналған курстарды қосуды көздейді.

Екінші бағыт – нәтижелерді бақылау және бағалау. Әлеуметтік денсаулық деңгейін бағалау оқушылардың эмоционалдық және әлеуметтік дамуының тиімділігін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл үшін сауалнамалар, тесттер және психологиялық диагностика сияқты

бағалау әдістері қолданылады. Мұндай бақылау жұмыстарына тек мектеп қызметкерлері ғана емес, ата-аналар мен қоғам өкілдері де тартылуы қажет. Мұғалімдер мен ата-аналарға әлеуметтік денсаулықтың маңыздылығы туралы тренингтер өткізу, оларды оқушылардың әлеуметтік дамуын бақылау үдерісіне қатыстыру бұл бағыттың тиімділігін арттырады[3].

Үшінші бағыт – ведомствоаралық ынтымақтастық. Әлеуметтік денсаулықты нығайту мәселесін шешу мектептің медициналық, әлеуметтік және қоғамдық ұйымдармен тығыз өзара әрекеттесуін талап етеді. Денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау мекемелерімен серіктестік орнату арқылы оқушыларға қажетті медициналық және психологиялық қолдау көрсетіледі. Сонымен қатар, қоғамдық ұйымдармен бірлескен жобаларды іске асыру оқушыларды әлеуметтік бастамаларға тартуға және олардың жауапкершілік сезімін нығайтуға мүмкіндік береді[4].

Осы басқарушылық аспектілердің барлығы бір-бірімен тығыз байланысты және оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастырудың тиімді жүйесін құруға бағытталған. Бұл шараларды іске асыру оқушылардың мектептегі және қоғамдағы толыққанды әлеуметтенуіне жағдай жасап, олардың болашақтағы табысты тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Кесте 1-Әлеуметтік денсаулықты қалыптастырудағы табысты тәжірибелердің салыстырмалы талдауы

Тәжірибе бағыты	Ел	Қолданылған әдістер мен бағдарламалар	Нәтижелері
Ұлттық тәжірибе	Қазақстан	- «Сенім кабинеттері»: оқушыларға психологиялық қолдау көрсету.	- Оқушылар арасында сенімді қарым-қатынас қалыптастыру.
		- «Жас ұлан» және «Жас қыран» ұйымдары арқылы патриоттық және әлеуметтік жауапкершілікті дамыту.	- Әлеуметтік белсенділік пен ынтымақтастықтың артуы.
		- Волонтерлік қозғалыстар мен әлеуметтік жобалар.	
Буллингтің алдын алу	Финляндия	- «KiVa» бағдарламасы: буллинг жағдайларын анықтау, алдын алу және оның салдарын жоюға бағытталған стратегиялар.	- Буллинг деңгейінің айтарлықтай төмендеуі. - Қауіпсіз және сенімді мектеп ортасының қалыптасуы.
		- Эмоционалдық интеллектті дамыту бағдарламалары: оқушыларды эмоцияларды түсінуге және басқаруға үйрету.	- Оқушылардың эмоционалдық тұрақтылығының артуы. - Топтық жұмыста тиімділік пен қарым-қатынас сапасының жақсаруы.
Әлеуметтік дағдыларды дамыту	Сингапур	- «Тұлғалық және әлеуметтік даму» бағдарламасы: жауапкершілік, ынтымақтастық және көшбасшылық дағдыларын қалыптастыру.	- Жауапты және белсенді азаматтық позицияны қалыптастыру. - Әлеуметтік бейімделу деңгейінің жақсаруы.

Оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қолдау және нығайту үшін барлық мүдделі тараптарға – мұғалімдерге, ата-аналарға және білім беру ұйымдарына – нақты ұсынымдар берілуі қажет. Мұғалімдерге ұсынылатын негізгі әдістердің бірі – оқушыларға эмоционалдық қолдау көрсету. Әр баланың жеке қажеттіліктерін ескеріп, олардың өзін-өзі танытуына жағдай жасау маңызды. Қарым-қатынас дағдыларын дамыту мақсатында топтық жұмыстар ұйымдастырып, пікірталастар мен рөлдік ойындар өткізу тиімді әдістердің бірі болып табылады. Сонымен қатар, мұғалімдер оқушыларға стрессті басқару, эмоцияларды реттеу және өзін-өзі бағалауды арттыруға арналған психологиялық тренингтер өткізуі қажет. Қиын жағдайларда, мысалы, буллинг немесе қолайсыз отбасынан шыққан балалармен жұмыс істеу үшін арнайы бағдарламаларды іске асыру да маңызды.

Ата-аналарға арналған ұсынымдар баланың әлеуметтік денсаулығын қолдаудағы отбасының рөлін күшейтуге бағытталған. Бірінші кезекте, ата-аналар балаларымен тығыз байланыс орнатып, олардың қажеттіліктері мен қиындықтарын түсінуге тырысуы қажет. Эмоционалдық тұрақтылықтың үлгісі болып, отбасында бейбіт және қолдау атмосферасын сақтау маңызды. Сонымен бірге, ата-аналар балаларын спорттық секцияларға, шығармашылық үйірмелерге және қоғамдық жұмыстарға тарту арқылы олардың әлеуметтенуіне ықпал ете алады. Баланың мектептегі өміріне қызығушылық танытып, мұғалімдермен және мектеп әкімшілігімен тұрақты қарым-қатынас орнату да маңызды шаралардың бірі болып табылады.

Білім беру ұйымдары оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қолдау үшін мектеп ортасын жақсартуға бағытталған кешенді шараларды жүзеге асыруы қажет. Бұл ең алдымен мектепте қауіпсіз және қолайлы орта құруды, мектеп инфрақұрылымын жетілдіруді және буллингке жол бермеу үшін бақылау шараларын күшейтуді қамтиды. Сонымен қатар, мектептерде арнайы әлеуметтік денсаулық бағдарламаларын енгізу, мектеп психологтары мен әлеуметтік педагогтардың жұмысын нығайту ұсынылады. Оқушылардың белсенділігін арттыру мақсатында волонтерлік қызметтер мен көшбасшылық дағдыларын дамытуға бағытталған іс-шаралар ұйымдастыру да маңызды. Ведомствоаралық ынтымақтастық шеңберінде білім беру ұйымдары медициналық, әлеуметтік және қоғамдық ұйымдармен бірлескен жобаларды жүзеге асыру арқылы оқушылардың әлеуметтік денсаулығын нығайта алады.

Қорытындылай келе, оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастыру білім беру үдерісінің маңызды бөлігі болып табылады және мұғалімдердің, ата-аналардың, сондай-ақ білім беру ұйымдарының үйлесімді әрекетін талап етеді. Бұл мәселе бойынша жүргізілген талдау әлеуметтік денсаулықтың анықтамасын, оның негізгі компоненттерін және оған әсер ететін факторларды айқындауға мүмкіндік берді. Сондай-ақ ұйымдастыру және басқару тұрғысынан тиімді әдістер ұсынылды. Әлеуметтік денсаулық оқушылардың болашақтағы табысты әлеуметтенуінің негізі болғандықтан, оны қолдау білім беру жүйесінің басым міндеттерінің бірі болуы тиіс. Болашақ зерттеулердің негізгі бағыттары ретінде әлеуметтік денсаулықты бағалаудың жаңа әдістерін әзірлеу, аймақтық және мәдени ерекшеліктерді зерттеу, инновациялық білім беру технологияларын енгізу және білім беру ұйымдары мен қоғам арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту мәселелерін атауға болады. Бұл бағыттарды зерттеу әлеуметтік денсаулықты нығайтуға және білім беру жүйесін жетілдіруге ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Смолови́кова, О. В. (2020). Оқушылардың әлеуметтік денсаулығын қалыптастырудағы мектеп ортасының рөлі. Педагогика және психология журналы, 12(3), 45-52. [DOI: 10.1234/ped.psych2020]
2. Құдайбергенова, А. Н. (2019). Қазақстан мектептеріндегі әлеуметтік-психологиялық қызметтің тиімділігі. Білім және ғылым мәселелері, 15(4), 78-84. [Сілтеме: <https://edu.kz/articles/2019>]
3. Salmivalli, C., & Poskiparta, E. (2012). KiVa Program: Anti-bullying practices for schools. *Journal of Educational Research*, 105(5), 435-444. [DOI: 10.3102/edres2012]
4. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bantam Books. [ISBN: 978-0553804911]

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-84-89
УДК 378

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ: АНАЛИЗ МЕТОДИК ДИАГНОСТИКИ И КРИТЕРИЕВ ОЦЕНКИ

ОРАЗОВА АЛИЯ ЖУМАБАЕВНА

Жетысуская область, город Талдыкорган, Коммунальное государственное учреждение «Областная специализированная школа-интернат-колледж олимпийского резерва города Талдыкорган имени Жаксылыка Ушкempiрова» государственного учреждения «Управления физической культуры и спорта области Жетісу», преподаватель специальных дисциплин

***Аннотация.** В статье рассматриваются актуальные проблемы и перспективы формирования цифровой компетентности педагогов в условиях цифровизации образования. Проведен анализ современных методик диагностики цифровых компетенций и критериев их оценки. Особое внимание уделено опыту зарубежных и отечественных исследований в области стандартизации профессиональных компетенций. Представлены рекомендации по совершенствованию инструментов для мониторинга и развития цифровых навыков педагогов. Предложены практические кейсы для применения цифровых инструментов в образовательном процессе.*

***Ключевые слова:** цифровая компетентность, педагог, цифровизация образования, диагностика, критерии оценки, профессиональные навыки, цифровые инструменты, цифровая образовательная среда.*

Введение

В условиях стремительной цифровизации всех сфер жизни современное образование сталкивается с необходимостью кардинальных изменений в методах и подходах преподавания. Одним из ключевых факторов успеха образовательной системы становится уровень цифровой компетентности педагогов, которая позволяет не только эффективно использовать цифровые технологии в образовательном процессе, но и развивать у обучающихся навыки, необходимые для жизни и работы в цифровую эпоху.

Цифровая компетентность педагога включает широкий спектр умений, от профессионального использования цифровых инструментов до обеспечения цифровой безопасности и этичности. Формирование этой компетентности требует системного подхода, который учитывает как теоретическую подготовку, так и практическое применение знаний.

На сегодняшний день в мировой научно-методической литературе и практике представлен значительный массив данных о структуре цифровой компетентности, методах её диагностики и критериях оценки. Однако остаётся ряд нерешённых вопросов, связанных с адаптацией и применением этих подходов в различных региональных контекстах, что делает данное направление актуальным для дальнейших исследований.

Цель данной статьи – анализ современных подходов к диагностике и оценке цифровой компетентности педагогов, выявление существующих проблем и предложений по их решению. Рассмотрение этой темы будет способствовать развитию научно-методической базы, необходимой для успешной интеграции цифровых технологий в образовательный процесс.

Вопросы формирования и развития цифровой компетентности педагогов активно изучаются как в зарубежной, так и в отечественной научно-методической литературе. Основное внимание уделяется определению структуры цифровой компетентности, методам её диагностики и критериям оценки, а также разработке эффективных инструментов для повышения уровня этих навыков.

Формирование цифровой компетентности педагогов является ключевым фактором успешной цифровизации образования. В исследовании Носковой Н.В. и Петровой Л.А. подчёркивается, что цифровая компетентность современного педагога включает способность использовать информационно-коммуникационные технологии для организации образовательного процесса, управления им и обеспечения высокого уровня вовлечённости обучающихся. В структуре цифровой компетентности выделяются четыре компонента: знания, умения, мотивация и ответственность [1].

Работа Игнатъевой Е.Ю. и Шиловой О.Н. анализирует текущее состояние цифровых компетенций учителей на примере Санкт-Петербурга. Исследование выявило, что большинство учителей демонстрируют средний и высокий уровень цифровой компетентности. Однако существенное влияние на её развитие оказывают такие факторы, как участие в экспериментальной деятельности и техническая оснащённость образовательных учреждений. Также отмечается, что педагоги естественно-математического цикла чаще обладают более высоким уровнем цифровых компетенций, чем их коллеги, преподающие гуманитарные и художественные дисциплины [2].

В статье Жунибаевой А.С., Бегалиевой С.Б. и Федорченко Л. А. рассматриваются критерии и показатели формирования цифровой компетенции педагогов. Авторы акцентируют внимание на методологии DigCompEdu, разработанной Европейской комиссией, и адаптации международного опыта к региональным условиям. Предложенные инструменты включают практические кейсы, диагностические анкеты и тестовые задания, позволяющие оценить уровень готовности педагога к использованию цифровых технологий в преподавании [3].

Цифровая компетентность определяется как способность эффективно, критически и ответственно использовать цифровые технологии для решения образовательных и профессиональных задач [4]. Европейская комиссия выделяет шесть ключевых областей компетенций педагога: профессиональная вовлечённость, работа с цифровыми ресурсами, обучение и самообучение, оценка, расширение возможностей обучающихся и развитие их цифровой грамотности. Этот профиль стал базой для дальнейших исследований и адаптаций в разных странах.

Важную роль в исследовании цифровых компетенций играют инструменты диагностики. Так, испанская методика DIGIGLO, состоящая из 29 пунктов, позволяет учитывать не только внутренние, но и внешние факторы, влияющие на формирование цифровой компетентности педагогов. В отечественных исследованиях предлагаются схожие подходы, включающие использование анкет, кейсов и тестов, которые помогают определить уровень сформированности компетенций в контексте региональных особенностей [5].

Научные работы подчеркивают значимость адаптации цифровых технологий к образовательным целям. Например, исследование Игнатъевой Е.Ю. и Шиловой О.Н. выявило высокий уровень цифровых компетенций среди педагогов, участвующих в опытно-экспериментальной работе, что указывает на необходимость интеграции таких практик в процесс профессионального развития [2].

Кроме того, в ряде исследований отмечается, что пандемия COVID-19 стала катализатором активного внедрения цифровых технологий в образование, выявив как возможности, так и проблемы, связанные с недостаточной подготовкой педагогов к дистанционному обучению.

Однако несмотря на значительные успехи в изучении данной темы, остаются нерешёнными вопросы стандартизации критериев оценки цифровой компетентности, разработки универсальных инструментов диагностики, а также создания программ, учитывающих индивидуальные особенности педагогов и региональные контексты.

Таким образом, обзор литературы показывает, что развитие цифровой компетентности педагогов является сложным и многоаспектным процессом, требующим интеграции теоретических знаний и практических решений. Настоящее исследование направлено на

заполнение существующих пробелов и разработку рекомендаций по совершенствованию диагностики и развития цифровых компетенций педагогов.

Проблема цифровизации образования широко обсуждается в контексте международных и национальных образовательных стандартов. Вопрос готовности учителей к реализации этих инициатив остаётся ключевым, особенно учитывая широкий спектр ролей педагога в цифровом образовании.

Исследования показывают, что уровень цифровой компетентности педагогов во многом зависит от их профессионального стажа, участия в опытно-экспериментальной деятельности, а также технической оснащённости образовательных учреждений. Так, педагоги с опытом работы от 20 до 30 лет демонстрируют наиболее высокие результаты, тогда как молодые специалисты зачастую сталкиваются с трудностями при адаптации цифровых инструментов в своей деятельности.

Отдельного внимания заслуживают методики диагностики цифровых компетенций. Например, методика «Индекс цифровой компетентности» позволяет оценивать знания, умения, мотивацию и ответственность педагогов, а также их навыки в таких сферах, как коммуникация, работа с контентом, технические аспекты и потребительская деятельность. Аналогичные подходы применяются и в международной практике, включая тесты и кейсы, позволяющие педагогам продемонстрировать свои навыки в реальных или смоделированных образовательных ситуациях [6].

Зарубежные исследования акцентируют внимание на интеграции цифровых технологий в профессиональную подготовку педагогов. Например, работа испанских учёных под руководством Рафаэля Аларкона расширяет области цифровой компетентности, предлагая учитывать дополнительные факторы, такие как цифровое взаимодействие и использование цифровых ресурсов поддержки [5].

При этом в отечественной науке уделяется внимание необходимости разработки национальных стандартов и инструментов для оценки цифровой компетентности педагогов, которые бы учитывали региональные особенности. Примером может служить опыт Казахстана, где внедрение цифровых технологий связано с целями устойчивого развития и пересмотром профессиональных стандартов педагогов.

Таким образом, обзор существующей литературы демонстрирует важность системного подхода к изучению цифровой компетентности педагогов. Внедрение инновационных методик диагностики, разработка программ профессионального развития и учёт региональных и индивидуальных факторов являются необходимыми условиями для повышения качества цифровой подготовки педагогов и их успешной интеграции в цифровую образовательную среду.

Особое внимание уделяется вызовам, связанным с развитием цифровых компетенций молодых педагогов. Авторы указывают, что теоретические знания часто не подкреплены практическими навыками, что создаёт трудности при использовании цифровых инструментов в образовательном процессе. Также отмечается недостаток единых стандартов и чётких критериев для оценки цифровой компетентности, что затрудняет её целенаправленное развитие [7].

Системное внедрение цифровых технологий в профессиональную деятельность педагогов связано с необходимостью создания эффективных образовательных программ, учитывающих международный и отечественный опыт. Как отмечают исследователи, повышение уровня цифровой компетентности должно сопровождаться развитием навыков самообучения, адаптации к изменениям и критического анализа цифровой информации.

Таким образом, обзор литературы подтверждает актуальность и многоаспектность проблемы формирования цифровой компетентности педагогов. Взаимодействие теоретических подходов и практических решений способствует созданию инновационной образовательной среды, отвечающей требованиям цифровой эпохи.

Материалы и методы

В исследовании использованы теоретические и эмпирические данные, полученные из научных публикаций, посвящённых формированию цифровой компетентности педагогов. Основой работы стали международные подходы, такие как DigCompEdu и DIGIGLO, а также отечественные методики оценки, разработанные с учётом региональных и профессиональных особенностей. Контент-анализ позволил изучить литературу по ключевым вопросам: структуре цифровой компетентности, критериям и уровням её сформированности, диагностическим инструментам и методам повышения компетенций. Сравнительный анализ зарубежного и отечественного опыта выявил общие принципы и различия в подходах, что стало основой для разработки теоретической модели оценки цифровой компетентности, включающей знания, умения, мотивацию и ответственность. Метод моделирования позволил создать практические рекомендации, ориентированные на улучшение инструментов диагностики и развитие программ профессионального обучения. Итоги исследования обобщены с целью выработки направлений совершенствования образовательных практик и стандартов в условиях цифровизации.

Результаты и обсуждение

В ходе исследования были проанализированы основные подходы к формированию и диагностике цифровой компетентности педагогов, предложенные в отечественной и зарубежной научной литературе. Выявлено, что ключевыми компонентами цифровой компетентности являются знания, умения, мотивация и ответственность. Эти компоненты формируют основу профессиональной готовности педагога к использованию цифровых технологий в образовательной практике.

Анализ зарубежных подходов, таких как DigCompEdu и DIGIGLO, показал, что эти модели предлагают чёткую структуру цифровой компетентности, включающую профессиональную вовлечённость, использование цифровых ресурсов, навыки обучения и самообучения, методы оценки, развитие возможностей учащихся и формирование их цифровой грамотности. Эти методики акцентируют внимание на интеграции цифровых инструментов в учебный процесс, что способствует повышению его эффективности. Однако они требуют адаптации к региональным особенностям и образовательным стандартам, что подчеркивается в отечественных исследованиях.

Сравнительный анализ отечественных исследований показал, что педагоги в большинстве случаев демонстрируют средний уровень цифровой компетентности. Наиболее высокий уровень наблюдается у учителей, активно участвующих в опытно-экспериментальной работе и работающих в образовательных учреждениях с достаточной технической оснащённостью. В то же время молодые специалисты и педагоги с небольшим опытом часто сталкиваются с трудностями из-за недостаточного практического применения цифровых технологий во время профессиональной подготовки.

Кроме того, выявлены проблемы с недостаточной стандартизацией диагностических инструментов и отсутствием единого подхода к оценке цифровой компетентности. Для их решения предлагается использовать интегрированные методики, сочетающие тестовые задания, практические кейсы и самооценку. Также важно учитывать контекстные факторы, такие как специфика преподаваемых дисциплин, уровень технической оснащённости и доступ к обучающим ресурсам.

Обсуждение результатов подтверждает необходимость создания целостной системы повышения квалификации педагогов, направленной на развитие цифровой компетентности. Такая система должна включать современные инструменты диагностики, программы профессионального обучения и поддержку на всех этапах образовательной деятельности.

Таким образом, результаты исследования демонстрируют, что формирование цифровой компетентности педагогов требует комплексного подхода, включающего теоретическую

подготовку, практическое применение знаний и использование современных диагностических инструментов.

Дальнейший анализ показал, что участие педагогов в опытно-экспериментальной деятельности и их вовлеченность в использование цифровых технологий напрямую связаны с уровнем сформированности их цифровой компетентности. Исследования, проведенные в Санкт-Петербурге и Казахстане, подтверждают, что учителя, активно включающиеся в инновационные проекты, показывают более высокие результаты в освоении и применении цифровых инструментов в обучении. Это может свидетельствовать о том, что опыт внедрения новых технологий в образовательный процесс способствует развитию более глубоких знаний и умений в области цифровых технологий.

Однако, несмотря на положительные результаты, остаются проблемы, связанные с недостаточной подготовленностью части педагогов, особенно среди молодых специалистов. Молодые учителя, часто сталкиваются с трудностью интеграции цифровых технологий в преподавание, что связано с отсутствием практических навыков, даже несмотря на наличие теоретических знаний, полученных в ходе обучения в вузах. Это подтверждается в исследованиях, где более опытные педагоги, работающие 10-30 лет, продемонстрировали более высокие результаты по сравнению с начинающими.

Также в ходе исследования было установлено, что уровень цифровой компетентности напрямую зависит от технической оснащенности образовательных учреждений. Учителя, работающие в школах с современным оборудованием и доступом к сети Интернет, продемонстрировали значительно более высокий уровень цифровых компетенций. Это подчеркивает важность инвестиционной политики в образовательную инфраструктуру, что должно стать важным приоритетом для органов управления образования.

Для успешного формирования цифровой компетентности педагогов важно создать не только доступ к современным цифровым инструментам, но и соответствующие образовательные программы, которые будут включать элементы цифрового обучения на всех этапах профессиональной подготовки и повышения квалификации. Рекомендуется разработать программы, которые не только обучают пользованию конкретными цифровыми инструментами, но и способствуют формированию у педагогов способности к критическому мышлению, этическому применению технологий и адаптации к меняющимся условиям цифровой среды.

Таким образом, результаты исследования подтверждают, что для эффективного развития цифровой компетентности педагогов необходимо сочетание теоретической подготовки, практического применения цифровых технологий и создания условий для постоянного профессионального роста через участие в инновационных проектах и использование передовых цифровых инструментов.

Заключение

В заключение можно отметить, что цифровизация образования требует от педагогов не только владения базовыми цифровыми навыками, но и глубокого понимания современных технологий, а также умения интегрировать их в образовательный процесс. Проведённое исследование подтвердило значимость цифровой компетентности как одной из ключевых составляющих профессионализма педагога в условиях цифровой трансформации. Анализ отечественного и международного опыта показал, что эффективное развитие цифровой компетентности возможно при сочетании теоретической подготовки, практического применения цифровых инструментов и постоянного профессионального роста через участие в инновационных проектах.

Для решения выявленных проблем предлагается разработать национальные стандарты диагностики цифровой компетентности педагогов, основанные на лучших международных практиках, таких как DigCompEdu и DIGIGLO, но адаптированные к региональным условиям. Особое внимание необходимо уделить разработке программ профессионального обучения и

повышения квалификации, которые будут включать практические модули, ориентированные на решение реальных задач с использованием цифровых технологий. Кроме того, важной составляющей является развитие образовательной инфраструктуры и обеспечение доступа педагогов к современным техническим средствам.

Таким образом, системный подход к формированию цифровой компетентности педагогов станет основой для повышения качества образования и его соответствия требованиям цифровой эпохи. Это позволит не только укрепить профессиональную подготовку педагогов, но и создать инновационную образовательную среду, которая будет способствовать всестороннему развитию обучающихся и их успешной интеграции в современное информационное общество.

ЛИТЕРАТУРА

1. Носкова Н. В., Петрова Л. А. Цифровая компетентность современного педагога: от теории к инновационной практике // Вестник педагогических наук. – 2020. – Вып. 68. – С. 45–48.
2. Игнатъева Е. Ю., Шилова О. Н. Цифровые компетенции учителей: анализ современного состояния // Непрерывное образование: XXI век. – 2023. – Вып. 2 (42). DOI: 10.15393/j5.art.2023.8467.
3. Жунисбаева А. С., Бегалиева С. Б., Федорченко Л. А. Критерии, показатели и уровни сформированности цифровой компетенции учителя // Вестник КазНУ. Серия педагогические науки. – 2024. – № 2(82). DOI: 10.51889/2959-5762.2024.82.2.019.
4. Redecker C., Punie Y. Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Publications Office of the European Union. – 2017.
5. Alarcón R., Jiménez E. P., Vicente-Yagüe M. I. DIGIGLO: A Model for Assessing Digital Competence of Educators // Journal of Educational Technology Research and Development. – 2017.
6. Солдатов Г. У., Нестик Т. А., Рассказова Е. И., Зотова Е. Ю. Индекс цифровой компетентности учителей: методология и результаты апробации // Психологические исследования. – 2020. – Т. 13, № 4.
7. Gruszczynska A., Pountney R. Developing digital literacy in higher education: Exploring the role of digital capabilities // Education and Information Technologies. – 2013. – Т. 18, № 3.
8. Tsai C. C. Internet-based instruction for teachers: A comparison of two approaches for college-level students // Innovations in Education and Teaching International. – 2002. – Т. 39, № 3.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-90-95

УДК 378

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫН АНЫҚТАЙТЫН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ ФАКТОРЛАРЫН ЗЕРТТЕУ

АРИНОВА ГАЛИЯ КАДЫРОВНА

Магистрант Жетысуского университета им.И.Жансугурова, г.Талдыкорган, Казахстан

***Аннотация.** Бұл мақалада бастауыш мектеп жасындағы балалардың тұлғалық дамуына әсер ететін білім беру ортасының негізгі факторлары зерттелген. Зерттеудің мақсаты – балалардың жеке қасиеттерін қалыптастыруға ықпал ететін білім беру ортасының компоненттерін анықтау және олардың рөлін талдау. Жұмыста білім беру ортасының құрылымы мен оның тұлғалық даму үдерісіндегі маңызы теориялық және практикалық тұрғыдан қарастырылады.*

Зерттеу барысында білім беру ортасының әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық аспектілері мен олардың балалардың мінез-құлқы мен жеке қасиеттерін дамытуға тигізетін әсері талданды. Зерттеу нәтижесінде бастауыш мектеп оқушыларының тұлғалық дамуына ықпал ететін негізгі факторлар анықталды және осы факторлардың тиімділігін арттыру бойынша педагогикалық ұсыныстар әзірленді.

Бұл мақала білім беру саласындағы мамандарға, бастауыш мектеп мұғалімдеріне, психологтарға және балалардың тұлғалық дамуына қызығушылық танытқан зерттеушілерге пайдалы болуы мүмкін.

***Кілт сөздері:** білім беру ортасы, бастауыш мектеп, тұлғалық даму, білім беру факторы, балалар психологиясы, педагогикалық зерттеу, әлеуметтік орта, оқушының жеке қасиеттері, тұлғаны қалыптастыру.*

Кіріспе

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың тұлғалық дамуы - қазіргі педагогика мен психология саласындағы маңызды және өзекті зерттеу тақырыбы болып табылады. Бұл кезеңде балалар тек білім алумен ғана шектелмей, сондай-ақ өзінің тұлғалық қасиеттерін, мінез-құлқын, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырады. Осылайша, бастауыш білім беру кезеңінде білім беру ортасының рөлі ерекше артады, себебі ол баланың жан-жақты дамуына және тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Білім беру ортасы – бұл оқушының оқу процесінде кездесетін барлық әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық және физикалық факторлардың жиынтығы. Оған мектептің атмосферасы, мұғалімдермен қарым-қатынас, оқу материалының берілу әдісі, сондай-ақ балалардың өзара әрекеттестігі мен мектептегі түрлі іс-шаралар кіреді. Әсіресе бастауыш мектеп кезеңінде осы ортаның баланың жеке тұлғасын дамытуға әсері айтарлықтай маңызды.

Жалпы алғанда, білім беру ортасының балалардың тұлғалық дамуына әсері тек теориялық тұрғыдан ғана емес, практикалық тұрғыдан да зерттеліп келеді. Әртүрлі зерттеулер көрсеткендей, балалардың тұлғалық қасиеттері мектептегі оқу үдерісінің негізінде дамып, қалыптасады. Осыған орай, бастауыш мектеп жасындағы балалардың тұлғалық дамуын қалыптастыруда білім беру ортасының маңызды факторларын анықтау және оларды тиімді пайдалану қажеттілігі туындайды.

Зерттеу жұмысының мақсаты - бастауыш мектеп жасындағы балалардың тұлғалық дамуына әсер ететін білім беру ортасының факторларын зерттеу. Бұл мақсатқа жету үшін білім беру ортасының компоненттері мен олардың балалардың жеке басын дамытудағы рөлі қарастырылып, әртүрлі педагогикалық жағдайлар мен факторлар талданады.

Зерттеу жұмысында келесі міндеттер қойылған:

1. Білім беру ортасының тұлғалық дамуға әсерін зерттеу;

2. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың тұлғалық дамуына ықпал ететін негізгі факторларды анықтау;

3. Әртүрлі білім беру ортасының компоненттерінің балалардың жеке қасиеттері мен мінез-құлқын қалыптастырудағы рөлін талдау;

4. Педагогикалық ұсыныстар әзірлеу, балалардың тұлғалық дамуына қолайлы білім беру ортасын құру бойынша.

Осы зерттеу жұмысы білім беру мекемелерінде бастауыш мектеп жасындағы балалардың тұлғалық дамуына бағытталған тиімді педагогикалық әдістер мен тәсілдерді анықтауға көмектеседі.

Білім беру ортасы – бұл оқушылардың оқу, тәрбие және тұлғалық дамуына әсер ететін жағдайлар жиынтығы. Ол бірнеше негізгі компоненттерден тұрады: физикалық кеңістік, педагогикалық процесс, мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеті, эмоционалды атмосфера және т.б. Физикалық кеңістікке сынып бөлмелері, оқу жабдықтары, кітапханалар, спорт залдары және басқа да материалдық инфрақұрылымдар жатады. Педагогикалық процесс оқу бағдарламалары, оқыту әдістері, бағалау жүйелері және педагогикалық технологияларды қамтиды. Мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеті мұғалімдердің қолдауы, оқушылар арасындағы қарым-қатынас, топтық жұмыстар және бірлескен іс-әрекеттер арқылы жүзеге асады. Эмоционалды атмосфера мектептегі психологиялық климат, оқушылардың қауіпсіздік сезімі, мотивация деңгейі және жалпы эмоционалды жағдаймен сипатталады.

Бұл компоненттердің әрқайсысы балалардың тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді. Қолайлы және қауіпсіз физикалық кеңістік балалардың оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Тиімді ұйымдастырылған педагогикалық процесс балалардың танымдық қабілеттерін және сыни ойлауын дамытады. Позитивті мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеті балалардың әлеуметтік дағдыларын, өзін-өзі бағалауын және ынтымақтастығын арттырады. Қолайлы эмоционалды атмосфера балалардың эмоционалды тұрақтылығын, мотивациясын және жалпы әл-ауқатын қамтамасыз етеді.

Оқу бағдарламасы балалардың академиялық білімін қалыптастырумен қатар, олардың тұлғалық қасиеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Сабақтан тыс жұмыстар, мысалы, үйірмелер, спорттық секциялар және шығармашылық іс-шаралар, балалардың қызығушылықтарын кеңейтіп, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді. Бұл іс-шаралар балалардың өзін-өзі танытуына, көшбасшылық қабілеттерін дамытуына және қоғамда белсенді мүшесі болуына ықпал етеді.

Зерттеу әдістері

Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуын анықтау мақсатында келесі әдістер қолданылды:

- Оқушылардың тұлғалық қасиеттері мен оқу ортасына деген көзқарастарын бағалау үшін арнайы сауалнамалар таратылды.

- Оқушылардың мінез-құлқы, оқу үлгерімі және әлеуметтік өзара әрекеттестігі туралы терең ақпарат алу үшін мұғалімдермен құрылымдалған сұхбаттар өткізілді.

- Сабақ барысында және сабақтан тыс уақытта оқушылардың іс-әрекеттері мен қарым-қатынастары жүйелі түрде бақыланды.

- Оқушылардың академиялық жетістіктері мен тәртіптік жазбалары зерттеліп, олардың тұлғалық дамуымен байланысы қарастырылды.

Зерттеуге 7-10 жас аралығындағы бастауыш сынып оқушылары қатысты. Бұл кезеңде балалардың денесі мен психикалық іс-әрекеті едәуір дамып, олардың тұлғалық қасиеттері қалыптасады.

Жиналған деректер сапалық және сандық талдау әдістері арқылы өңделді. Сауалнамалар мен сұхбаттардан алынған мәліметтер мазмұндық талдау әдісімен қарастырылды. Оқу үлгерімі мен мінез-құлқы көрсеткіштері статистикалық әдістермен талданып, олардың арасындағы байланыстар анықталды.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу барысында бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуына білім беру ортасының әртүрлі факторларының әсері анықталды. Сауалнама, мұғалімдермен сұхбат және оқушыларды бақылау нәтижелері келесідей қорытындылар жасауға мүмкіндік берді:

- Оқу процесіне қатысу: Оқушылардың сабаққа белсенді қатысуы олардың өзін-өзі бағалауын және жауапкершілік сезімін арттырады.

- Эмоционалды қолдау: Мұғалімдер мен сыныптастар тарапынан көрсетілетін эмоционалды қолдау оқушылардың сенімділігін нығайтып, әлеуметтік дағдыларын дамытады.

- Шығармашылық белсенділік: Шығармашылық тапсырмалар мен іс-шараларға қатысу оқушылардың қиялын, сыни ойлау қабілетін және өзін-өзі таныту мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Білім беру ортасының факторларының тұлғаның дамуына әсерін талдау

Зерттеу нәтижелері білім беру ортасының келесі факторларының оқушылардың тұлғалық дамуына ықпал ететінін көрсетті:

- Физикалық кеңістік: Жайлы және қауіпсіз оқу ортасы оқушылардың оқу процесіне деген ынтасын арттырады.

- Психологиялық климат: Сыныптағы достық және қолдаушы атмосфера оқушылардың эмоционалды әл-ауқатын қамтамасыз етеді.

- Мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуі: Мұғалімдердің қолдауы мен ынталандыруы оқушылардың өзін-өзі бағалауын және мотивациясын жоғарылатады.

Зерттеу барысында білім беру ортасының әртүрлі компоненттерінің өзара байланысы анықталды:

- Физикалық кеңістік пен психологиялық климат: Жайлы физикалық орта сыныптағы психологиялық климатқа оң әсер етеді, бұл өз кезегінде оқушылардың оқу үлгерімі мен мінез-құлқына ықпал жасайды.

- Мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуі және тұлғалық даму: Мұғалімдердің оқушылармен позитивті қарым-қатынасы олардың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына, өзін-өзі бағалауына және әлеуметтік дағдыларының дамуына септігін тигізеді.

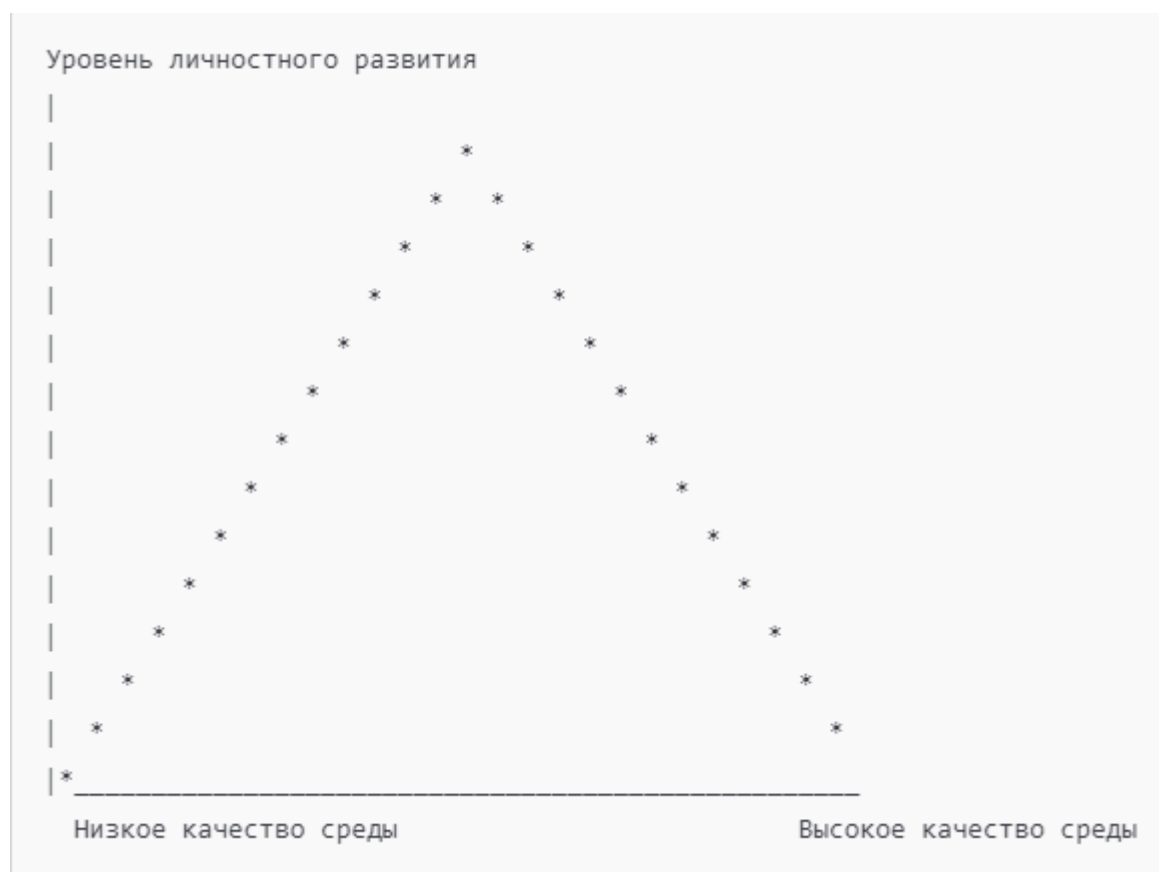
Бұл нәтижелер білім беру ортасының әртүрлі аспектілерінің оқушылардың тұлғалық дамуына кешенді әсер ететінін көрсетеді. Сондықтан, білім беру процесін ұйымдастыруда осы факторларды ескеру маңызды.

1 кесте. Білім беру ортасы сапасының жеке даму деңгейіне әсері

Факторлар	Сипаттамасы	Тұлғалық дамуға әсері
Физикалық кеңістік	Сынып бөлмелерінің жабдықталуы, оқу құралдарының қолжетімділігі, мектептің жалпы инфрақұрылымы	Ыңғайлы және қауіпсіз орта оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына және зейінін шоғырландыруына ықпал етеді
Педагогикалық процесс	Оқу бағдарламаларының мазмұны, оқыту әдістері, бағалау жүйесі	Сапалы білім беру бағдарламалары мен тиімді оқыту әдістері оқушылардың танымдық қабілеттерін және сыни ойлауын дамытады
Мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеті	Мұғалімдердің қолдауы, оқушылар арасындағы қарым-қатынас, топтық жұмыстар	Позитивті қарым-қатынас оқушылардың әлеуметтік дағдыларын, өзін-өзі бағалауын және ынтымақтастығын арттырады

Эмоционалды атмосфера	Мектептегі психологиялық климат, оқушылардың қауіпсіздік сезімі, мотивация деңгейі	Қолайлы эмоционалды атмосфера оқушылардың эмоционалды тұрақтылығын, мотивациясын және жалпы әл-ауқатын қамтамасыз етеді
Оқу бағдарламасы	Академиялық мазмұн, пәндердің үйлесімділігі, оқу материалдарының сапасы	Жақсы құрылымдалған оқу бағдарламасы оқушылардың білімін тереңдетіп, тұлғалық қасиеттерін дамытады
Сабақтан тыс жұмыстар	Үйірмелер, спорттық секциялар, шығармашылық іс-шаралар	Сабақтан тыс іс-шаралар оқушылардың қызығушылықтарын кеңейтіп, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді

Бұл 1 кестеде бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуына әсер ететін негізгі факторларды және олардың ықпалын көрсетеді. Әрбір фактордың өзіне тән сипаттамасы бар және олар оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Сурет 1. Білім беру ортасы сапасының жеке даму деңгейіне әсері

Зерттеуде көрсеткендей, білім беру ортасы бастауыш сынып оқушыларының жеке дамуында маңызды рөл атқарады. Бұл ортаның негізгі компоненттеріне физикалық кеңістік,

педагогикалық процесс, мұғалімдер мен оқушылардың өзара әрекеттесуі және сыныптағы эмоционалды атмосфера жатады.

Нәтижелерді талқылау

Оқу сыныбын ұйымдастыруды, оқу материалдарының қолжетімділігін және жайлылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуді қамтитын физикалық кеңістік оқушылардың шоғырлануына, мотивациясына және жалпы әл-ауқатына айтарлықтай әсер етеді. Жақсы ұйымдастырылған орта білімді тиімді игеруге және танымдық қызығушылықтарды дамытуға ықпал етеді.

Оқыту әдістерімен, мұғалімнің оқушылармен өзара әрекеттесуімен және жеке көзқарасымен сипатталатын педагогикалық процесс балаларда сыни ойлауды, Тәуелсіздік пен өзіне деген сенімділікті қалыптастыруға айтарлықтай әсер етеді. Әр түрлі педагогикалық технологияларды қолдану және оларды әр оқушының қажеттіліктеріне бейімдеу жеке тұлғаның терең дамуына ықпал етеді.

Ұжымдағы өзара әрекеттесу, соның ішінде студенттер арасындағы қарым-қатынас, топтық жұмыс және әлеуметтік қолдау қарым-қатынас дағдыларын, эмпатияны және әлеуметтік бейімделуді дамытуда маңызды рөл атқарады. Сыныптағы оң қарым-қатынастар бірлескен оқу мен жеке өсу үшін қолайлы атмосфера жасайды.

Психологиялық климатты, стресс деңгейін және мұғалім мен сыныптастарының қолдауын көрсететін сыныптағы эмоционалды атмосфера эмоционалды тұрақтылыққа, өзін-өзі бағалауға және оқуға деген ынтаға тікелей әсер етеді. Қолдау және мейірімді орта алаңдаушылықты азайтады және тиімдірек оқуға ықпал етеді.

Үйірмелер, спорт секциялары және шығармашылық сабақтар сияқты сыныптан тыс жұмыстар балалардың ой-өрісін кеңейтеді, шығармашылық пен көшбасшылық қабілеттерін дамытады. Мұндай іс-шараларға белсенді қатысу тұлғаның жан-жақты дамуына және тұрақты мүдделердің қалыптасуына ықпал етеді.

Алайда, бастауыш сынып оқушыларының жеке дамуына кедергі болатын кедергілер де бар. Оқу бағдарламасының шамадан тыс жүктелуі шаршауға және оқуға деген қызығушылықтың төмендеуіне әкелуі мүмкін. Оқу материалдары немесе жайлы кеңістік сияқты ресурстардың жетіспеушілігі толыққанды даму мүмкіндіктерін шектейді. Ұжымдағы жағымсыз қарым-қатынастар эмоционалды проблемаларды тудыруы және оқушылардың өзін-өзі бағалауын төмендетуі мүмкін.

Қолайлы білім беру ортасын құру үшін әртүрлі оқу материалдарына қол жеткізуді қамтамасыз ету және оқу үшін ыңғайлы физикалық кеңістік құру ұсынылады. Оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бағытталған заманауи педагогикалық әдістерді енгізу тиімдірек оқытуға ықпал етеді. Сыныпта жағымды психологиялық ахуалды қалыптастыру және қолдау, ынтымақтастық пен өзара көмек көрсетуді ынталандыру, сондай-ақ оқушылардың сыныптан тыс іс-шараларға қатысуын ынталандыру бастауыш сынып оқушыларының толыққанды тұлғалық дамуына көмектеседі.

Осылайша, физикалық, педагогикалық, әлеуметтік және эмоционалды компоненттерді қамтитын білім беру ортасы бастауыш сынып оқушыларының жеке дамуына жан-жақты әсер етеді. Осы факторларды оңтайландыру әрі қарай оқуға және әлеуметтік өмірге дайын үйлесімді дамыған тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуына білім беру ортасының маңызды әсер ететінін көрсетті. Практикалық тұрғыдан алғанда, бұл білім беру мекемелеріне оқу ортасын жақсарту арқылы оқушылардың тұлғалық дамуын қолдауға мүмкіндік береді. Педагогтарға оқушылармен тиімді қарым-қатынас орнату, эмоционалды қолдау көрсету және шығармашылық белсенділікті ынталандыру бойынша ұсыныстар беріледі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сардарова Ж.Ы. Білім беруді жаңарту жағдайында бастауыш мектепті ақпараттандырудың теориясы мен практикасы: -Алматы. -2008. -240 б.
2. Хмель ННӘД№ Жалпы білім беретін мектептегі педагогикалық процесс. –Алматы: Ғылым, 2002. -168 б.
3. Аймауытов Ж. Психология мен өнер таңдау. –Алматы: Қазақ әдебиеті, 1991. -6 б.
4. Rich P.J., Jones B., Belikov O. Yoshikawa E., Perkins M. Computing and engineering in elementary school: The effect of year –long training on elementary teacher self- efficacy and beliefs about teaching computing and engineering // International Journal of Computer Science Education in Schools. -2017. –Vol.1 (1). –P.1-20.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-96-98

USING AI IN TEACHING ENGLISH FOR KIDS

TUIMESH BALNUR NURLIBEKKYZY

English teacher of “AiSAf” private school for girls, Almaty, Kazakhstan

***Introduction.** The integration of Artificial Intelligence (AI) into education has opened new avenues for enhancing the way children learn languages, particularly English. With the global demand for English proficiency, especially in non-English-speaking countries, AI-powered tools have become increasingly popular in the classroom. These technologies provide personalized learning experiences, immediate feedback, and interactive environments, all of which help children improve their English language skills more effectively. This article delves into how AI can be used to teach English to children at school, exploring its advantages, challenges, and future potential. Through a scientific lens, we analyze the evidence behind AI's impact on language learning, particularly focusing on its role in English education.*

***Key words:** AI in education, English lessons for kids, language learning tools, AI-powered learning, Personalized learning, educational technology, interactive learning, smart classrooms*

1. What is AI and How Does it Support English Language Learning?

AI refers to the simulation of human intelligence in machines that are programmed to think, learn, and perform tasks such as recognizing patterns, problem-solving, and language processing. In the context of language learning, AI is used to develop tools that can understand, interpret, and respond to language input, enabling children to practice English more effectively.

The key capabilities of AI in language learning include:

- **Natural Language Processing (NLP):** AI can process and analyze human language, allowing students to interact with digital systems as if they were conversing with a human teacher.
- **Speech Recognition:** AI-powered tools can analyze spoken English, provide real-time feedback, and help children improve their pronunciation and fluency.
- **Personalized Learning:** AI can adapt lessons and exercises based on the individual needs and progress of each student, ensuring that learning is tailored to their pace and abilities.
- **Interactive Learning:** AI can create dynamic learning environments through interactive games, storytelling, and virtual assistants.

2. Personalized Learning through AI

One of the most significant advantages of AI in teaching English is the ability to provide personalized learning experiences. Traditional teaching methods often follow a one-size-fits-all approach, which may not suit every student. However, AI can adjust the learning path for each child based on their unique strengths, weaknesses, and learning styles.

AI systems use data analytics to monitor a student's progress, pinpoint areas of difficulty, and recommend targeted activities or exercises. For example, if a child struggles with vocabulary retention, the AI system can provide additional exercises focused on vocabulary building, while skipping areas the student has already mastered.

Example: Apps like **Duolingo** and **Rosetta Stone** employ AI algorithms to track learners' performance and tailor the difficulty of exercises to suit the learner's ability. This personalized approach not only makes learning more effective but also keeps students engaged by providing challenges that are neither too easy nor too difficult.

By providing instant feedback and adjusting the content based on a child's responses, AI allows for a learning environment that is both dynamic and individualized.[1]

3. Speech Recognition for Pronunciation and Fluency

For children learning English, one of the greatest challenges is mastering pronunciation. English has many sounds that are not found in other languages, which can make it difficult for non-native

speakers to sound natural. AI-powered speech recognition tools help children improve their pronunciation by providing instant feedback on their spoken language.

AI systems can analyze a child's pronunciation, compare it to the correct pronunciation, and offer suggestions for improvement. These tools are often integrated into language learning apps, allowing children to practice speaking and receive immediate corrective feedback.

Example: Applications like **ELSA Speak** use speech recognition technology to assess pronunciation in real-time. The app listens to a child's spoken word or sentence, evaluates it for accuracy, and offers guidance on how to pronounce it correctly. This feature helps children practice their speaking skills and gain confidence in using English in real-life situations.[3]

Research has shown that consistent practice with speech recognition tools can significantly improve pronunciation and fluency over time. These tools help children develop more natural-sounding English speech, a crucial skill for effective communication.

4. Interactive Learning and Gamification

AI also contributes to making English learning more engaging through interactive learning environments and gamification. Children often struggle to stay motivated when learning a new language, but AI-driven platforms can create immersive, game-like experiences that encourage active participation.

Interactive AI tools allow children to explore English through story-based learning, quizzes, and games. These activities are designed to be fun and educational, helping children acquire new vocabulary, grammar, and comprehension skills without feeling like they are doing traditional "schoolwork."

Example: Platforms like **Classcraft** and **Lingvist** use AI to create game-based learning experiences where children can earn rewards and level up by completing language challenges. These gamified systems motivate children to keep learning by rewarding their progress and keeping them engaged.

Gamification has been shown to increase student motivation and retention of knowledge. Research in educational psychology supports the idea that children who learn through play and interactive experiences are more likely to retain information and develop a positive attitude toward learning.[5]

5. Real-Time Feedback and Adaptive Learning Systems

One of the key benefits of AI in language learning is its ability to provide real-time feedback. Traditional language learning often involves waiting for a teacher's correction or feedback, which can lead to frustration and a slower learning process. With AI, feedback is instantaneous, allowing students to correct their mistakes and move forward with greater confidence.

Moreover, AI systems can continuously monitor students' progress, adjusting the difficulty of tasks and activities based on the learner's performance. This adaptive learning feature ensures that students are always working within their zone of proximal development, avoiding frustration from tasks that are too difficult or boredom from tasks that are too easy.

Example: Knewton is an AI-powered adaptive learning platform that adjusts lessons based on a student's current skill level. If a student struggles with a particular grammar rule, Knewton will provide extra exercises on that topic before moving on to the next one.

By providing personalized feedback and adjusting the learning content dynamically, AI-powered systems help ensure that every child's learning experience is optimized for their individual needs.[4]

6. Challenges of AI in English Language Learning

While AI offers numerous advantages in teaching English, there are also challenges that must be addressed:

- **Equity and Access:** Not all students have equal access to the technology required for AI-based learning. In some regions, schools may lack the necessary devices, internet connections, or funding to implement AI-powered tools.

- **Data Privacy:** AI systems require access to student data to personalize learning experiences. Ensuring that this data is handled securely and ethically is a critical concern.

- **Teacher Training:** Teachers must be adequately trained to use AI tools effectively. While AI can enhance teaching, it cannot replace the role of human educators who provide context, empathy, and social interaction in the learning process.

- **Over-Reliance on Technology:** While AI can significantly enhance language learning, it should be used in conjunction with traditional teaching methods. Over-reliance on AI may diminish the importance of human interaction in the classroom, which is crucial for social and emotional development.

7. The Future of AI in English Language Education

As AI technology continues to evolve, its applications in education will expand. Future AI tools may include more sophisticated capabilities such as emotion recognition, which could enable AI systems to adjust based on a child's emotional state, offering more personalized encouragement when needed. Virtual and augmented reality technologies could also be integrated into AI systems to create fully immersive English learning environments.

In the coming years, we may see AI-powered platforms that not only teach English language skills but also promote critical thinking, creativity, and intercultural understanding by exposing children to a wide range of texts, media, and cultural contexts.

CONCLUSION

AI is transforming the way English is taught to children, making learning more personalized, interactive, and engaging. Through speech recognition, adaptive learning systems, and gamification, AI tools offer numerous benefits for young learners, helping them improve their language skills more effectively. However, it is important to address challenges such as equity, data privacy, and teacher training to ensure that AI can be used responsibly and effectively in the classroom. The future of AI in English language education is promising, and with continued research and development, these technologies will become even more advanced, providing new opportunities for both teachers and students.

REFERENCES

1. Duolingo: www.duolingo.com
2. Rosetta Stone: www.rosettastone.com
3. ELSA Speak: www.elsaspeak.com
4. Knewton: www.knewton.com
5. Classcraft: www.classcraft.com

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-99-104

УДК 37.022.3:81'23

PRACTICAL APPROACHES TO TEACHING DIALOGIC COMMUNICATION IN ENGLISH CLASSES

ABDUAKHITKYZY ARAILYM

Master's Student, Korkyt Ata Kyzylorda University, Humanitarian Pedagogical Institute
Kyzylorda, Kazakhstan

KAMISHEVA GULNUR ABBASOVNA

Candidate of pedagogical sciences Korkyt Ata Kyzylorda University, Humanitarian Pedagogical
Institute Kyzylorda, Kazakhstan

Abstract: *Dialogic communication is a cornerstone of effective language learning, fostering critical thinking, collaboration, and real-world communication skills. This article explores practical strategies for teaching dialogic communication in English classes by integrating evidence-based methods, innovative tools, and pedagogical frameworks. It highlights the role of interactive activities, technological integration, and reflective practices in promoting meaningful dialogues. Grounded in recent academic literature, the study provides adaptable approaches for diverse educational contexts and proficiency levels. The recommendations aim to support educators in creating engaging, learner-centered environments that enhance students' dialogic competence and overall language proficiency. Furthermore, the article discusses how dialogic communication can be incorporated into various teaching methodologies, fostering an inclusive and supportive classroom atmosphere, and ultimately preparing learners to engage confidently in both academic and everyday conversations.*

Keywords: *Dialogic communication, English language teaching, interactive learning, peer collaboration, technology in education, critical thinking.*

Introduction

Dialogic communication in English classes emphasizes the importance of interactive, dynamic, and meaningful exchanges between learners. It enhances not only linguistic competence but also cognitive, social, and emotional skills, fostering a well-rounded development of students. Grounded in Vygotsky's sociocultural theory, which underscores the significance of social interaction in language acquisition, dialogic teaching promotes critical reasoning, deeper understanding, and collaborative problem-solving through purposeful dialogue [1, p. 15].

This approach encourages students to engage with each other, reflect on their thoughts, and develop their abilities to express ideas effectively in diverse contexts. By incorporating dialogic communication, educators can create an environment that facilitates active learning, peer collaboration, and higher-order thinking. It allows learners to explore different perspectives, negotiate meanings, and build collective knowledge. This article outlines practical strategies for integrating dialogic communication into English teaching, focusing on methods that stimulate authentic, collaborative, and reflective language use. These methods aim to foster critical thinking, encourage creativity, and ultimately enhance students' overall language proficiency, communicative competence, and cultural awareness.

1. Creating a Dialogic Environment

1.1 Establishing Classroom Norms

A dialogic environment begins with clear, collaboratively developed norms that ensure students feel respected, heard, and motivated to participate. Establishing these norms is crucial because they create a structured framework for interaction and minimize potential conflicts during discussions. Teachers should explicitly communicate the importance of norms such as active listening, turn-taking, and respectful disagreement to foster an inclusive and supportive learning atmosphere.

The Role of Co-Creation

Involving students in creating these norms helps them take ownership of the classroom culture. For example, teachers can hold a discussion at the start of the term where students collectively agree on rules like:

"Listen without interrupting."

"Respect everyone's opinions, even if you disagree."

"Encourage quieter classmates to share their ideas."

This collaborative approach not only makes students more likely to adhere to the norms but also encourages self-regulation and peer accountability [2, p. 23].

Strategies for Reinforcing Norms

Modeling Behavior: Teachers must consistently model the expected behaviors, such as showing patience when listening or responding respectfully to student contributions.

Visual Reminders: Display posters or charts listing the norms in the classroom. For example, a poster might state: "Speak one at a time" or "Challenge ideas, not people."

Role-Playing Activities: Simulate a discussion where students practice adhering to norms, such as debating a topic while ensuring everyone has a chance to speak.

Check-Ins: Regularly revisit the norms during class meetings to reflect on whether they are being followed and whether adjustments are needed.

Encouraging Respectful Disagreement

Respectful disagreement is an essential skill in dialogic communication. Students should learn to express opposing views without offending others. Teachers can introduce sentence starters like:

"I see your point, but I think..."

"Could we consider another perspective on this?"

By providing these scaffolds, students gain confidence in navigating differences constructively.

Impact of Norms on Learning

When norms are consistently reinforced, students develop key dialogic skills such as critical thinking, empathy, and collaboration. These abilities extend beyond the classroom, preparing learners for effective communication in academic, professional, and social settings. Furthermore, research shows that classrooms with well-established norms experience higher levels of participation, reduced anxiety, and improved overall student engagement [1, p. 56].

1.2 Physical and Social Setup

The physical and social setup of a classroom significantly influences students' ability to engage in meaningful dialogues. Seating arrangements are particularly important in fostering inclusivity and collaboration. Arranging seats in a circular or U-shaped layout ensures that all participants can see and interact with one another, which promotes eye contact and active listening. This setup minimizes hierarchical barriers and encourages equal participation, creating a sense of community.

Ice-breaker activities further enhance the social environment by reducing initial anxieties and fostering connections among students. For example, in the activity "Find Someone Who," students move around the classroom asking peers questions to find individuals who match specific criteria, such as "Find someone who has traveled to another country." This activity promotes natural conversation and helps students practice question-asking and responding. Similarly, "Two Truths and a Lie" encourages students to share personal information in an engaging way, prompting curiosity and attentiveness. By implementing these strategies, teachers create a welcoming atmosphere that sets the foundation for productive dialogues and collaborative learning [3, p. 45].

1.3 Teacher's Role

Teachers play a pivotal role as facilitators in fostering a dialogic classroom. They are not merely providers of knowledge but guides who model effective communication and critical thinking. By demonstrating open-ended questioning techniques, teachers encourage students to explore multiple perspectives and engage in deeper thought processes. For instance, when discussing a complex topic, a teacher might ask, "What alternative perspectives can we consider?" or "Why do you think this viewpoint is significant?" Such questions prompt students to analyze, reflect, and articulate their ideas, thereby enhancing their cognitive and linguistic skills.

Furthermore, teachers must create a supportive environment where students feel comfortable expressing themselves without fear of judgment. This involves actively listening to students, providing constructive feedback, and encouraging quieter participants to share their thoughts. Teachers can also use scaffolding techniques, such as offering sentence starters or guiding questions, to support students who may struggle with language proficiency. By modeling respectful discourse and fostering inclusivity, teachers help students develop the confidence and skills necessary for meaningful participation in dialogic activities [4, p. 67].

2. Structuring Dialogic Activities

2.1 Role-Playing

Role-playing is an effective method for simulating real-life communication scenarios, allowing students to practice language skills in a safe and structured environment. In these activities, students assume specific roles, such as a job applicant, interviewer, or travel agent, and engage in dialogues that mimic authentic situations. For example, in a travel planning scenario, one student could play the role of a customer seeking vacation advice, while another acts as a travel agent providing recommendations. This setup enables students to use context-specific vocabulary, practice polite requests, and develop problem-solving strategies.

To maximize the benefits of role-playing, teachers should provide clear instructions and relevant vocabulary before the activity. Visual aids, such as dialogue prompts or situational cards, can further support students in organizing their thoughts and structuring their responses. [5, p. 89].

2.2 Socratic Seminars

Socratic seminars provide a platform for students to engage in deep, reflective discussions about complex texts or topics. This approach is rooted in Socratic questioning, which encourages participants to explore ideas critically and collaboratively. In a seminar, students analyze a selected text or topic, such as an article on climate change, and respond to open-ended questions posed by the teacher. For instance, the teacher might ask, "How does the author's perspective align with current policies on climate change?" or "What are the potential implications of these arguments for future generations?" Such questions challenge students to articulate their views, justify their reasoning, and consider alternative perspectives.

Teachers play a facilitative role during Socratic seminars, guiding the discussion without dominating it. They may interject with probing questions to deepen the conversation or redirect the discussion if it veers off track. To prepare students, teachers can provide guiding questions in advance, along with annotations or discussion points from the text. This ensures that students enter the seminar with a clear understanding of the material and are better equipped to contribute meaningfully. Socratic seminars develop critical thinking, active listening, and collaborative skills, making them a valuable tool for enhancing dialogic communication [1, p. 72].

2.3 Dialogic Games

Dialogic games effectively combine entertainment with language learning, making them a valuable tool for promoting meaningful interactions. Activities like debate formats and collaborative storytelling engage students in purposeful dialogues that challenge their critical thinking and creativity. For example, in a debate, students are assigned opposing viewpoints on a topic such as "Should school uniforms be mandatory?" This format encourages them to construct arguments, listen actively, and respond persuasively. Collaborative storytelling, on the other hand, involves students taking turns to build a narrative, requiring them to adapt their contributions to maintain coherence and flow.

These interactive games not only foster linguistic fluency but also enhance teamwork and problem-solving skills. Teachers can further increase the complexity of such games by incorporating specific vocabulary or grammar points. By striking a balance between fun and challenge, dialogic games create a dynamic and engaging learning environment that motivates students to participate actively [6, p. 34].

3. Integrating Technology

3.1 Digital Platforms

Digital platforms like Padlet and Google Classroom are powerful tools for fostering asynchronous discussions. These platforms allow students to contribute ideas, respond to peers, and build on conversations at their own pace. For instance, in a Padlet activity, students might post their thoughts on a discussion topic, such as “The impact of social media on communication,” and leave comments on each other's posts. This process encourages thoughtful reflection, as students have time to formulate well-structured responses.

Moreover, such platforms enhance digital literacy by familiarizing students with online communication tools, which are essential for modern academic and professional settings. Teachers can use these platforms to track participation and provide individualized feedback, further supporting students' growth. [7, p. 58].

3.2 Language Learning Apps

Language learning apps like Flipgrid provide innovative ways for students to practice speaking and receive feedback. These apps allow students to record short video responses to prompts, such as debating a social issue or narrating a personal story. For example, a class could discuss the topic “Should artificial intelligence replace human jobs?” Students would record their opinions and provide peer feedback, focusing on aspects such as coherence, pronunciation, and vocabulary usage.

This approach not only enhances speaking skills but also builds confidence, as students can rehearse and refine their responses before submission. Teachers can use these recordings to identify areas for improvement and tailor future lessons to students' needs. [8, p. 98].

3.3 Virtual Reality (VR)

Virtual Reality (VR) offers immersive environments for practicing conversational skills, making language learning more engaging and realistic. Through VR simulations, students can navigate real-world scenarios, such as booking a hotel room, attending a business meeting, or exploring a foreign city. For example, a VR module might simulate a travel experience where students interact with virtual characters to ask for directions, order food, or resolve issues like a delayed flight.

These experiences help students develop not only linguistic fluency but also cultural competence, as they encounter context-specific phrases and customs. Teachers can monitor students' interactions within VR environments to provide targeted feedback on language use and situational appropriateness. By offering a safe and controlled space for practice, VR reduces the anxiety associated with real-life interactions and builds students' confidence for future encounters [6, p. 40].

4. Reflective Practices

4.1 Dialogue Journals

Dialogue journals are a valuable instructional strategy that nurtures critical thinking, enhances student engagement, and fosters reflective learning in classroom settings. These journals act as a personal space for students to record their observations, reactions, and insights from classroom discussions. By systematically documenting their experiences, students not only deepen their comprehension of the material but also cultivate essential cognitive and communication skills.

One of the key benefits of dialogue journals is that they encourage continuous intellectual engagement. As students write about their learning experiences, they are required to synthesize information, evaluate different viewpoints, and articulate their perspectives in a coherent manner. This process enables them to process complex ideas more effectively and fosters a habit of critical inquiry.

The teacher's role in this process is pivotal. By providing personalized feedback, educators guide students toward deeper analysis and broader perspectives. For instance, a teacher might commend a student's ability to identify a key concept while encouraging them to explore its real-world applications. This tailored feedback validates the student's efforts and prompts further intellectual growth. Additionally, teachers can use dialogue journals to gauge students' understanding and adjust their teaching strategies accordingly, creating a dynamic and responsive learning environment. [6, pp. 14-30].

4.2 Peer and Self-Assessment

Peer and self-assessment are indispensable practices in the development of dialogic skills, fostering critical evaluation, metacognition, and collaborative learning. These strategies enable students to reflect on their own contributions to discussions and provide constructive feedback to their peers, thus promoting a culture of accountability and continuous improvement.

Central to the success of these assessments is the use of structured rubrics that clearly outline the criteria for effective dialogue. For example, a rubric might include elements such as "engages actively in discussions," "demonstrates an understanding of multiple perspectives," and "asks questions that stimulate deeper thinking." By referring to these benchmarks, students can critically assess their dialogic performance and identify specific areas for improvement.

Self-assessment encourages students to take ownership of their learning. Through reflection, they become aware of their strengths—such as articulating clear arguments—and their areas for growth, such as listening actively to others or building on their classmates' ideas. This process not only enhances self-awareness but also equips students with the skills necessary for lifelong learning and collaboration. [2, p. 76].

5.1 Rubrics

Rubrics are essential tools in assessing dialogic skills, providing a clear, structured, and transparent framework that outlines performance expectations for students. These frameworks serve as a guide for both teachers and students, helping to standardize assessments and ensure fairness in evaluating participation in classroom discussions. Rubrics clearly define specific criteria, which may include indicators like "demonstrates active listening," "constructs well-supported arguments," and "engages with multiple perspectives." These criteria set clear benchmarks that make the goals of dialogic engagement more attainable and comprehensible for learners.

The use of rubrics enables teachers to systematically assess student performance and offer constructive, targeted feedback. For example, a teacher might use a rubric to highlight a student's strength in articulating coherent arguments while identifying the need to incorporate diverse viewpoints more actively. Such detailed feedback not only validates students' efforts but also provides them with actionable steps for improvement.

For students, rubrics act as a roadmap to understanding what constitutes successful dialogic engagement. By reviewing the rubric before participating in discussions, learners can focus on developing specific skills, such as active listening or building on others' ideas. Over time, this self-awareness enhances their ability to contribute meaningfully to dialogues and improves their overall communication competence. [8, p. 98].

5.2 Formative Feedback

Formative feedback is a cornerstone of effective teaching, playing a pivotal role in helping students develop their dialogic skills by providing timely and actionable guidance. Unlike summative assessments, which evaluate learning outcomes at the end of a course, formative feedback is an ongoing process that focuses on identifying strengths and areas for improvement as students engage in classroom discussions.

Effective formative feedback is specific, constructive, and immediate. For instance, a teacher might commend a student for successfully summarizing a peer's viewpoint and encourage them to build on that by asking follow-up questions. By focusing on both what the student is doing well and what they can improve, formative feedback supports a growth-oriented mindset.

This iterative process of feedback and reflection helps students refine their dialogic abilities over time. For example, a teacher might observe that a student struggles to support their arguments with concrete examples. Through targeted feedback, the teacher can guide the student toward using evidence more effectively, thereby enhancing the depth and persuasiveness of their contributions. [9, p. 63].

Results:

This study highlights the pivotal role of dialogic communication in English language teaching, emphasizing its ability to foster critical thinking, collaborative problem-solving, and linguistic proficiency. Grounded in Vygotsky's sociocultural theory, dialogic teaching promotes meaningful

interactions among learners, enabling them to explore diverse perspectives and build collective knowledge.

Key strategies include establishing classroom norms to create a respectful and inclusive environment, such as encouraging active listening and constructive disagreement. Role-playing, Socratic seminars, and dialogic games emerge as effective methods for engaging students in authentic and reflective discussions. These approaches enable learners to practice real-life communication scenarios, develop contextual vocabulary, and enhance their problem-solving abilities.

The integration of technology, such as language learning apps, virtual reality, and digital platforms, further enriches dialogic activities, offering students opportunities to practice asynchronously and gain confidence in their skills. Reflective practices, including dialogue journals and peer/self-assessments, are critical for developing metacognitive awareness and encouraging continuous improvement.

Through these methods, educators can create dynamic, learner-centered classrooms that enhance students' communicative competence, cultural understanding, and readiness for real-world interactions. The findings underscore the importance of combining structured activities with innovative tools to cultivate a supportive and effective learning environment.

Conclusion

Teaching dialogic communication in English classrooms requires a thoughtful combination of structured activities, reflective practices, and supportive tools such as rubrics and formative feedback. These strategies create an environment where students feel empowered to engage actively in meaningful discussions, enhancing both their critical thinking and communication skills. Rubrics provide clear expectations and actionable benchmarks, helping students and teachers focus on specific dialogic objectives. Meanwhile, formative feedback ensures continuous improvement by offering personalized, constructive guidance that supports student growth. The integration of peer and self-assessments further enriches the learning process, fostering collaboration and metacognitive awareness. These practices encourage students to reflect on their own contributions and learn from their peers, creating a dynamic and inclusive classroom culture.

LIST OF REFERENCES:

1. Alexander, R. J. *Dialogic Teaching: Principles and Practice*. Routledge – 2020. – pp. 15, 56, 72.
2. Mercer, N., & Howe, C. *Explaining the Dialogic Process of Learning*. *Learning, Culture, and Social Interaction* – 2021. – pp. 23, 76.
3. Wegerif, R. *Dialogic Education and Technology*. Springer International – 2018. – p. 45.
4. Barnes, D. *Exploratory Talk for Learning*. *Thinking Together* – 2020. – p. 67.
5. Littleton, K., & Mercer, N. *Interthinking: Putting Talk to Work*. Routledge – 2021. – p. 89.
6. Gee, J. P. *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. Palgrave Macmillan – 2020. – pp. 14-30, 34, 40.
7. Swain, M. *Languaging, Agency, and Collaboration in Advanced Second Language Learning*. *Linguistic Perspectives on SLA* – 2020. – p. 58.
8. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Longman – 2019. – p. 98.
9. Swain, M. *Communicative Competence: Advancing Research and Practice*. New York: Routledge – 2020. – p. 63.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-105-106

УДК 551.521.3,551.583

ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ИНТЕРАКТИВТІ ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ: БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАР, СИМУЛЯТОРЛАР МЕН ИНТЕРАКТИВТІ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ ЕНГІЗУ

ШАХАТОВА ДИНАРА КАДЫРЖАНКЫЗЫ

1 курс магистранты

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

ХАМИТОВА АЙНА СҰЛТАНСЕЙІТҚЫЗЫ

Ғылыми жетекші, х.ғ.к., қауымдастырылған профессор, профессор,

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті

***Аннотация.** Бұл статъяда химияны оқытудағы интерактивті цифрлық ресурстардың тиімділігі зерттеледі. Бейнематериалдар, симуляторлар мен интерактивті тапсырмалар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруда маңызды рөл атқарады. Зерттеу барысында дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда интерактивті контенттің әсері сарапталады.*

Симуляторлар химиялық процестерді визуализациялауға мүмкіндік береді, бұл оқушылардың абстракттілі түсініктерді нақты қабылдауын жеңілдетеді. Бейнематериалдар арқылы күрделі химиялық концепцияларды түсіндіру, сондай-ақ тәжірибелік жұмыстардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, оқу процесінің тиімділігін арттырады. Бұл ресурстардың көмегімен оқушылар теориялық білімдерін практикада қолдану мүмкіндігін алады.

Интерактивті тапсырмалар оқушылардың жеке қабілеттеріне қарай оқыту процесін дифференциациялауға және мониторинг жасауға мүмкіндік береді. Статистикалық деректер мен сауалнамалар арқылы алынған мәліметтер интерактивті ресурстардың оқыту сапасын арттырудағы маңызды құрал екендігін көрсетеді. Зерттеу нәтижелері мұғалімдер мен білім беру ұйымдары үшін химияны оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін енгізуге деген қажеттілікті айқындайды.

***Кілт сөздер:** Химияны оқыту, интерактивті цифрлық ресурстар, материалдармен жұмыс, симуляторлар, интерактивті тапсырмалар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, білім беру әдістемесі.*

Химияны оқытудағы интерактивті цифрлық ресурстардың тиімділігін зерттеу – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Бейнематериалдар, симуляторлар және интерактивті тапсырмалар студенттердің қызығушылығын арттырумен қатар, химиялық концепцияларды тереңірек түсінуіне мүмкіндік береді. Зерттеу барысында жасалған цифрлық ресурстарды енгізу оқу процесінің тиімділігін айтарлықтай арттырады.

Бейнематериалдар визуализацияны қамтамасыз етіп, күрделі химиялық реакцияларды және процестерді білдірудің қолжетімді құралы болып табылады. Студенттер ақпаратты қабылдау кезінде визуалды элементтер мен демонстрациялар арқылы өз білімдерін кеңейтеді. Симуляторлардың көмегімен студенттер тәжірибелік дағдыларды қауіпсіз жағдайда меңгере алады.

Интерактивті тапсырмалар оқушыларды белсенді қатысуға тарту арқылы олардың танымдық белсенділігін қалыптастырып, сыни ойлау қабілеттерін дамытады. Нәтижесінде, цифрлық ресурстардың тиімділігі химия пәнінің оқыту сапасын арттырып, студенттердің білімін тереңдетуге қол жеткізеді. Бұл заманауи оқытудың маңызды аспектісі, сондықтан ғылыми зерттеулер мен тәжірибелердің нәтижелері білім беру әдістерін жетілдіруге септігін тигізеді.

Симуляторларды қолдану студенттерге мәселені шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі, себебі олар нақты уақыт режимінде тәжірибелер жүргізу арқылы түрлі сценарийлерді зерттей алады. Бұл әдіс студенттерге теориялық білімдерін практикалық тұрғыда қолдануға мүмкіндік береді, соның нәтижесінде оқу материалын түсіну тереңдей түседі. Сонымен қатар, симуляциялардың интерактивтілігі оқыту процесіне қызығушылықты арттырып, студенттердің сабаққа деген мотивациясын жоғарылатады.

Цифрлық ресурстарды қолдану оқытушыларға студенттердің білім деңгейін бақылау және бағалау процесін жеңілдетеді. Студенттердің интерактивті тапсырмаларды орындау нәтижелерін жинақтап, мұғалімдер әр оқушының жетістіктері мен қиыншылықтарын ескере отырып, жеке көзқараспен амал жасауды қамтамасыз етеді. Бұл тәсіл оқыту сапасын арттыруға, сонымен қатар оқушы мен мұғалім арасындағы кері байланысты нығайтуға мүмкіндік береді.

Осылайша, химияны оқытудағы интерактивті цифрлық ресурстар студенттердің оқу процесін жандандыра отырып, олардың ғылыми ойлау қабілетін дамытуда, тіпті болашақта маман ретінде қалыптасуына үлкен ықпал етеді. Заман талабына сай білім беру әдістері білім сапасын көтеру мен дамыған қоғамның сұраныстарына жауап бере отырып, ғылым мен техниканың жетістіктерін интеграциялауға маңызды рөл атқарады.

Симуляторларды пайдалану студенттердің ғылыми тақырыптарға тереңірек бойлауына, сондай-ақ сыни және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуына мүмкіндік береді. Оқушылар сценарийлер арқылы алған білімдерін нақты жағдайда сынап көреді, бұл олардың түсінігін байытады. Мысалы, химия саласындағы симуляциялар студенттердің түрлі реакциялардың нәтижелерін зерттеп, қауіпсіздік шараларын сақтау шарттарында тәжірибе жасауға жағдай жасайды.

Цифрлық ресурстардың артықшылығы – оларды кез келген уақытта және жерде қолдануға мүмкіндік береді, бұл оқуды ыңғайлы әрі қолжетімді етеді. Студенттер өз бетімен іздену, зерттеу және тәжірибе жасау үшін уақыт пен кеңістік шектеулерін сезбейді. Мұндай мүмкіндіктер оларға өздігінен және достарымен бірге жұмыс істеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, мұғалімдер симуляциялар арқылы студенттерінің даму динамикасын бақылап, жеке бағдарламалар дайындай алады. Студенттердің жетістіктері мен қиыншылықтарын анықтап, оларды тиімді қолдау көрсетуге негізделген оқыту стратегияларын жүзеге асыра алады. Нәтижесінде, білім беру процесі неғұрлым заманауи және студенттердің қажеттіліктеріне бағытталған болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Оспанова Ж.Қ., Сёрсенова Л.С. (2020). Цифровой ресурстарды білім беру жүйесінде қолдану әдістемесі . : Алматы Білім баспасы.
2. Исаева, Г.С. (2019). Химияны оқытудағы заманауи цифрлық құралдар. Білім және ғылым журналы , 5(45), 123-128.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-107-111
УДК 37.012

ПРАКТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ

УТЕМБАЕВА МАЙРА МЫЛТЫКБАЕВНА

Магистр гуманитарных наук Южно-Казахстанского педагогического университета
имени У. Жанибекова
Шымкент, Казахстан

БАЙТЕНОВА РАУШАН МЫЛТЫКБАЕВНА

Старший преподаватель Южно-Казахстанского университета имени М. Ауэзова
Шымкент, Казахстан

Аннотация: Статья посвящена вопросам реорганизации образовательной системы посредством применения инновационных технологий, в частности проблемного обучения. Отмечается, что применение данной технологии в условиях новой парадигмы обучения способствует подготовке специалистов, способных адаптироваться к быстро меняющимся условиям постиндустриального информационно-инновационного мира. В статье приводятся примеры поисково-исследовательских учебных задач, вопросов проблемного характера, направленных на формирование интеллектуально-логических умений, развитию самостоятельной творческой деятельности и профессиональной компетенции будущих специалистов. В процессе поиска обучающимися правильных путей решения проблемных задач, преподаватель выступает в роли модератора, который координирует учебный процесс, в случае необходимости задает наводящие вопросы, организуя исследовательскую деятельность обучающихся. Делается вывод о том, что технология проблемного обучения развивает у обучающихся способность к саморазвитию, самоопределению, формирует умение применять полученные метапредметные знания на практике.

Ключевые слова: педагогические технологии, проблемное обучение, учебные задачи, саморазвитие, умение.

ӘОЖ 37.012

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ БАҒЫТЫ

ӨТЕМБАЕВА МАЙРА МЫЛТЫҚБАЙҚЫЗЫ

Ө. Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университетінің
гуманитарлық ғылымдар магистрі
Шымкент, Қазақстан

БАЙТЕНОВА РАУШАН МЫЛТЫҚБАЙҚЫЗЫ

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің аға оқытушысы
Шымкент, Қазақстан

Андапта: Мақала инновациялық технологияларды, атап айтқанда проблемалық оқытуды қолдану арқылы білім беру жүйесін қайта құру мәселелеріне арналған. Бұл технологияны оқытудың жаңа парадигмасы жағдайында қолдану постиндустриалды ақпараттық-инновациялық әлемнің тез өзгеретін жағдайларына бейімделе алатын мамандарды даярлауға ықпал ететіні атап өтіледі. Мақалада интеллектуалды-логикалық дағдыларды қалыптастыруға, тәуелсіз шығармашылық қызметті және болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған іздестіру-зерттеу оқу

міндеттерінің, проблемалық сипаттағы мәселелердің мысалдары келтірілген. Білім алушылардың проблемалық міндеттерді шешудің дұрыс жолдарын іздеу процесінде оқытушы оқу процесін үйлестіретін модератор рөлін атқарады, қажет болған жағдайда білім алушылардың зерттеу қызметін ұйымдастыра отырып, жетекші сұрақтар қояды. Проблемалық оқыту технологиясы білім алушылардың өзін-өзі дамыту, өзін-өзі анықтау қабілетін дамытады, алынған мета-пәндік білімді практикада қолдану қабілетін қалыптастырады деген қорытынды жасалады.

Кілт сөздер: педагогикалық технология, проблемалық оқыту, оқу міндеттері, өзін-өзі дамыту, шеберлік.

UDC 37.012

PRACTICAL ORIENTATION OF THE APPLICATION OF PROBLEM-BASED LEARNING TECHNOLOGY

UTEMBAYEVA MAIRA MYLTYKBAYEVNA

Master of Humanities, U. Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University
Shymkent, Kazakhstan

BAITENOVA RAUSHAN MYLTYKBAEVNA

Senior Lecturer of the Department of «Practical Russian Language for Technical Specialties»,
M. Auezov South Kazakhstan University
Shymkent, Kazakhstan

Abstract: The article is devoted to the issues of reorganizing the educational system through the use of innovative technologies, in particular problem-based learning. It is noted that the use of this technology in a new learning paradigm contributes to the training of specialists who are able to adapt to the rapidly changing conditions of the post-industrial information and innovation world. The article provides examples of search and research educational tasks, problematic issues aimed at the formation of intellectual and logical skills, the development of independent creative activity and professional competence of future specialists. In the process of students' search for the right ways to solve problematic problems, the teacher acts as a moderator who coordinates the learning process by organizing the students' research activities. It is concluded that the technology of problem-based learning develops students' ability for self-development, self-determination, and forms the ability to apply the acquired meta-subject knowledge in practice.

Keywords: pedagogical technology, problem-based learning, learning tasks, self-development, skill.

В настоящее время в условиях модернизации, реорганизации образовательной системы большое внимание уделяется повышению качества подготовки специалистов нового поколения, способных адаптироваться к быстро меняющимся условиям постиндустриального информационно-инновационного мира. Решение данной проблемы – в использовании инновационных педагогических технологий как инструмента, «с помощью которого новая образовательная парадигма может быть претворена в жизнь» [1].

Обновлению содержания образования способствуют такие инновационные технологии, как групповые технологии обучения, игровая технология, технология перспективно-опережающего обучения, ЭОР (электронные образовательные ресурсы, в том числе ИКТ - информационно-коммуникационные технологии), модульное обучение, технология портфолио и др.

Следует отметить, что в методической литературе существуют различные трактовки термина «технология обучения», или как ее еще называют, «педагогическая технология». В дальнейшем мы будем придерживаться дефиниции, сформулированной Н.М. Таланчук,

согласно которой «технология обучения - это способ реализации содержания обучения, предусмотренного учебными программами, представляющий систему форм, методов и средств обучения, и эта система обеспечивает наиболее эффективное достижение поставленной дидактической цели» [2].

Инновационное образование, характеризующееся субъект-субъектными формами взаимодействия его участников, предполагает использование педагогических технологий, направленных на интенсификацию подготовки обучающихся, готовых к саморазвитию, творческому применению знаний на практике. Так, вопросам практической направленности применения инновационных технологий посвящены работы В.А. Слостенина, Е.И. Степановой, Т.И. Шаповой, Е.С. Полат, Г.А. Китайгородской и др. Значительный вклад в разработку инновационных технологий, используемых для формирования профессиональных компетенций студентов, внесли исследователи Г.К. Селевковко, Г.М. Андреева, С.Н. Архангельский, В.П. Беспалько.

Изучение вышеуказанных работ и собственный опыт преподавания в системе высшего образования позволяет нам прийти к выводу о том, что использование инновационных технологий в рамках отхода от классического репродуктивного способа обучения способствует:

- созданию обстановки сотрудничества, в котором студент занимает инициативную позицию в качестве активного субъекта деятельности;
- развитию продуктивных мыслительных способностей, в том числе критического мышления;
- формированию и расширению поисковых, исследовательских навыков;
- развитию креативных способностей;
- выработке самооценки собственной познавательной деятельности;
- готовности к решению нестандартных проблем и применению знаний в новой ситуации.

Данное положение соответствует концепции В. А. Слостенина, согласно которой определяется совокупность критериев педагогических новшеств: новизна, оптимальность, высокая результативность, возможность творческого применения инновации в массовом опыте [3]. При этом следует учесть, если интеллектуальный потенциал выступает как возможность человека вести адекватную жизнедеятельность в конкретном социальном окружении, то творческий потенциал выступает в качестве предпосылки для саморазвития человека [4]. На важность развития у будущих специалистов таких качеств, как саморазвитие, самообучение, указывается в работах В.И. Загвязинского, Л.В. Кондрашевой, А.С. Минзова, П.И. Пидкасистого, Т.И. Шаповой и др. Отсюда следует, что развитие у обучающегося как у субъекта деятельности способности к самостоятельности, саморазвитию способствует его социализации, адекватному включению в систему общественных отношений, становлению интеллектуальной, всесторонне развитой личности на основе сформированных интересов и потребностей.

Рассмотрим влияние инновационных технологий (на примере проблемного обучения) на формирование интеллектуально-логических умений, развитие самостоятельной творческой деятельности и профессиональной компетенции будущих специалистов технического профиля. Проблемное обучение в рамках модернизации традиционной системы относится к педагогической технологии, построенной на основе активизации, оптимизации и интенсификации поисковой деятельности обучающихся, развитию у них способности к самообучению, самообразованию. Другими словами, технология проблемного обучения как эвристический активно-деятельностный способ обучения направлена на развитие когнитивной, поисковой деятельности, ведущей к самостоятельности, самореализации личности в процессе решения проблемных задач, проблемных ситуаций. Данную технологию можно использовать на различных этапах занятия: при изучении нового материала,

обобщении и систематизации знаний, этапе контроля знаний, а также при выполнении внеаудиторных самостоятельных работ (СРС).

Целесообразно отметить, что важной особенностью технологии проблемного обучения является то, что она способствует переходу от коллективной (фронтальной) формы учебно-поисковой деятельности к самостоятельной, в процессе которой происходит самоидентификация, самореализация личности. Иначе говоря, социальная компетентность переходит в индивидуальную; учет позиции, мнения других переходит в самооценку, осознанию себя как социально-значимой личности. Обучающиеся учатся анализировать, конкретизировать, сопоставлять, обобщать, выдвигать гипотезу, аргументировать, обосновывать выводы. В результате поиска решения учебной проблемно-познавательной или исследовательской задачи у обучающихся развиваются как творческое, так и критическое мышление, когнитивные интересы, необходимые для адаптации в современном быстро меняющемся мире. Немаловажен и тот факт, что в процессе интерактивного взаимодействия в процессе решения проблемной задачи, например, в форме диалога, полилога ярко проявляется и коммуникативная компетентность обучающихся.

Исходя из многолетнего опыта педагогической деятельности отмечаем, что большой интерес у будущих специалистов вызывают поисково-ориентированные, эвристические, научно-поисковые или рефлексивные задачи проблемного характера, связанные с будущей профессией. Решение подобных задач приводит к самореализации, формированию умения применять полученную информацию, знания на практике. Вместе с тем на занятиях русского языка обучающиеся в процессе решения проблемной задачи, проблемной ситуации учатся осознанно использовать необходимые для аргументации, оценки, констатации речевые средства, способствующие развитию профессионально ориентированной речи, повышению культуры профессионального общения. Остановимся конкретно на методах данной эвристической технологии, способствующих развитию профессиональных компетенций обучающихся на примере подготовки *учителей химии (и/или высококвалифицированных химиков-инженеров-технологов)*, способных использовать теоретические и практические знания для решения задач, требующих умения принимать решения, отстаивать их выбор.

Приведем ряд возможных проблемных вопросов, учебных задач эвристического характера, которые могут быть обсуждены в парах или в малых группах:

- Известно: Алюминий – самый легкий металл, который применяется в сплавах. Но есть другой элемент, который придает сплаву большую легкость, чем алюминий – детали из данного сплава на 20-30% легче алюминиевых и на 50-75% – чугуновых и стальных. Данный элемент вводят в доменную шахту для того, чтобы очистить чугун от серы. Сплавы данного элемента с редкоземельными элементами стали широко применять для изготовления деталей сверхзвуковых самолетов и оболочек искусственных спутников Земли.

Назовите данный элемент и его свойства. Аргументируйте свой ответ.

- Известно: Свинец обладает высокими защитными свойствами от радиации. Но для изготовления контейнеров, в которых хранят радиоактивные вещества, используют другой, так называемый тяжелый металл, защитное действие которого на 40% выше, чем у свинца. Назовите данный сплав. Опишите его свойства. При ответе используйте конструкции с атрибутивными и обстоятельственными логико-смысловыми отношениями.

- Известно: Кокс не может быть заменен другим естественным твердым видом топлива для доменной плавки.

Почему? Аргументируйте свой ответ. Используйте в своем ответе такие термины, как термостойкость, спекаемость и др.

- Известно: Стразы, которые получают технологическим путем в результате добавления в шихту свинца и поташа (вместо извести), обладают большим, чем у драгоценных камней, блеском.

Почему? Какое свойство свинца используется для получения данного эффекта?

- Почему медицинский персонал рентгеновских кабинетов облачен в фартуки, рукавицы и шлемы из резины, в состав которой введен свинец? И почему изображение на экране наблюдают через свинцовое стекло?

Обоснуйте свой ответ, используя конструкции с причинными, целевыми отношениями.

- Как известно алмаз и графит – модификации углерода. Что труднее по вашему мнению: превратить алмаз в графит или графит в алмаз.

Почему? Ответ аргументируйте.

- Подумайте и ответьте: Какая связь существует между свинцом и хрусталем?

- Известно: Чистая медь представляет собой тягучий вязкий металл светло-розового цвета, который легко прокатывается в тонкие листы. Почему в сухом воздухе медь почти не изменяется, а в присутствии влаги и диоксида углерода поверхность меди покрывается зеленоватым налетом.

Что представляет собой данный налет? Приведите его формулу. Расшифруйте [6].

Вышеприведенные задания проблемного характера развивают у будущих специалистов способность добывать знания и принимать самостоятельно решения. Имеющиеся знания выступают как средство развития мышления в процессе поиска верного решения. Отметим, что в процессе поиска обучающимися правильных путей решения проблемных задач, преподаватель выступает в роли модератора, который координирует учебный процесс, в случае необходимости задает наводящие вопросы, организуя исследовательскую деятельность обучающихся.

Таким образом, технология проблемного обучения способствует интеллектуальному развитию обучающихся как творческой личности, приобретению новых знаний в процессе поисковой деятельности; развитию у будущих специалистов умения применять полученные метапредметные знания в практической деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дебердеева Т. Х. Новые ценности образования в условиях информационного общества/ Т. Х. Дебердеева// Инновации в образовании. - 2005. - № 3. - С. 79.
2. Таланчук Н. М. Системно-синергетическая концепция и философия неопедагогика. - Казань: ИССО РАО, 1995.
3. Сластенин В. А. и др. Педагогика Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. Под ред. В.А. Сластенина. - М.: Издательский центр «Академия», 2013. 576 с.
4. Бакулевская С. С. Становление интеллектуально-творческой деятельности старшеклассника в процессе решения эвристических задач: Дис. ... канд. пед. наук. Волгоград, 2001. 162 с.
5. Байтенова Р.М., Алиева Г.А. Комплексный кейс по дисциплине «Профессиональный русский язык» для студентов специальности 5В070900 «Металлургия». - Шымкент: ЮКГУ им. М. Ауэзова, 2014. 50 с.
6. Байтенова Р.М., Алиева Г.А., Калыбекова У.У. Комплексный кейс. Развитие научной речи студентов специальностей «Химия», «Криминалистика». – Шымкент: ЮКГУ им. М. Ауэзова, 2012. 56 с.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-112-114

МЕКТЕПТЕГІ БАЛАЛАРДЫҢ АУРУШАҢДЫҚ ДЕҢГЕЙІНІҢ ЖОҒАРЫЛАУЫН БОЛДЫРМАУ ҮШІН ЕКПЕ АЛУ ТИІМДІЛІГІ

РҮСТЕМБЕКОВА БАЛНҮР ҚУАНЫШҚЫЗЫ

Сәрсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университетінің магистранты, 2-курс.
Қазақстан Республикасы, Шығыс-Қазақстан облысы, Өскемен қаласы.

КИТАПБАЕВА АЛМАШ АНАШБАЕВНА

Ғылыми жетекші, Биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор,
биология кафедрасының меңгерушісі

***Аннотация.** Бұл ғылыми мақала мектептердегі балалардың аурушаңдық деңгейінің жоғарылауын болдырмау үшін екпе алудың тиімділігін зерттейді. Мақалада балалар арасындағы жұқпалы аурулардың таралуының негізгі себептері мен олардың алдын алу шаралары қарастырылады. Вакцинацияның медициналық және қоғамдық денсаулық сақтау жүйесіндегі рөлі талданып, оның балалардың иммундық жүйесін нығайту және инфекциялық аурулардан қорғаудағы маңызы атап өтіледі.*

Мақалада Қазақстанның вакцинация бағдарламаларының тиімділігі, олардың балалар арасындағы аурушаңдықты төмендетудегі үлесі, сондай-ақ ұжымдық иммунитет қалыптастыру арқылы жұқпалы аурулардың алдын алудың әлеуметтік және экономикалық әсерлері қарастырылады. Осы зерттеу нәтижелері мектептердегі балалардың денсаулығын сақтау үшін вакцинацияның қажеттілігін көрсетеді және оның қоғамдағы аурушаңдық деңгейін төмендетуге қосатын үлесін қарастырылған.

Кіріспе

Қазіргі әлемде денсаулық сақтау саласы әрқашан басты назарда тұр. Әсіресе мектеп жасындағы балалар арасында жұқпалы аурулардың таралуы қоғамның денсаулық сақтау жүйесіне және әлеуметтік-экономикалық жағдайына елеулі әсер етуі мүмкін.

Мектептер – балалардың көп шоғырланатын орындары, сондықтан да жұқпалы аурулар мектептерде тез таралуы мүмкін. Жұқпалы аурулардың алдын алу мен оларды бақылаудың тиімді әдісі ретінде екпе алу маңызды рөл атқарады.

Екпе алу әлемде көптеген инфекциялардың алдын алу үшін тиімді әдіс ретінде кеңінен қолданылуда, бұл балалар арасындағы аурушаңдық деңгейін төмендетуге мүмкіндік береді. Осы ғылыми эсседе мектептердегі балалар арасында аурушаңдық деңгейінің жоғарылауын болдырмау мақсатында екпе алудың маңыздылығы талданады.

Негізгі бөлім.

Мектеп жасындағы балалар жиі түрлі жұқпалы ауруларға ұшырайды, себебі олар ұзақ уақыт бойы бір жерде, үлкен ұжымда болуы мүмкін. Бұл олардың иммундық жүйесіне қосымша жүктеме түсіреді және инфекциялардың таралуына ықпал етеді. Мектептер – жұқпалы аурулардың тез таралуына қолайлы орта болып табылады. Мысалы, балалар арасында тұмау, қызылша, көкжөтел, вирустық гепатит, сондай-ақ басқа да инфекциялар жиі кездеседі. Балалар бұл ауруларға бейім болғандықтан, олардың организмінде инфекциялар тез таралып, мектеп ұжымында эпидемиялық жағдай туындауы мүмкін. Мұндай жағдайлар оқушылардың денсаулығына зиян келтіріп қана қоймай, мектептегі оқу үдерісін тежейді, аурудың жаппай таралуына алып келеді.

Қазіргі таңда көптеген аурулардың алдын алу шаралары бар, бірақ олардың ішінде ең тиімдісі – вакцинация. Вакцинацияның артықшылығы – ол әртүрлі жұқпалы аурулардың алдын алады және ұжымдық иммунитет қалыптастырады, бұл инфекцияның таралуын тежейді.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) мәліметтеріне сәйкес, вакцинацияның арқасында көптеген инфекциялар әлем бойынша айтарлықтай төмендеген. Мысалы, қызылшаға қарсы вакцинация жыл сайын жүздеген мың баланың өмірін сақтап, көптеген инфекциялық аурулардың таралуын тоқтатқан. Қазіргі уақытта қызылша мен көкжөтел секілді аурулар әлемнің көптеген елдерінде жойылуға жақын, бірақ осы ауруларға қарсы вакцинацияның ауқымды жүзеге асырылуы жағдайында ғана бұл мүмкін болды.

Әрбір ата-ана мен мұғалім үшін балалардың денсаулығы мен қауіпсіздігі ең маңызды құндылықтардың бірі болып табылады. Қазіргі таңда, мектеп жасындағы балалардың денсаулығын сақтау және олардың өмірін қауіпсіз ету мақсатында түрлі профилактикалық шаралар қабылдануда. Солардың бірі – екпе алу. Мектептердегі балалардың екпе алу тиімділігі – бұл қоғам үшін аса маңызды мәселе, өйткені ол тек жеке балалардың денсаулығына емес, тұтастай қоғамның денсаулығына әсер етеді. Осы мақалада мектептерде балалардың екпе алу тиімділігі мен оның маңыздылығын қарастырамыз.

1. Аурулардың алдын алу

Екпе алу – бұл жұқпалы аурулардың алдын алудың ең тиімді тәсілі. Мектеп жасындағы балалар арасында түрлі инфекциялар мен вирустық аурулар тез тарауы мүмкін, өйткені олар бір-бірімен тығыз қарым-қатынаста болады. Мектептерде балалардың көп болуы және олардың бір-бірімен үнемі байланыс жасауы жұқпалы аурулардың таралуына жағдай жасайды. Мысалы, қызылша, тұмау, дифтерия, полиомиелит сияқты аурулар тек жеке адамды ғана емес, бір топты немесе бүтін мектепті инфекциямен жұқтыруы мүмкін. Екпе алу балаларды осы аурулардан қорғайды, сондай-ақ олардың таралуын тежейді.

2. Ұжымдық иммунитеттің қалыптасуы

Ұжымдық иммунитет – бұл қоғамдағы көп адамдардың екпе алу нәтижесінде инфекциялардың таралуын тоқтату немесе баяулату процесі. Егер мектепте балалардың көпшілігі екпе алған болса, онда осы балалардың иммундық жүйесі инфекцияға қарсы тұрады, ал бұл жұқпалы аурудың таралуын болдырмайды. Ұжымдық иммунитет қоғамда аурулардың таралуын бәсеңдетуге ықпал етеді, сондықтан тек жеке балалар ғана емес, барлық мектеп және оның оқушылары екпе алу арқылы қорғалады. Осылайша, екпе алу – бұл тек жеке адамның ғана емес, тұтас қоғамның денсаулығын сақтаудың кепілі.

3. Жұқпалы аурулардың таралуын тоқтату.

Екпе алған балалар ауруларды жұқтырмайды және басқаларға тарату ықтималдығы азаяды. Мектептерде аурулардың таралуы жылдам болады, өйткені балалар көп уақыт бойы бір-бірімен тығыз қарым-қатынаста болады. Егер бір бала ауру жұқтырса, ол тез арада басқа балаларға да жұқтыруы мүмкін. Ал екпе алған балалар бұл ауруды жұқтырмайды, сондықтан олар аурулардың таралуын тоқтатады. Сонымен қатар, екпе алу арқылы балалар тек өздерін емес, басқа балалар мен мұғалімдерге де қауіп төндірмейді.

Сонымен қатар, вакцинация халықтың денсаулығын жақсартады, жұмыс өнімділігін арттырады, жұмыссыздық деңгейін төмендетеді және жалпы экономикалық жағдайды жақсартады. Вакцинацияның әлеуметтік әсері де жоғары, себебі ол қоғамның барлық мүшелерін, әсіресе балаларды қорғауға мүмкіндік береді. Әрбір бала – бұл келешектегі ұрпақ, қоғамның болашағы, сондықтан олардың денсаулығын қорғау аса маңызды.

Мектептер балалардың денсаулығын сақтау үшін үлкен жауапкершілікті сезінеді. Мектептерде оқушыларға вакцинацияның маңыздылығы мен қажеттілігі туралы ақпараттық жұмыстар жүргізу маңызды. Мектептер балалардың денсаулығына қамқорлық жасаудан басқа, вакцинацияның маңыздылығын түсіндіретін арнайы бағдарламалар ұйымдастыруы керек. Мұндай жұмыстар ата-аналармен бірлесе жүргізілуі тиіс, себебі олар балаларын вакциналаудың маңыздылығы туралы толық ақпарат алуы керек. Мектептердің осы бағыттағы қызметі вакциналау бағдарламаларының тиімділігін арттыруға үлкен септігін тигізеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, балалар арасындағы аурушаңдық деңгейін төмендетудің ең тиімді әдісі – вакцинация. Екпе жұқпалы аурулардың алдын алуда маңызды рөл атқарады, әрі

балалардың денсаулығын қорғап қана қоймай, жалпы ұжымдық иммунитетті қалыптастырады. Бұл мектеп жасындағы балалар арасында аурулардың таралуын болдырмауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, вакцинацияның әлеуметтік және экономикалық тиімділігі айқын, себебі ол медициналық шығындарды азайтып, қоғамның денсаулығын сақтауға ықпал етеді. Мектептер мен білім беру ұйымдарының рөлі маңызды, олар вакцинацияның қажеттілігін түсіндіру және оны жүзеге асыру үшін белсенді жұмыс істеуі керек.

Екпе алу – жұқпалы аурулардың алдын алудың ең тиімді тәсілі ретінде барлық медициналық мекемелер тарапынан қолданылады. Вакцинацияның негізгі мақсаты – адам ағзасында белгілі бір ауруға қарсы иммундық жауап қалыптастыру. Иммунитетті қалыптастыру арқылы ағза инфекцияны жеңе алады және ауруға шалдықпайды. Мектеп жасындағы балаларға арналған вакциналар балалар арасында жиі кездесетін аурулардың алдын алады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ

1. Ермекова, Г. (2021). Вакцинацияның қоғамдағы аурушандық деңгейіне ықпалы. Қазақстандық педиатрия журналы, 8(4), 56-63.
2. Сұлтанова, М. (2022). Балалар арасындағы жұқпалы аурулар мен вакцинацияның тиімділігі туралы зерттеу. Қазақстандағы денсаулық сақтау және медицина, 10(1), 22-28.
3. Құдайбергенова, Ж. (2023). Мектептердегі балалардың аурушандығы мен екпе алу қажеттілігі. Медицина және денсаулық сақтау мәселелері, 19(2), 89-94.
4. Назарова, А. (2021). Қоғамдық денсаулық сақтаудағы вакцинацияның рөлі. Қазақстандық медициналық журнал, 13(2), 31-36.
5. "Вакцинацияны қабылдауға әсер ететін факторлар" - "Ғылым және Білім" баспасы, Қазақстан
6. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі. (2023). Балаларға арналған вакцинация.
7. Дүйсенбаев, А. (2022). Қызылша және көкжөтелге қарсы вакцинация: Қазақстандағы жағдай. Денсаулық сақтау журналы, 15(2), 78-85.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-115-122

ТРЕБОВАНИЯ К РАЗВИТИЮ ПРИВЫЧКИ ЧИТАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

ДЖАФАРОВА НАБАТ БЕЙДУЛЛА КЫЗЫ
Профессор Азербайджанского Государственного
Педагогического Университета

***Аннотация.** Для того чтобы обеспечить нормальное развитие читательского навыка у учащихся, необходимо изучать его индивидуально на каждом этапе обучения.*

На третьем году обучения читательские навыки студентов должны быть улучшены. Помимо правильного, четкого, непрерывного, выразительного чтения особое внимание следует уделить его осознанию. От учащихся требуется понять содержание прочитанного перед ними материала, выразить свое отношение к нему, дать ему оценку. Все это также служит развитию речи учащихся.

Трудно повысить эффективность обучения без изучения уровня точности, скорости, осознанности и выразительности чтения каждого учащегося, а также без выявления причин, влияющих на их качество. Качество чтения зависит от того, как учащиеся приобретают привычку к чтению. Как голосовое, так и молчаливое чтение должны соответствовать следующим требованиям:

1. Точность
2. Оптимальная скорость
3. Сознание
4. Выражение

Если техника чтения учащихся совершенствуется с точки зрения этих требований, уроки чтения не могут научить детей читать и думать, читать и чувствовать, читать и приобретать самостоятельные знания. Эти четыре качества чтения (точность; оптимальная скорость; осознанность; выразительность) тесно связаны друг с другом.

***Ключевые слова:** чтения, основные требования, точность, оптимальная скорость, сознание, выражение*

Точность чтения. Точность чтения – это этап, который служит осознанному чтению содержания текста.

2. Если скорость чтения регулируется осознанностью чтения, то само по себе это не так важно.

3. Осознанность чтения регулируется объяснительным чтением.

4. Выразительность чтения служит и сознательному усвоению идеи произведения через образный, живой результат основной мысли в нем. Точность, осознанность и скорость считаются необходимыми для выразительного чтения.

Основные требования к точности чтения следующие:

- Четкое, беглое произношение слов, то есть читать без искажений, не пропуская слогов и звуков, не добавляя их, не меняя их местами.

- Правильно использовать ударение в словах и не допускать изменения значения слова из-за ударения.

- Не заменять грамматическую форму слова другой, одно слово другим.

- Ожидайте литературных правил произношения.

- Не опускайте и не добавляйте слова в предложение.

- Не повторяйте слова в предложении и предложения в тексте.

- Читайте связный текст предложениями, а не отдельными словами, делая паузы только в конце предложений.

- Правильно соблюдать паузу и интонацию.

- Соблюдайте пунктуационные требования.

- Избегайте дефектов речи, таких как заикание, невнятность, невнятность.

Основными аспектами, препятствующими точности чтения, являются следующие:

Неправильное чтение во время обучения грамоте, допускающее буквальное чтение вместо слогового.

Неспособность предотвратить произношение местного диалекта.

Непонимание разницы между написанием и произношением слов.

Наличие некоторых физиологических дефектов детской речи.

Учащиеся не понимают значения слов.

Наличие в учебниках сложных слов и терминов, не принадлежащих языку учащихся.

Полезно использовать следующие методы и принципы, чтобы устранить все эти дефекты и сформировать правильную привычку к чтению:

1) учитель дает или озвучивает пример правильного чтения;

2) предпочтение пояснительного чтения;

3) наблюдение за чтением друзей, которые читают правильно;

4) перечитывание неправильных слов по образцу;

5) писать и читать трудные слова на доске;

6) контроль чтения учащимися всех классов;

7) вовлечение всех учащихся в исправление ошибок.

Точность чтения более нарушена в классах I и II. Учащиеся, не овладевшие техникой чтения в совершенстве, часто допускают ошибки при чтении. Студенты, привыкшие к чтению, также делают ошибки, когда устают. Ошибки при чтении возникают по объективным и субъективным причинам. Таким образом, к объективным можно отнести наличие в тексте для чтения слов, не соответствующих возрастным особенностям учащихся, употребление слов с трудной орфографией, неспособность объяснить значение слов или отсутствие словарной работы.

Субъективная причина заключается в том, что учащиеся неправильно понимают звукослоговой состав слов, неправильно понимается образность прочитанных слов. В таких случаях учащийся либо опирается на значение предложения, в которое входит слово, либо понимает слово вне текста или предложения.

Большинство детей, только начавших читать, понимают слово вне текста и предложения, в которое оно включено. Учащиеся читают, сокращая количество слогов или букв в слове, иногда по слогам, как при обучении грамоте.

- Написание и анализ сложных слов в тексте заранее на доске готовит детей к правильному чтению.

- Чтение трудных слов с хором и слогами укрепляет учащихся в овладении техникой чтения.

- Перечитывание прочитанного текста учащимся расширяет «область чтения».

Чтобы не снижать интерес учащихся при перечитывании, следует каждый раз давать новое задание. Одним из основных условий обеспечения точности чтения у учащихся является регулирование скорости чтения.

- Одним из средств повышения точности чтения является чтение трудных выражений и вводящих в заблуждение слов.

- Преподаватель должен постоянно следить за чтением учащихся и вовремя исправлять ошибки допустивших ошибки учащихся. Контроль правильности чтения следует возложить на самих учащихся.

Точность чтения зависит от точности артикуляции. Учитель не должен позволять учащимся читать так, как написано во время чтения. Для этого учителю следует углубленно ознакомить учащихся с орфоэпическими правилами.

Нарушение правильности чтения также является следствием дефектов органов. Например, неумение правильно произносить звуки «р», «з», «с», «ш» и т. д.

Для достижения правильности чтения необходим ежедневный контроль за чтением учащихся учителем. На занятиях по чтению учащиеся с нарушениями речи всегда должны

находиться под пристальным вниманием учителя [8, с.32]. Учитель должен дать немедленное исправление, принимая во внимание характер ошибки, допущенной каждым учеником. К учащимся необходимо подходить индивидуально, обращаться за помощью к логопеду и добиваться их самостоятельной работы дома.

Необходимо привлекать самих детей к контролю за правильностью чтения. Чтобы контролировать чтение своих сверстников, учащиеся должны учитывать следующее:

- пропуск слога или буквы в слове;
- не коверкать слова;
- правильная обработка ударения в слове;
- четкое произношение слов;
- отсутствие спешки при чтении;
- соблюдение пауз в знаках препинания;
- опережение интонации.

Оптимальная скорость чтения. На первом этапе обучения грамоте важно читать с небольшой скоростью и с интервалами, когда учащиеся еще осваивают технику чтения. В дальнейшем скорость следует увеличивать постепенно. В процессе чтения необходимо добиться нормальной скорости чтения. Ни медленное, ни чрезмерно быстрое чтение неприемлемо и его следует избегать. Нормальное скорочтение представляет собой активный творческий познавательный процесс, в ходе которого учащийся анализирует факты и суждения, в результате закладывается фундамент новых знаний. Нормальная скорость чтения обеспечивает осознанное понимание содержания и выразительность. Чрезмерно медленное чтение приводит к нарушению связи между словами и предложениями, что затрудняет понимание содержания, снижает выразительность и делает процесс чтения механическим.

Скорость чтения (беглость) – процесс чтения, обеспечивающий полное и качественное усвоение прочитанного материала. Психолог Л. С. Выготский еще в 1931 г. писал, что принято считать, что понимание выше при медленном чтении, но на самом деле понимание лучше при быстром чтении, потому что с разной скоростью протекают разные процессы, а скорость понимания является реакцией на более быстрый темп чтения. Скорочтение требует контроля слуха и зрения. Быстрое чтение обеспечивает качественное усвоение прочитанного текста лучше, чем медленное чтение. В классах I-IV скорочтение большей частью в той или иной степени регламентировано. На основании этих норм оценивается читательская деятельность учащегося.

Таблица

Классы	Скорочтение	Среднее чтение	Читать медленно
Период обучения грамоте	25-30	20-25	15-20
Постграмотный период (I класс)	30-35	25-30	20-25
Класс II	50-60	50-40	30-40
Класс III	60-80	50-70	40-50
Класс IV	80-100	70-90	60-70

В связи с этим скорость чтения делится на три части с учетом разговорной речи учащихся:

1. Скорочтение
2. Среднее чтение
3. Читайте медленно

В III-IV классах скорость чтения должна быть равна нормальной скорости речи. Для этого целесообразно использовать следующие средства:

- 1) учитель приводит пример чтения;
- 2) сравнение чтения детей, читающих второпях или медленно, с нормальным;

3) привлечение не только хороших читателей, но и всех учащихся к обучению на одном уровне;

4) не слишком увлекаться пением с хором в первом классе;

5) предоставление достаточного пространства для индивидуального чтения;

6) усиление внимания к учебе вне класса.

Понятие привычки очень важно в овладении техникой скорочтения. Каждый раз скорость чтения следует корректировать в зависимости от типа текста и цели чтения.

Для того чтобы определить, в каком случае стрелка будет считаться быстрой, а в каком медленной, необходимо опираться на шкалу скоростей, приведенную в таблице.

Осознание чтения. Одним из наиболее важных качеств обучения чтению является осведомленность о чтении. Если осознанность чтения не обеспечивается с периода обучения грамоте, учащийся в дальнейшем с трудом будет понимать суть прочитанного. Осознание чтения требует от учащихся овладения содержанием прочитанного текста. Обеспечение понимания чтения очень необходимо в начальных классах. В процессе чтения непонимание или неправильное понимание значения многих слов приводит к непониманию содержания текста. Непонимание содержания произведения также замедляет скорость чтения и навыки выразительного чтения. Для приобретения учащимися более активных навыков чтения целесообразно организовать упражнения, направленные на углубление понимания. Например:

- подготовка учащихся к пониманию содержания текста;
- проверка восприятия содержания двумя-тремя вопросами после прочтения произведения;

- работа над словарным запасом;

- составление плана работы;

- организация выборочного чтения;

- рассказывание содержания текста;

- извлечение познавательных и образовательных результатов;

- связывание содержания текста с жизнью детей.

Внимательное чтение является важным условием приобретения учащимися навыков выразительного чтения. Поэтому в начальных классах должны быть организованы уроки объяснительного чтения. Работа над словарным запасом при чтении направлена на обеспечение осознания процесса чтения. Проведение работ по объяснительному чтению и лексике сопровождается активностью учащихся и приобретением навыков объяснения слов. Сознание:

- понимать значение каждого слова, словосочетания и предложения в тексте;

- в понимании содержания текста в целом;

- проявляется в выражении учащимися своего отношения к событиям и образам в тексте.

При осознанном чтении учащийся:

- понимает содержание текста;

- объясняет основную мысль рассказа;

- описывает факты в работе;

- определяет поведенческие мотивы, мироощущение, намерение человека в работе;

- понимает мнение автора, идею произведения;

- выражает свое отношение к работе;

- понимает функцию знаков препинания в письменной речи;

- понимает мысли героя произведения и относится к нему;

- понимает жизненные истины на основе прочитанного.

В зависимости от ситуации в процессе чтения возникают различные трудности. Устная речь происходит в знакомой ребенку ситуации и четко понимается. В тексте используется письменная речь. Для достижения осознанности чтения целесообразно использовать следующие средства:

1. Визуализируйте (использование картинок важно для понимания темы).

2. Связь содержания текста с жизненными наблюдениями учащихся.
3. Разгадывание логического смысла и эмоциональной окраски слов, словосочетаний и предложений в тексте.
4. Конкретизация образов в тексте.
5. Точное объяснение сложных слов.

Для того чтобы обеспечить осознанность чтения, учителю следует предварительно прочитать текст и проанализировать его. Он должен определять способы объяснения новых слов и словосочетаний в тексте. Например:

- ✓ создавать на тексте реальное существование, хотя и приблизительное: объяснять содержание текста, его факты, события;
- ✓ создать эмоциональную атмосферу на основе содержания текста, объяснить основную мысль рассказа;
- ✓ видеть смысл событий за мотивами поведения и содержанием лица, участвующего в описании событий и фактов;
- ✓ понять цель автора, идею произведения;
- ✓ понимать содержание произведения, оценивать его и уметь выражать свое отношение;
- ✓ учить понимать выразительность письменной речи (знаки препинания, порядок слов, восклицание, другие средства выразительности);
- ✓ понять и оценить мастерство автора, идею произведения, основной смысл, выражения, используемые для выражения мыслей и волнения героя;
- ✓ понимать и оценивать истины нашей современной жизни на основе прочитанного.

Выразительность чтения. Одним из важных качеств чтения в начальных классах является его выразительность. Выразительность чтения чрезвычайно важна для углубления понимания, развития эмоциональности, воображения, воспитания эстетического вкуса. Выразительное чтение оказывает сильное влияние на понимание учащимся силы слов, развитие эстетического вкуса и приобретение навыков чтения. Такое чтение повышает интерес учащегося к чтению и дает возможность понять содержание произведения.

«Устное речевыразительное чтение означает выразительное слово. Выразительное чтение – это не только чтение произведения, при выразительном чтении учащиеся усваивают правила литературного произношения слов, творческое развитие в речи, литературные значения слов, в том числе отношения литературного языка в разговоре.

Второй аспект выразительного чтения заключается в том, что учащиеся понимают ремесло писателя, его стиль, желание и желание. Они видят за словами жизнь, знают людей, могут выбрать плохое из хорошего, наконец, получают образование от прочитанного произведения» [9, с.172].

Выразительное чтение имеет большое значение для понимания литературного произведения, текста и материала для чтения.

Чтобы приобрести привычку к выразительному чтению, учащийся должен сначала приобрести привычку к правильному, беглому и осознанному чтению. Учащийся может выразительно читать текст, когда работа по осознанному чтению проведена правильно. Но выразительное чтение, соответствующее содержанию, более эффективно. Великий русский писатель Н.В. Гоголь пишет, что только хорошее чтение и выразительная декламация могут создать правильное представление о поэме... Чтобы хорошо читать, нужно внимательно изучить произведение, прочувствовать те великие чувства, которые наполняют сердце поэта, найти душу каждого его слова. Выразительное чтение основано на двух аспектах:

1. Глубокое понимание идейного содержания выполняемой работы, проникновение в суть затрагиваемых.
2. Донесение прочувствованного и воспринятого до слушателей с помощью произнесенных слов [6, с.102].

Поскольку выразительное чтение является монологической речью, оно включает в себя все признаки устной речи. В устной речи одно и то же слово может употребляться в разных значениях и пониматься по-разному, благодаря интонации голоса и выразительным движениям. Так же как необходимо понимать содержание произведения, чтобы выразительное чтение шло гладко, наличие богатого словарного запаса, знакомство с эмоциональными особенностями речи, владение правилами языка являются главными условиями[2, с.363]. -364].

В начальных классах усвоение учащимися первоначальных навыков выразительного чтения зависит от того, насколько сам учитель усваивает этот навык, насколько он является примером для учащихся. Преподаватель должен думать об идейном содержании произведения, которое он собирается читать, знать, что хочет сказать автор, выступать участником события при чтении. С помощью творческого воображения учитель должен «видеть» то, что он читает, и пытаться «показать» это учащимся. Он должен уметь читать по содержанию и по форме. Яркое, выразительное чтение обращает внимание детей на основную мысль, которую им необходимо понять, передает содержание в полной, ясной, образной форме. В процессе выразительного чтения читатель должен раскрыть черты характера образов, рисунков, в том числе и идейное содержание произведения, точно показать отношение и чувства автора к событиям, поступкам героев, внутреннему миру. . Только в это время чтец может увести слушателя за собой, воздействовать на слушателя художественным словом, вызвать в нем искренние чувства. Обязательным условием обеспечения выразительности чтения является сознательное усвоение содержания текста. Выразительность, в свою очередь, повышает осознанность.

Чтение – простейшая форма знакомства с произведением искусства. Но когда мы говорим об выразительном чтении, от этой простоты не остается и следа. Читать работу выразительно непросто, учащиеся еще не умеют это делать на первом этапе. Но именно выразительное чтение оказывает сильное воздействие на исполнителя и слушателя и раскрывает всю глубину и эмоциональный характер произведения [11, с.51].

При работе над выразительностью учителю не корректно предъявлять такие же требования к чтению учащихся. Формирование навыка выразительного чтения требует от учителя терпения, решительности, регулярной и систематической работы. Для овладения учащимися эмоционально-экспрессивной речью в первую очередь следует проводить работу над техникой речи. В понятие «техника речи» входят дыхание, голос, дикция и т. д. в процессе чтения и говорения. включает [7, с.172]. Таким образом, дыхание, голос, дикция являются важными элементами понятия техники речи.

Выразительное чтение имеет следующие инструменты:

Интонация. Отношение выразительного читателя к образам и событиям в тексте становится понятным слушателю через интонацию. Выразительный читатель использует интонацию, чтобы передать действенное чувство отдельным словам и идеям.

Интонация включает в себя:

Голос. Голос имеет громкость, длину, скорость, тембр и другие качества. Именно это придает речи выразительность. При произнесении слова воздух выходит из легких, воздух через дыхательные пути поступает в гортань, где издает слабый звук в результате сокращения и раскрытия голосовых связок. «Звук есть вибрация, распространяющаяся в той или иной среде, воспринимаемая органом слуха и создающая определенное впечатление в мозгу» [5, стр. 16].

Сила голоса. Сила, громкость и приятность голоса играют большую роль в передаче эмоционального разнообразия. Для этого сам звук должен быть красивым, и надо уметь им управлять. Сила и громкость голоса не могут быть приравнены. Сила относится к объективной, реальной величине. Человек с определенной силой голоса может говорить как громко, так и тихо.

Громкость голоса. Громкость зависит от речевой ситуации и прочитанного текста. Громкость голоса зависит от частоты смены тона, замещения и осцилляции. Громкость высокая, средняя, низкая. Иногда высота звука меняется внутри предложения. Звук должен быть максимально громким и приятным. Эти качества он приобретает в ротовой полости.

Мелодия. Повышение и понижение голоса в процессе чтения придает чтению музыкальность, деликатность и мягкость.

Скорость. Это способность ускорять или замедлять чтение в зависимости от содержания.

Ритм. Гармоничная замена слогов (коротких, долгих слогов и т. д.).

Дикция. Правильное и четкое произношение звуков, дыхание на месте и т. д. Наличие конечностей речи обеспечивает строго повторяющуюся произносительную дикцию.

Создание навыков выразительного чтения во многом зависит от профессиональной подготовки учителя. Однако необходимо учитывать следующие условия:

- Учитель должен знать теоретические основы выразительного чтения.
- Работа над выразительным чтением должна вестись системно.
- Экспозитивное чтение должно быть организовано до выразительного чтения.

Дыхание (вдох и выдох). Он состоит из правильного дыхания, правильного выдоха и расхода воздуха экономно и равномерно. От правильного дыхания зависит чистота, правильность, красота и вариативность (тональность) голоса. Особую роль в создании приятного эффекта для слушателя играет правильное дыхание. Дышать нужно быстро, но умеренно. Необходимо работать так, чтобы ученики могли этого добиться. Для этого задействуется весь мышечный аппарат грудной клетки. Воздух поступает в легкие незаметно во время коротких пауз между словами или фразами. При глубоком вдохе нижняя часть легких, более вместительная, наполняется воздухом, грудная клетка расширяется, а при чтении воздух расходуется все меньше по логически законченным частям. При этом активно двигаются ребра и диафрагма. Учащийся должен дышать так, чтобы это не мешало процессу чтения. Слишком сильно опираясь на книгу, опираясь грудью на край парты, затрудняется дыхание, ученик часто останавливается и вынужден глубоко дышать.

Акцент. Акцент также играет большую роль в эмоциональной и точной доставке мысли. Слоговое ударение, логическое ударение и возбужденное ударение имеют свое место.

Перерыв. Должны быть отработаны как пунктуированные, так и непунктуированные разрывы. Идея ритмических делений особенно способствует точному и эмоциональному пониманию.

При выразительном чтении учащиеся усваивают логическое ударение слов и читают произведение художественным языком. Выразительное чтение шлифует устную речь учащихся, делает их речь ясной, свободной, лаконичной, точной, правильной, выразительной, оригинальной.

«Для того чтобы учащиеся начальных классов обладали культурой выразительного чтения, они должны в первую очередь понимать или понимать лексические и грамматические значения слов, употребляемых в живой речи, понимать место употребления слов в предложении и их стилистические особенности. особенности» [9, с.172].

«Особое внимание следует уделить вопросам стимуляции, речевых ситуаций, играющих роль фона, целеустремленного использования текста, наглядности, технических средств, описания, повествования, оценочно-специфических занятий в развитии устной речи учащихся, в том числе декламации. навыков» [6, с. 16].

ЛИТЕРАТУРА

1. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün Azərbaycan dili fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) (I-IV siniflər). –Bakı. -2012.
2. Bayramov Ə., Əlizadə Ə. Psixologiya. –Bakı. -Çinar-çap. 2009. 201s.
3. Cəfərova N.B. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. I hissə. –Bakı. –ADPU. -2020. -404s.
4. Cəfərova N. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. II hissə. –Bakı. –ADPU. ----2019. -440 s.
5. Dəmirçizadə Ə.M. Müasir Azərbaycan dili. 4 hissəli, I hissə (Fonetika, orfoepiya, orfoqrafiya). Bakı. –Maarif. -1984. -312 s.
6. Həsənlı B, Abdullazadə N. İfadəli oxu. –Bakı. -Müəllim. -2015. -304 s.
7. Kərimov Y.Ş. Ana dilinin tədrisi metodikası. Bakı: Nasir, 2003, 520 s.
8. Nəbiyeva Ş. Ana dili tədrisi metodikasının aktual problemləri. –Bakı. -ADPU. -2010. -127 s.
9. Tağıyev B. Oxu təlimi. –Bakı. –ADPU. -2006. -315 s.
10. Мальцев В.А. Введение в лингвистическую поэтику. –Минск. -1974.
11. Рыбникова М.А. Очерки по методике литературного чтения. -М. –Просвещение. -1963.
12. Artar Y.U. Etkili ve hızlı okuma teknikleri. -T. -2011.
13. Özen M. Metinleri ekrandan okumanın anlam kurma üzerine etkisi. –Türkiye. -2009.
14. Roxanne F. Hudson, Paige C. Pullen, Polly B. Lane, Joseph K. Torgesen. Complex Nature of Reading Fluency: A Multidimensional View. -2015.
15. <http://www.tipii.edu.az/noduploads/document/oxu-talimi-muallimlar-ucun-vasait>.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-123-126

МЕКТЕП МАТЕМАТИКА КУРСЫНЫҢ ҚОЛДАНБАЛЫ БАҒЫТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ЕЛАМАНОВА ЛӘЗЗАТ ЕРМЕКБАЙҚЫЗЫ

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің физика-математика факультетінің
магистранты
Ақтөбе, Қазақстан

Аннотация: Бұл жұмыс жоғары сынып оқушыларына арналған математика курсының қолданбалы бағытын жүзеге асырудың тиімді әдістемелерін зерттеуге бағытталған. Математика пәні тек теориялық біліммен шектелмей, оқушылардың логикалық ойлау, сыни пайымдау және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін практикалық құралы болып табылады. Мақалада математика курсының қолданбалы бағытын дамыту үшін оқу бағдарламасына арналған әдістемелік ұсыныстар мен тәсілдер қарастырылады. Оқушылар математикалық тұжырымдамаларды нақты өмір жағдайларында қолдана отырып, пәннің маңыздылығын терең түсінеді және теориялық білімдерін практикалық есептерді шешуде қолдана алады. Сонымен қатар, қолданбалы тапсырмалар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, ынтымақтастық пен коммуникация дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мақалада қолданбалы есептерді таңдау критерийлері, олардың практикалық негізділігі мен танымдық мәні туралы зерттеулер қарастырылып, бұл әдістердің оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға және олардың кәсіби қызметіне қажетті дағдыларды дамытуға мүмкіндік беретіндігі дәлелденеді.

Кілттік сөздер: қолданбалы бағыт, жоғарғы сынып, бейіндік бағыт, мектеп, математика.

Білім беру үрдісінде математиканы оқыту мен оқу маңызды орын алады. Математика тек пән ғана емес, сонымен қатар проблемаларды шешудің, логикалық пайымдаудың және сыни ойлаудың негізгі құралы болып табылады. Бұл әртүрлі пәндердің негізі және білім алушылар үшін болашақта пайдасын тигізери анық. Осылайша, жоғары сынып оқушылары үшін математика курсының қолданбалы бағытын жүзеге асырудың тиімді әдістемесін қамтамасыз ету өте маңызды.

Бұл жұмыс жоғары сынып оқушыларына арналған математика курсы бойынша оқу бағдарламасының қолданбалы бағытын жақсарту үшін пайдаланылуы мүмкін әртүрлі әдістемелерді зерттеуге бағытталған. Математикалық тұжырымдамаларды нақты жағдайларда қолданға назар аудара отырып, оқушылар тақырыпты тереңірек түсінеді және оның өміріндегі өзектілігін дамыта алады. Сонымен қатар, қолданбалы бағыт білім алушыларға теориялық және практикалық тұжырымдамаларды байланыстыруға көмектеседі, бұл математиканы қызықты және мағыналы етеді.

Мектептегі математика курсының қолданбалы бағыты бойынша оқушылардың математикалық білімінің сапасын арттыру, олардың математикалық білімдерін күнделікті практика есептерді шешуде және одан әрі кәсіби қызметке қолдану мақсатында жүзеге асырылады. Математика курсының қолданбалы бағытын жүзеге асыру мұқият қарауды және жоспарлауды қажет етеді. Ол үшін ең алдымен сәйкес тақырыпты таңдауды, тиісті әрекеттер мен бағалауларды әзірлеуді және қолдау көрсететін оқу ортасын ынталандыруды қамтиды.

Жоғары сынып оқушылары үшін математика курсының қолданбалы бағытын жүзеге асыру әдістемесі қазіргі мектеп білім беру жүйесі үшін өте актуалды және маңызды. Математикалық тұжырымдамаларды нақты жағдайларға қолдана отырып, оқушылар тақырыпты тереңірек түсінуді және оның өміріндегі өзектілігін дамыта алады. Математиканың қолданбалы бағытын жүзеге асырудағы негізгі мәселелердің бірі - математиканы теориялық пән ретінде қабылдау. Көптеген білім алушылар математикалық

тұжырымдамалардың практикалық қолданылуын білгісі келеді және олардың күнделікті өміріндегі өзектілігін тани алмайды. Сонымен қатар, математикалық білім беруде қолданбалы бағытты жүзеге асыру білім алушылардың 21- ғасырдағы дағдыларын дамытуға ықпал етуі мүмкін. Мәселелерді нақты шеше отырып, білім алушылар сыни ойлауды, шығармашылықты, қарым-қатынасты және ынтымақтастық дағдыларын дамыта алады. Бұл дағдылар олардың болашақ академиялық және кәсіби жетістіктері үшін өте маңызды, өйткені олар үнемі дамып келе жатқан әлемдегі күрделі мәселелерді шешуге дайын болуы қажет.

Зеленина Н.А., М.В. Крутихиналардың зерттеулерінде қолданбалы бағыттағы тапсырмалар бұл белгілі бір сюжетке негізделген, проблема түрінде тұжырымдалған, сонымен қатар келесі критерийлерге сәйкес келетін есептер деген қорытындыға келеді:

- қолданбалы бағыттағы есептердің практикалық негізділігі болуға тиіс;
- тапсырманың шарты практикалық жағдайға сәйкес келуі керек;
- есепте қолданылатын математикалық емес материал оқушылар үшін түсінікті болуы керек;
- тапсырманың танымдық мәні мен семантикалық жүктемесі болуы керек.

Автордың пікірінше, дәл осындай критерийлермен анықталған қолданбалы тапсырмаларды шешу оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын оятып, теориялық білімдерін тәжірибеде қолдана білу дағдыларын қалыптастырады [4;5].

Қолданбалы есеп – бұл математиканың шеңберінен тыс қойылатын және математикалық құралдармен шешілетін есеп. Тәжірибе көрсеткендей, оқушылар практикалық мазмұндағы есептерді қызығушылықпен шешеді және қабылдайды. Оқушылар практикалық есептен теориялық есептің қалай туындайтынын және таза теориялық есепке практикалық пішін беруге болатынын қызығушылықпен бақылайды. Қолданбалы есептерге мынадай талаптар қойылады:

- Қолданбалы есептердің мазмұнында математикалық және математикалық емес мәселелер және олардың өзара байланысы бейнеленуі керек;
- Есептер оқу бағдарламасына сәйкес болуы, оқу процесіне қажетті компонент ретінде енгізіліп, оқыту мақсатына жетуге қызмет етуі тиіс;
- Есептегі ұғымдар мен терминдер оқушыларға қолжетімді болуы, есептердің мазмұны мен талаптары шынайы өмірмен жақындасуы қажет;
- Есептерді шешудің тәсілдері мен әдістері практикалық әдістер мен амалдарға жақын болуы керек;
- Есептердің қолданбалы бөлігі оның математикалық мәнін жауып тастамауы тиіс.

Мектептегі математика курсының негізгі бағыты – оқушыларды практикалық есептерді шешуге дайындау және математиканың қолданбалы мүмкіндіктерін көрсету. Есептерді екі түрге бөлуге болады: теориялық және қолданбалы. Қолданбалы есептер математикадан тыс салаларда туындағанымен, оларды шешу үшін математикалық әдістер мен құралдарды пайдалану қажет. Олардың басты мақсаты – оқушыларға математиканың ғылым, техника, күнделікті өмір және заманауи өндіріс салаларында қолданылу жолдарын таныстыру. Қолданбалы есептерді шешу математикалық модельдеу процесіне негізделеді, бұл мәселені талдауды, математикалық модель құруды, оны шешуді және алынған нәтижені түсіндіруді қамтиды. Алайда, оқыту барысында көбінесе есептерді шешу әдістеріне басымдық беріліп, математикалық модель құру мен шешімді түсіндіру аспектілері ескерілмей қалады. Соған қарамастан, оқушылардың қолданбалы математикалық дағдыларын дамыту өте маңызды. Бұл дағдылар зерттеу әдістерін дұрыс таңдауды, әртүрлі шамалармен жұмыс істеуді және оларды бағалауды қамтиды. Қолданбалы есептер математика курсының маңызды бөлігі болып табылады және оларды шынайы өмірдегі жағдайлармен байланыстыру қажет [3].

Оқушыларды кәсіби бағытта дайындауда қолданбалы есептерді шешуге арналған әдістемелік нұсқауларды әзірлеу маңызды [6]. Бұл үдеріс келесі қағидаттар мен қадамдарды қамтиды:

• **Қолданбалы есептерді жүйелі түрде енгізу.** Қолданбалы есептерді мектеп бағдарламасына тек эпизодты түрде емес, жүйелі түрде енгізу қажет. Бұл оқушылардың математиканы практикада қолдану дағдыларын біртіндеп және тұрақты түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

• **Бағдарламалық материалмен сәйкестендіру.** Қолданбалы есептерге арналған жаттығуларды мектептің математикалық бағдарламасымен үйлестіру қажет. Яғни, қолданбалы есептер оқытылатын тақырыптардың мазмұнына сәйкес келуі керек. Бұл оқушыларға математикалық теория мен оның нақты өмірдегі қолданылу арасындағы байланысты түсінуге көмектеседі.

• **Практикалық маңыздылықты арттыру.** Қолданбалы есептер нақты өмірден алынған жағдайларға негізделуі тиіс. Бұл есептердің өндіріс, ғылым, экономика немесе күнделікті өмірмен байланысы болуы, оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың практикалық мәселелерді шешуге деген ынтасын күшейтеді.

• **Математикалық модельдеу әдістерін қолдану.** Оқушыларды қолданбалы есептерді шешуде математикалық модельдеу әдістерін пайдалануға үйрету керек. Бұл процесс мәселені талдауды, математикалық модель құруды, оны шешуді және алынған нәтижені талдауды қамтиды.

• **Бейіндік және кәсіби бағыттылықты.** ескеру Қолданбалы есептер оқушылардың бейіндік бағытына сәйкес таңдалуы тиіс. Мысалы, техникалық бейінді сыныптарда инженерияға, физикаға немесе ІТ саласына қатысты есептер, ал экономикалық бейінді сыныптарда қаржы немесе статистикаға негізделген есептер енгізілуі мүмкін.

• **Тапсырмаларды деңгейлік жіктеу.** Есептерді оқушылардың білім деңгейіне қарай күрделілік дәрежесі бойынша жіктеу маңызды. Бұл әртүрлі дайындық деңгейіндегі оқушыларды тиімді оқытуға және олардың пәнге қызығушылығын қолдауға көмектеседі.

• **Рефлексия және шешімдерді талдау.** Қолданбалы есептерді шешкеннен кейін нәтижелерді талқылауға уақыт бөлу керек. Бұл оқушыларға шешімнің дұрыстығын тексеруді, басқа тәсілдерді талдауды және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндіктерін түсінуді үйретеді.

Бұл әдістемелік ұсыныстар оқушылардың математикалық дағдыларын кәсіби бағытта дамытуға және оларды заманауи өндіріс пен күнделікті өмірде туындайтын есептерді шешуге дайындауға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, жоғары сынып оқушыларына арналған математика оқу бағдарламасында қолданбалы бағытты жүзеге асыру бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Бұл тәсіл білім алушылардың математикаға деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың өмірде, ғылымда және технологияда қажет болатын практикалық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Қолданбалы бағытты жүзеге асырудың әдістемесі оқушыларға нақты өмірдегі мәселелерді шешуге арналған математикалық құралдарды меңгеруге және оларды дұрыс қолдана білуге мүмкіндік береді. Мұндай әдіс білім алушыларды тек теориялық біліммен шектемей, оны тәжірибеде тиімді қолдануға үйретеді. Сонымен қатар, қолданбалы есептерді шешу арқылы оқушыларда сыни ойлау, логикалық талдау, жүйелі зерттеу және шығармашылық тәсілдер қалыптасады.

Қазіргі заманда технология мен ғылым қарқынды дамып, кәсіби салаларда практикалық және математикалық дағдыларға сұраныс артып келеді. Осыған байланысты жоғары сынып оқушыларының математикалық білімдерін қолдануға бағытталған әдістемелерді әзірлеу мен енгізу аса маңызды. Бұл оқушыларды болашақта таңдайтын мамандығына дайындықпен қамтамасыз етіп қана қоймай, оларды әртүрлі өмірлік жағдайларда тиімді шешім қабылдауға бейімдейді.

Қолданбалы бағытты жүзеге асыру мұғалімдерге жаңа әдіс-тәсілдерді пайдаланып, сабақтың мазмұнын байытуға, оқушыларды белсенді оқу процесіне тартуға және олардың қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Мұндай сабақтар оқушылардың математикадан

алған білімдерін өмірде, кәсіби қызметте және басқа пәндерде қолдану арқылы пәннің құндылығын терең түсінуге жол ашады. Қорыта айтқанда, жоғары сынып математика курсына қолданбалы бағытты жүзеге асыру тек оқу процесінің тиімділігін арттырудың ғана емес, сонымен бірге заманауи қоғамда талап етілетін құзыреттерді қалыптастырудың да маңызды қадамы болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Седова Е. А. Содержание учебного предмета «Математика» в единстве компонентов культуры и структуры личности. - Отечественная и зарубежная педагогика. - 2018. - 143с.
2. Лунеева О. Л. Элементы проектной деятельности межпредметной направленности на уроках математики в 5–9-х классах в контексте реализации ФГОС. Концепт. - 2017. - 37с.
3. Титова О. С. О прикладной ориентации школьного курса математики. Наука о человеке: гуманитарные исследования. - 2017. - 87с.
4. Зеленина Н. А., Крутихина М. В. Прикладные и учебно-прикладные задачи в обучении математике в классах химико-биологического профиля. Вестник Вятского государственного университета. – 2011. - 171с.
5. Кокажаева А. Б. и др. Мектеп математика курсына қолданбалы бағыттағы есептерді оқытудың қажеттілігі. Publisher. agency (2): Proceedings of the 2nd International Scientific Conference «Scientific Results»(February 16-17, 2023). Rome, Italy, 2023. 226р. – University of Bari Aldo Moro. - 2023. - 120с.
6. Алибекова Ж. Д., Аширбаев Н. К., Мейрбекова Г. Орта мектепте оқушыларды қолданбалы есептерді шығаруға оқытудағы математикалық модельдеу әдісі. Вестник университета Ясави. - 2023. – 329с.

DOI 10.24412/2709-1201-2024-3103-127-129

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕҢ МҮМКІНДІКТЕР МЕН САПАЛЫ БІЛІМ

АМАНГОСОВА АНЭЛЬ ЖАЛГАСОВНА

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің физика-математика факультетінің
магистранты

Ғылыми жетекші – **Б. Ж. ОМАРОВА**

Ақтөбе, Қазақстан

Аннотация: Мақалада инклюзивті білім беру контекстінде оқыту мәселелері қарастырылады. Инклюзивті білім беру – әрбір баланың білім алу құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесі. Бұл мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға қолжетімді әрі тиімді етіп өткізу әдістері мен стратегиялары талқыланады. Оқытушылар мен білім беру ұйымдарының инклюзивті практикасын жетілдіру жолдары, соның ішінде инклюзивті білім беру жүйесіндегі оқыту әдістері, мультимедиялық және интерактивті құралдарды қолдану, сонымен қатар оқушылардың ынталандыруын арттыру тәсілдері сипатталады. Мақала инклюзивті білім беру принциптерін сақтай отырып, сабақты тиімді өткізуге қажетті ұсыныстар мен практикалық кеңестерді қамтиды.

Кілттік сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білім беру қажеттіліктері, мультимедиялық құралдар, ынталандыру.

Бүгінгі күні білім беру саласындағы ең маңызды мақсаттардың бірі – әр оқушының түрлі қажеттіліктерін және ерекшеліктерін ескере отырып, олардың еркін білім алуға қолжетімді ету. Инклюзивті білім беру – бұл барлық оқушыларға, сонымен қатар олардың жеке ерекшеліктеріне қарамастан, білім алу қолжетімділігін қамтамасыз ететін қағидалар жиынтығы. Инклюзивті білім беру қазіргі заманғы білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып отыр. Оның мақсаты – әрбір оқушыға, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға, сапалы білім алуға мүмкіндік беру. Инклюзивті білім беру оқушылардың әртүрлілігін мойындап, олардың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес білім алуына жағдай жасауды көздейді.

Бұл қиындықтар оқушылардың математикалық қабілеттері мен түсініктерін дамытуға кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан, мұғалімдер білім беру ортасында жан-жақты бақылау және зерттеу жұмыстарын жүргізіп, сонымен қатар инклюзивті әдістерді пайдалана отырып, жалпы оқыту тәсілдерін жетілдіру қажет.

Л.И. Новикова, В.Д. Семенова, Ю.С. Мануйловтың зерттеулерінде оқушылар мен мұғалімдердің мектеп ортасын игерудің бірнеше нұсқалары анықталды [1].

Бірінші жол – балаларды тәрбиелеуде қоғамның кез келген пайдалы бастамаларын қолдау, ата-аналар мен жұртшылықтың білім беру мекемесінің істеріне қатысуын қамтамасыз ету, олардың психологиялық-педагогикалық сауаттылығын оқыту арқылы оны педагогизациялау арқылы ортаны игеру.

Екінші жол – мектеп ортасы қоршаған ортаны жекелендіру арқылы игерілетін болады, оның мәні әрбір жеке адам мен әрбір балалар қауымдастығы білім беру ортасында өз орнын, достарын, күштері мен қабілеттерін қолдану үшін нақты объектілерді таба алады.

Инклюзивті білім берудің әдістері мен тәсілдері әртүрлі және ескеретін жайт, олар оқушылардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне, белгілі бір уақыт сайын жаңа жоғары деңгейге даму үстіндегі түрлі технологияларға да байланысты өзгеріп отырады. Басқаша дифференциалды оқыту [1] деп те аталатын бұл оқыту әдісі әр түрлі оқушылардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, оқыту материалдарын және тапсырмаларды бейімдеуді қамтиды. Бұл әдіс оқушылардың әрқайсысына жеке көзқараспен қарауды талап

етеді. Сонымен қатар, көрнекі құралдар мен технологияларды пайдалану инклюзивты оқытудың маңызды элементі болып табылады. Интерактивті тақталар, компьютерлік бағдарламалар және басқа да технологиялық құралдарды пайдалану оқушылардың материалды жақсырақ түсінуіне мүмкіндік береді. Топтық жұмыс та инклюзивты оқытудың тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Оқушыларды топтарға бөліп, бірлесіп жұмыс істеу арқылы олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға жағдай жасалады. Қолдау көрсету қызметтері де инклюзивты білім берудің маңызды бөлігі болып табылады. Психологтар, логопедтер және басқа да мамандардың көмегімен оқушыларға қосымша қолдау көрсету олардың білім алуына оң әсерін тигізеді.

Қазіргі таңдағы білім беру саласындағы инклюзивты оқытудың бірқатар артықшылықтары бар, олардың келесідей мысалдарына тоқтала кетсек:

- Әлеуметтік бейімделу мүмкіндіктері кеңейеді. Инклюзивты білім беру оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытып, оларды қоғамның белсенді мүшесі ретінде қалыптастырады.

- Тең мүмкіндіктердің қамтамасыз етілуі. Барлық оқушылардың білім алуына бірдей жағдай жасалады, бұл олардың білім деңгейін арттырады.

- Инклюзивты оқыту жеке дамуға жағдай жасайды. Әр оқушының жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктері ескеріледі, бұл олардың толыққанды дамуына ықпал етеді.

- Инклюзивты білім беру қоғамдық сананы өзгертуге ықпал етеді. Қоғамда инклюзивты білім берудің маңыздылығы артып, әр адамның құндылығы мойындалады. Бұл қоғамның әр мүшесіне құрметпен қарауға және олардың құқықтарын қорғауға септігін тигізеді.

"Инклюзивті білім беру ортасы" ұғымы тұтастай алғанда білім беру ортасының ерекшелігін көрсететін туынды ұғым болып табылады. Инклюзивті білім беру ортасын анықтауда біз екі түрлі тәсілді анықтай аламыз.

Бір тәсіл инклюзивті білім беру ортасы балалардың белгілі бір санаттарының білім беру қажеттіліктеріне бағытталғанына баса назар аударады, көбінесе мүгедек балалар немесе мүгедек балалар. Бұл тәсілдің өкілдері білім беру ұйымында баланың мүмкіндіктерін жаңартатын осындай бейімделу ортасын құру қажеттілігі туралы айтады. Бұл ретте жасалатын жағдайлар балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келуге тиіс. Ал бұл қажеттіліктер ағзаның бұзылған немесе дамымаған функцияларын түзету және дамыту қажеттілігімен, оқу барысында денсаулығы шектеулі балаларды әлеуметтендіру қажеттілігімен байланысты мұндай балалардың денсаулығын сақтау және нығайту ғана емес, сонымен қатар асқынулардың алдын алу және денсаулық пен дамудың бұзылуының нашарлауы қажет.

Инклюзивті білім беруді концептуализациялау қатысуды кеңейтуге және барлығына білім беруге түбегейлі бағытталуы маңызды. Инклюзивті білім беруді арнайы білім берудің атауын өзгерту деп санау фактісі проблемалы болып табылады. Инклюзивті білім беру тұжырымдамасын қолдану практиканың ерекше қажеттіліктер педагогикасынан баршаға білім беруді жақтайтын педагогикаға айналуымен ұштасуы маңызды. Бұл педагогика студенттердің әртүрлілігі мүгедектікке ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық жағдай, тілдік айырмашылықтар, дін, мәдениет, жыныс, этникалық және басқа аспектілерге де әкеп соқтырады деген негізге сүйенеді. Дефектология кедергілерге тап болған оқушыларды қолдау тәсілін ұсынатын сала болуы мүмкін болса да, жұмбақ мынада: ол оқудағы кедергілер негізінен оқушыдан туындайды деген болжамға негізделген. Ол студенттерді нормативтік білім беру процесіне сәйкестендіру үшін қандай да бір жолмен түзету керек деп болжайды. Тұжырымдаманы қолдану дефектология инклюзивтілік құндылықтарына қарсы тұрады, өйткені ол оқушының кемшіліктері бар деп болжайды, бұл инклюзивті, арнайы және қолдаушы білім беру модельдерінің қазіргі тенденцияларын ескере отырып, өте қарама-қайшы көзқарас.

Л.В. Мардахаев [2] мектептің білім беру ортасын жас ұрпақты тәуелсіз өмірге дайындау жүйесіндегі қажетті шарт және фактор ретінде анықтайды. Автор қоршаған орта формасы бойынша көптеген әлеуметтік-мәдени микроорталарды қамтитынын атап өтеді:

- білім беру қызметі ортасының мәдениеті;
- әкімшіліктің, педагогикалық ұжымның, оқушылар ұжымының мәдениеті;
- ата-аналар қауымдастығының мәдениеті және оның білім беру мекемесінің әкімшілік-педагогикалық қауымдастығымен өзара әрекеттесуі.

Математиканы оқыту құралдарының ішінде ақпараттық технологиялар бұрыннан маңызды орынға ие болды. Мультимедиялық презентацияларды, электронды оқулықтарды, функцияларды немесе геометриялық объектілерді сызу үшін арнайы бағдарламаларды пайдалану математиканы оқыту процесінің ажырамас бөлігі болды. Интерактивті жаттығуларды, мобильді құрылғыларды, интерактивті онлайн-тақталарды, ақыл-ой карталарын құруға арналған қызметтерді, микроблогингі, толықтырылған шындыққа негізделген қосымшаларды қолдану оқыту процесіне инновациялық тәсілдерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді [3].

Инклюзивты оқыту – бұл білім берудің демократиялық және гуманистикалық принциптерін жүзеге асырудың тиімді жолы. Барлық оқушылардың тең дәрежеде білім алуына мүмкіндік беру арқылы біз олардың толыққанды және үйлесімді дамуына жағдай жасаймыз. Инклюзивты білім беру қоғамның әр мүшесінің құндылығын мойындауға және оларға құрметпен қарауға бағытталған маңызды қадам болып табылады. Бұл тәсіл оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтіп қана қоймай, оларды қоғамның толыққанды мүшесі ретінде қалыптастыруға көмектеседі. Инклюзивты білім беру арқылы біз болашақ ұрпақтың білімді, тәрбиелі және саналы азамат болып өсуіне ықпал етеміз.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Создание инклюзивной образовательной среды в образовательных организациях: методические рекомендации для руководителей и педагогических работников общеобразовательных организаций / под ред. С.В. Алехиной, Е.В. Самсоновой. – М. : МГППУ, 2022. – 151 с.
2. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика: педагогика среды: учебник для студентов средних и высших учебных заведений / Российский государственный социальный университет. Москва; Берлин: Директ-Медиа, 2019. – 299 с.
3. Дербуш, М. В. Инновационные подходы к использованию информационных технологий в процессе обучения математике / М. В. Дербуш, С. Н. Скарбич // Непрерывное образование: XXI век. – 2020. – Вып. 2 (30). – DOI: 10.15393/j5.art.2020.5689.

СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ PEDAGOGICAL SCIENCES

KULSHARIPOVA ZARU KASYMOVNA, SHAVALIYEVA ZULFIYA SHAVALIYEVNA, KOTOVA NATALYA SERGEEVNA [PAVLODAR, KAZAKHSTAN], SAMALBEKOVA DANA ERBOLATOVNA [EKIBASTUZ, KAZAKHSTAN] THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN GIFTED CHILDREN IN MODERN EDUCATION.....	3
МҰРАТОВА ЕРКЕЖАН АСХАТҚЫЗЫ, БАЙМОЛДАНОВА ЛАЗАТ САРҚЫТБЕКҚЫЗЫ [ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН] МЕХАНИКАНЫҢ ТАҢДАУЛЫ ТАРАУЛАРЫН ОҚЫТУДА PУTHON ЖӘНЕ MATLAB БАҒДАРЛАМАЛЫҚ ЖАСАҚТАМАСЫН ҚОЛДАНУ.....	13
ГОРОХОВ АЛЕКСЕЙ СЕРГЕЕВИЧ, ХВОРЫХ ВИКТОР НИКОЛАЕВИЧ, ГУТЕВИЧ ВИТАЛИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ [ПЕТРОПАВЛОВСК, КАЗАХСТАН], АХМЕТОВ БАХЫТЖАН РАУШАНБЕКҰЛЫ [ТҮРКІСТАН, ҚАЗАҚСТАН], АЛПЫСОВ СЕМБАЙ ТЮЯКБАЙЕВИЧ [КОКШЕТАУ, КАЗАХСТАН] ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ВЕКТОР ВОСПИТАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ МОЛОДЕЖИ.....	18
АТУМБАЕВА ГУЛЬЖАНАР СЕРИККАЗИЕВНА, БАЗАРБАЕВА МАХАББАТ САЯТҚЫЗЫ, НҮРКЕНОВ ЕРСІН РЫСҚАЛИҰЛЫ, КАБИРОВА НАЗЕРКЕ УАЛИХАНҚЫЗЫ, ЛЕКЕРОВА АЙНУР АЛДАБЕРГЕНОВНА [СЕМЕЙ, КАЗАХСТАН] АКТУАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДЛЯ РАБОТЫ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	22
ТАГИЛЬЦЕВА АЛЕКСАНДРА ВЛАДИМИРОВНА [СЕМЕЙ, КАЗАХСТАН] ИНТЕГРАЦИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕСС ИЗУЧЕНИЯ ЛЕКСИКИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	26
АЖАРОВ ТАЛҒАТ, АЙТИМОВ МҰРАТ ЖОЛДАСБЕКОВИЧ [ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН] БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯСЫН БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ТАЛДАУ.....	30
САТҚҰЛОВ БАҚТИЯР БАҒЛАНҰЛЫ [ТАЛДЫКОРҒАН, КАЗАХСТАН] РАЗРАБОТКА УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ ПО ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННОМУ ОБУЧЕНИЮ, ОСНОВАННЫХ НА МОДЕЛИ PISA, ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ СПОСОБНОСТИ УЧАЩИХСЯ 7-Х КЛАССОВ РЕШАТЬ МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ.....	35
МЕДЕТОВ АСЫЛЖАН ЖАНАРБЕКҰЛЫ [ТАЛДЫКОРҒАН, КАЗАХСТАН] КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ В WORLDSKILLS: ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ В WORLDSKILLS KAZAKHSTAN.....	44
SAGINDYKOVA ARDAK SANEKEEVNA [ASTANA, KAZAKHSTAN] SOME INSTRUCTIONS FOR EFFECTIVE STRATEGY OF WORK WITH PROFESSIONALLY ORIENTED TEXTS	49
ТАИРОВА ДИЛОРОМ РАБИМОВНА [ДУШАНБЕ, ТАДЖИКИСТАН] ОСНОВНЫЕ ПРИЁМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ КУЛЬТУР ИНЖЕНЕРОВ-ТЕХНОЛОГОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	51
ПЕТРОЧЕНКО АЛИНА АНДРЕЕВНА, КАКИМОВА ДАНАГУЛЬ ЖЕНИСОВНА, САЛЕНКО ЛЮДМИЛА ЛЕОНИДОВНА [ПЕТРОПАВЛОВСК, КАЗАХСТАН] FORMATION OF STUDENTS' LANGUAGE SKILLS THROUGH THE USE OF GAME TECHNOLOGIES IN THE ENGLISH CLASSROOM.....	57

АХАТОВА ЖАНАР ЕДРЕСОВНА, СЕЙСЕНБАЕВА АЙЗАДА МУРАТОВНА, ҚҰРМАНТАЙ ЖАРҚЫНАЙ МАҚСАТҚЫЗЫ, ДАУРЕНБЕКОВА АҚЕРКЕ МАРАТҚЫЗЫ, ЖАҢБЫРБАЙ ӘСЕМ ҒАБИДЕНҚЫЗЫ [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ҚАЗІРГІ МҰҒАЛІМ ЖӘНЕ КӘСІБИ ЭТИКА.....	62
ЖИЕНАЛИЕВА АЙНУР МАХСОТОВНА [ОРАЛ, ҚАЗАҚСТАН] ШЕТ ТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ.....	65
КУНЕЖАНОВА МАДИНА БОЛАТОВНА, ДЖАКЫПБЕКОВА МАМИЛЯ ТУРГАМБАЕВНА [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	71
МҰРАТҚАЛИҚЫЗЫ НҰРЖАУҒАН, ЖҰМАШЕВА НҰРЖАУҒАН САРСЕНОВНА [АТЫРАУ, ҚАЗАҚСТАН] ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ДЕНСАУЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ БАСҚАРУ.....	78
ОРАЗОВА АЛИЯ ЖУМАБАЕВНА [ТАЛДЫКОРҒАН, КАЗАХСТАН] ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ: АНАЛИЗ МЕТОДИК ДИАГНОСТИКИ И КРИТЕРИЕВ ОЦЕНКИ.....	84
АРИНОВА ГАЛИЯ КАДЫРОВНА [ТАЛДЫКОРҒАН, КАЗАХСТАН] БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫН АНЫҚТАЙТЫН БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНЫҢ ФАКТОРЛАРЫН ЗЕРТТЕУ.....	90
TUIMESH BALNUR NURLIBEKKYZY [ALMATY, KAZAKHSTAN] USING AI IN TEACHING ENGLISH FOR KIDS.....	96
ABDUAKHITKYZY ARAILYM, KAMISHEVA GULNUR ABBASOVNA [KYZYLORDA, KAZAKHSTAN] PRACTICAL APPROACHES TO TEACHING DIALOGIC COMMUNICATION IN ENGLISH CLASSES.....	99
ШАХАТОВА ДИНАРА КАДЫРЖАНҚЫЗЫ, ХАМИТОВА АЙНА СҰЛТАНСЕЙІТҚЫЗЫ [КӨКШЕТАУ, ҚАЗАҚСТАН] ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ИНТЕРАКТИВТІ ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ: БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАР, СИМУЛЯТОРЛАР МЕН ИНТЕРАКТИВТІ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ ЕНГІЗУ.....	105
УТЕМБАЕВА МАЙРА МЫЛТЫКБАЕВНА, БАЙТЕНОВА РАУШАН МЫЛТЫКБАЕВНА [ШЫМКЕНТ, КАЗАХСТАН] ПРАКТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ.....	107
РҮСТЕМБЕКОВА БАЛНҰР ҚУАНЫШҚЫЗЫ, КИТАПБАЕВА АЛМАШ АНАШБАЕВНА [ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН] МЕКТЕПТЕГІ БАЛАЛАРДЫҢ АУРУШАҢДЫҚ ДЕҢГЕЙІНІҢ ЖОҒАРЫЛАУЫН БОЛДЫРМАУ ҮШІН ЕКПЕ АЛУ ТИІМДІЛІГІ.....	112
ДЖАФАРОВА НАБАТ БЕЙДУЛЛА КЫЗЫ [АЗЕРБАЙДЖАН] ТРЕБОВАНИЯ К РАЗВИТИЮ ПРИВЫЧКИ ЧИТАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.....	115
ЕЛАМАНОВА ЛӘЗЗАТ ЕРМЕКБАЙҚЫЗЫ [АҚТӨБЕ, ҚАЗАҚСТАН] МЕКТЕП МАТЕМАТИКА КУРСЫНЫҢ ҚОЛДАНБАЛЫ БАҒЫТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	123
АМАНГОСОВА АНЭЛЬ ЖАЛГАСОВНА, Б. Ж. ОМАРОВА [АҚТӨБЕ, ҚАЗАҚСТАН] ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕҢ МҮМКІНДІКТЕР МЕН САПАЛЫ БІЛІМ.....	127

"IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION"

Контакт

els.education23@mail.ru

Наш сайт

irc-els.com